

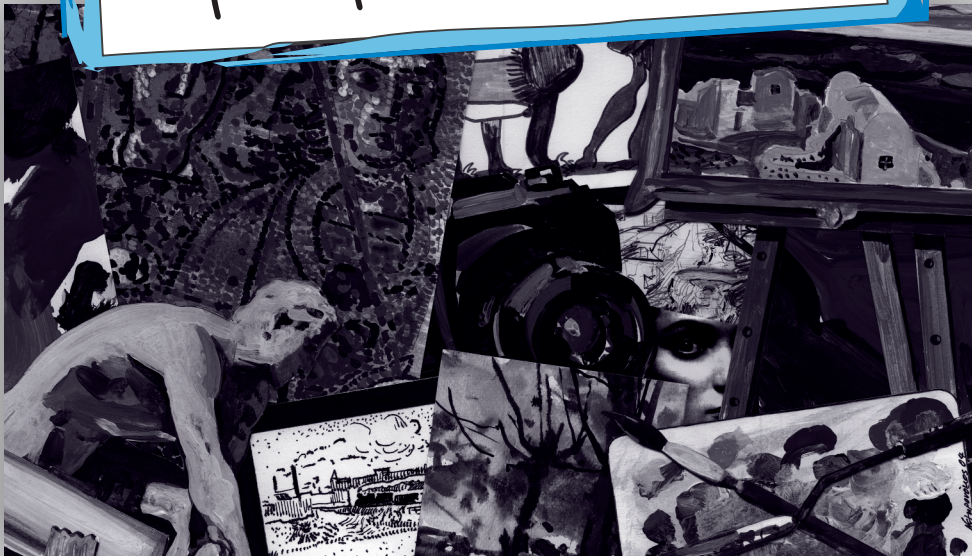
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Απόστολος Ν. Μαγουλιώτης

Αθανάσιος Τσιπλητάρης

Εικαστικά Ε' & ΣΤ' Δημοτικού

Παρατηρώ & δημιουργώ

Βιβλίο Δασκάλου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

**παρατηρώ
και
δημιουργώ**

**Εικαστικά
Ε' & Στ' Δημοτικού**

Βιβλίο Δασκάλου

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Απόστολος Ν. Μαγουλιώτης , <i>Εικαστικός, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας</i> Αθανάσιος Τσιπλητάρης , <i>Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών</i>
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Βάος Αντώνιος , <i>Εικαστικός, Λέκτορας Πανεπιστημίου Πάτρας</i> Λαζάρου Σωτηρία , <i>Εικαστικός, Σύμβουλος Β/θμιας Εκπαίδευσης</i> Ταντάλου Ελένη , <i>Εκπαιδευτικός Α/θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Χαρά Οικονομοπούλου , <i>Φιλολόγος</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Γιώργος Σιγάλας , <i>Σύμβουλος Καλλιτεχνικών Μαθημάτων του Π.Ι.</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Μπούντα Ελένη , <i>Δασκάλα, Διδάκτωρ Ιστορίας</i>
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Νίκος Κληρονόμος , <i>Ζωγράφος</i>
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ACCESS ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ Α.Ε.

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Δημήτριος Γ. Βλάχος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Οικονόμου
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ "ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ"

Απόστολος Ν. Μαγουλιώτης
Αθανάσιος Τσιπλητάρης

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ: ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ Α.Ε.

παρατηρώ
και
δημιουργώ

Εικαστικά
Ε' & Στ' Δημοτικού

Βιβλίο δασκάλου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	
1. Το Βιβλίο του Μαθητή	10
2. Το Τετράδιο Εργασιών και Ασκήσεων του Μαθητή	11
3. Το Βιβλίο του Δασκάλου	11

A. ΑΠΛΑ ΥΛΙΚΑ & ΜΟΡΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Χρώμα	13
α. Η φύση <i>χρωματίζει</i>	15
β. Οι καλλιτέχνες διαλέγουν χρώματα	16
γ. Τα περιοδικά ως πηγή των χρωμάτων της παλέτας μας	18
δ. Αναμειγνύοντας λαδοπαστέλ.....	19
2. Χαρτιά - Χαρτόνια - Ξύλα	20
α. Οι καλλιτέχνες δημιουργούν.....	22
β. Με χάρτινες και ξύλινες λουρίδες	24
γ. Κολλάζ με χαρτιά σχισμένα με το χέρι	25
δ. Κατασκευές με χοντρά χαρτόνια	26
ε. Παιχνίδια με χαρτόκουτα	27
στ. Κατασκευές με ξύλα	27
3. Ψηφίδες	28
α. Μια τέχνη μέσα στο χρόνο και τους πολιτισμούς	31
β. Άμεση μέθοδος κατασκευής ψηφιδωτών	34
γ. Έμμεση μέθοδος ψηφοθέτησης.....	35
δ. Ομαδικά ψηφιδωτά έργα	36
4. Σύρμα	36
α. Πολλές και διαφορετικές γραμμές	37
β. Οι καλλιτέχνες δημιουργούν με σύρμα	38
γ. Περιγράμματα με σύρμα	38
δ. Συρμάτινοι όγκοι	39
5. Πηλός	40
α. Μια μέρα στο εργαστήριο του αγγειοπλάστη	43
β. Η συνθετική μέθοδος - Η τεχνική της προσθετικής.....	45
γ. Η συνθετική μέθοδος - Η τεχνική του κορδονιού.....	45
δ. Η μέθοδος του καλουπιού - Η τεχνική του πλάστη	45
6. Σύνθεση	47
α. Η οργάνωση των στοιχείων μέσα στο κάδρο	48
β. Οι καλλιτέχνες συνθέτουν έργα	48

Β. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΜΑΣ

1. Ψάρια	50
α. Ταξιδεύοντας κάτω από τα κύματα.....	51
β. Στις κυματιστές γραμμές.....	53
2. Έντομα	54
α. Πετώντας σ' ένα πάρκο	55
β. Έγιναν γίγαντες	56
3. Περιβάλλον - Διατροφικές συνήθειες	57
α. Το περιβάλλον και εμείς.....	58
β. Το περιβάλλον στα όνειρά σας	59
4. Διατροφικές συνήθειες	60
α. Η διατροφή σας.....	60
β. Ενημερώστε ή διαμαρτυρηθείτε.....	61

Γ. ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

1. Γελοιογραφία - Γελοιογράφος	63
α. Το γέλιο είναι υγεία	64
β. Οι γελοιογραφίες σας	65
2. Κόμικς - Σχεδιαστής	66
α. Και τώρα Αστερίξ.....	66
β. Τα δικά σας κόμικς.....	67
3. Γράμματα - Σχεδιαστής	67
α. Τα κρυμμένα γράμματα και σχήματα.....	68
β. Τα γράμματα διηγούνται ιστορίες	69
γ. Στις γκαλερί του δρόμου	70
δ. Η διαφήμιση ξεκινά από τη συσκευασία	71
4. Μακέτα - Αρχιτέκτονας - Μακετίστας	72
α. Τα κτίρια στις γειτονιές του κόσμου.....	73
β. Πριν από το χτίσιμο	74
γ. Μακέτες με διάφορα υλικά	75
δ. Μακέτες - Σκηνικά.....	75
5. Φωτογραφία - Φωτογράφος	77
α. Χαμογελάστε, παρακαλώ!	78
β. Φωτογραφίζοντας στιγμές.....	79
γ. Διασκεδάζοντας με τις δυνατότητες του Η/Υ	80
δ. Από τη φωτογραφία στο φωτομοντάζ.....	80

Δ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

1. Ρεαλισμός	82
α. Σκηνές της καθημερινής ζωής σας.....	83
β. Οι καλλιτέχνες ζωγραφίζουν σκηνές της καθημερινής ζωής.....	83
γ. Ζωγραφίζοντας απλές καθημερινές σκηνές.....	84
δ. Σκηνές από ένα διαφορετικό κόσμο.....	84
2. Ιμπρεσιονισμός	85
α. Παιχνίδια φωτός.....	86
β. Οι καλλιτέχνες ζωγραφίζουν τα παιχνίδια του φωτός.....	87
γ. Δημιουργώντας με τα παστέλ.....	87
δ. Δημιουργώντας με ακουαρέλες.....	88
3. Εξηπρεσιονισμός	89
α. Εκφράζοντας συναισθήματα.....	90
β. Οι καλλιτέχνες εκφράζουν συναισθήματα.....	90
γ. Δημιουργώντας εκφραστικές μάσκες.....	91
δ. Ζωγραφίζοντας έντονα συναισθήματα.....	91
4. Αφαίρεση	92
α. Κοιτάζοντας τον κόσμο με μια άλλη ματιά.....	93
β. Ο Μοντριάν ζωγραφίζει.....	94
γ. Δημιουργώντας αφαιρετικά.....	95
δ. Βλέποντας χρώματα και σχήματα.....	95
5. Ποπ-Αρτ	96
α. Αγαπημένες εικόνες.....	97
β. Οι καλλιτέχνες δημιουργούν.....	97
γ. Πλάθοντας <i>αλμυρά</i> και <i>γλυκά</i> γλυπτά.....	98
δ. Τυπώνοντας με την τεχνική της μεταξοτυπίας.....	99
6. Μουσείο	99
α. Επίσκεψη σε Μουσείο.....	100
β. Το Μουσείο σάς εμπνέει.....	101
Ε. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	102
Βιβλιογραφία.....	102
Φύλλο Εργασίας.....	103

I. ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το βιβλίο αυτό είναι το βοήθημα που προσφέρεται στους εκπαιδευτικούς για τον αποτελεσματικότερο σχεδιασμό μαθημάτων Εικαστικής Αγωγής. Αποτελεί μέρος του διδακτικού υλικού του μαθήματος των Εικαστικών για την Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται το Βιβλίο Μαθητή και το Τετράδιο Εργασιών και Ασκήσεων Μαθητή.

Το σύνολο του εκπαιδευτικού υλικού οργανώθηκε σύμφωνα με τις κατευθυντήριες αρχές των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών για την Εικαστική Αγωγή και προορίζεται για τη γνωστική και μεθοδολογική-διδακτική υποστήριξη του μαθήματος.

Προτείνεται ένας νέος τρόπος προσέγγισης του μαθήματος των Εικαστικών. Για να ανταποκριθούν οι εκπαιδευτικοί, θα πρέπει να μελετήσουν το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, όπως και όλο το εκπαιδευτικό υλικό. Λαμβάνοντας υπόψη τους τις κατευθυντήριες γραμμές που θέτουν τα παραπάνω, θα μπορούν να σχεδιάζουν το μάθημά τους σύμφωνα με το επίπεδο γνώσεων, τα ενδιαφέροντα, τις ανάγκες των παιδιών και τις ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινωνίας του σχολείου τους, έχοντας ως οδηγό όσα ο γενικός σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος των Εικαστικών ορίζει [σκοπός του μαθήματος των Εικαστικών είναι να γνωρίσει ο μαθητής τις Εικαστικές Τέχνες, να εμβαθύνει σ' αυτές και να τις απολαύσει μέσα από κατάλληλες (για τα παιδιά) δραστηριότητες έρευνας και δημιουργίας έργων και μέσα από τη γνώση και την κατανόηση του φαινομένου της τέχνης, ώστε να καλλιεργηθεί ως δημιουργός και ως φιλότεχνος θεατής].

Θεωρητική θεμελίωση του διδακτικού υλικού

Το διδακτικό υλικό εμφορείται από: α) την επιστημολογική αντίληψη της θεωρίας του πραγματισμού, σύμφωνα με την οποία η γνώση δε βρίσκεται έξω από το άτομο, ανεξάρτητη από αυτό, αλλά συντίθεται από τις ιδέες που οικοδομεί το άτομο στο μυαλό του μέσω των εμπειριών που αποκτά, β) τη θεωρία μάθησης του εποικοδομισμού, σύμφωνα με την οποία η γνώση και ο τρόπος μάθησης εξαρτώνται από το μαθητή και την αλληλεπίδρασή του με το περιβάλλον, γ) την ερμηνευτική σχολή για τη μελέτη των έργων τέχνης, σύμφωνα με την οποία το άτομο που προσπαθεί να ερμηνεύσει και να κατανοήσει ένα έργο τέχνης αρχικά το αντιλαμβάνεται ως μια ολότητα που του προκαλεί μία ή περισσότερες εντυπώσεις, συνεχίζει με μια τμηματική μελέτη των μερών του και ολοκληρώνει τη μελέτη του επιστρέφοντας σε μια ολική αντιμετώπιση του έργου [Μορφολογική θεωρία (Gestalt)] και δ) τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης.

Περισσότερες πληροφορίες: [(Χατζηγεωργίου, 1998), (Ράπτης, & Ράπτη, 2004), (Πυργιωτάκης, 2000), (Arnheim, 1999), Ματσαγγούρας, 2003)].

Η μεθοδολογική, λοιπόν, προσέγγιση της διδασκαλίας, υποστηρίζει:

- την απουσία κειμένων που θα εκλαμβάνονταν από τα παιδιά ως γνώσεις που θα έπρεπε να απομνημονευτούν. Αντιθέτως, καλούνται τα ίδια να οργανώσουν και να εκφράσουν προφορικά το περιεχόμενο διαφόρων εννοιών με τη βοήθεια των λέξεων-κλειδίων που περιλαμβάνονται στις ερωτήσεις της ενότητας και είναι καταγεγραμμένες με έντονη γραφή.

- την επιλογή της ομαδοσυνεργατικής μορφής διδασκαλίας. Τα παιδιά σε ομάδες μπορούν να παρατηρήσουν, να σχολιάσουν, να απαντήσουν στις ερωτήσεις που τους θέτουν τα εγχειρίδια, αφού συζητήσουν και συνεργαστούν με τα άλλα μέλη της ομάδας τους, και κατόπιν να παρουσιάσουν τις απαντήσεις ή τις ανακαλύψεις τους στην ολομέλεια της τάξης. Αν το επιλέξουν μπορούν να δημιουργήσουν ομαδικά έργα. Η αυτοαξιολόγηση του ατομικού ή ομαδικού έργου ξεκινά μέσα στην ομάδα πριν παρουσιαστεί στην ολομέλεια της τάξης.

Τα παιδιά έχουν ενεργό ρόλο στη μάθησή τους. Τους ζητείται να εκφράσουν την άποψή τους, να αναζητήσουν υλικό μέσα και έξω από το σχολείο, να οργανώσουν και να διεξαγάγουν συνθετικές εργασίες (project), να εκφράσουν ιδέες και μηνύματα μέσω των έργων τους.

- την προσέγγιση των έργων αρχικά μέσω της αίσθησης που δημιουργεί η συνολική σύνθεση και κατόπιν μέσω της αναγνώρισης των κύριων χαρακτηριστικών της και των σχέσεων που αναπτύσσουν αυτά τα χαρακτηριστικά με το όλον.

• τη σύνδεση του θέματος των ενοτήτων με λογοτεχνικά κείμενα ή με θέματα άλλων γνωστικών αντικειμένων, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εισαγωγή των παιδιών στο θέμα μιας ενότητας ή ως επέκταση αυτής και την ανάθεση συνθετικών εργασιών (project). Για τη διδασκαλία πολλών ενοτήτων υπάρχουν στο Βιβλίο του Δασκάλου υποδείξεις για διεπιστημονικές συσχετίσεις του θέματος της ενότητας με το περιεχόμενο άλλων γνωστικών αντικειμένων.

Αναλυτική παρουσίαση του διδακτικού υλικού

1. ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Το βιβλίο του μαθητή είναι διαρθρωμένο κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να συμβάλλει στην ανάπτυξη της καλλιτεχνικής έκφρασης του παιδιού, αλλά και στην ανάπτυξη νοητικών, συναισθηματικών και ψυχοκινητικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων των παιδιών, όπως προδιαγράφονται στο Πρόγραμμα Σπουδών. Η ύλη του Βιβλίου του Μαθητή καταχωρίστηκε σε τέσσερα κεφάλαια για λόγους λειτουργικότητας: Στο πρώτο κεφάλαιο «Απλά υλικά και μορφικά στοιχεία» παρουσιάζονται θέματα τα οποία δίνουν βαρύτητα σε κάποια μορφικά στοιχεία (χρώμα, σύνθεση), σε διάφορα υλικά (χαρτιά, σύρμα, ψηφίδες, πηλός) και τεχνικές τους. Στο δεύτερο κεφάλαιο «Ο κόσμος μας» παρουσιάζονται θέματα από το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον (έντομα, ψάρια, περιβάλλον, διατροφή). Στο τρίτο κεφάλαιο «Εικαστικά επαγγέλματα» εμφανίζονται θέματα τα οποία αναφέρονται σε κάποιες μορφές εικαστικών τεχνών και συσχετίζονται με γνωστά εικαστικά επαγγέλματα (γελοιογράφος, γραφίστας, αρχιτέκτονας, φωτογράφος). Στο τέταρτο κεφάλαιο «Ιστορία της τέχνης» αναπτύσσονται θέματα τα οποία παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά μερικών κινημάτων τέχνης του 19ου και 20ού αιώνα και εμφανίζονται κάποιοι από τους σημαντικούς καλλιτέχνες αυτών των κινημάτων. Για την οργάνωση του περιεχομένου του κάθε θέματος συνδυάστηκαν στόχοι από όλους τους άξονες που προτείνει το Αναλυτικό Πρόγραμμα. Σε κάθε θέμα, όμως, δόθηκε προτεραιότητα σε έναν άξονα, ο οποίος αποτελεί τον κεντρικό άξονα γύρω από τον οποίο συνδυάζονται όλοι οι υπόλοιποι. Έτσι, για παράδειγμα, στο κεφάλαιο «Εικαστικά Επαγγέλματα», στο θέμα «Μακέτα-Αρχιτέκτονας», κεντρικό άξονα αποτέλεσε ο 4ος άξονας του Αναλυτικού Προγράμματος (Μορφές εικαστικών τεχνών), και συγκεκριμένα ο στόχος με τον οποίο επιδιώκεται τα παιδιά να κατασκευάζουν απλές τρισδιάστατες μακέτες. Όλα τα θέματα περιέχουν πλούσιο φωτογραφικό υλικό του περιβάλλοντος χώρου, φωτογραφίες με έργα καλλιτεχνών και τεχνικές με έργα παιδιών, καθώς και κείμενα (πληροφορίες, ερωτήσεις, κουίζ και άλλα).

Το κάθε προβαλλόμενο θέμα αναλύεται σε επιμέρους ενότητες, έτσι ώστε οι μαθητές να γνωρίσουν κάποιες πλευρές του, να προβληματιστούν, να εμπνευστούν και κατόπιν να παρακινηθούν στη δημιουργία ανάλογων εικαστικών έργων.

– Στην **πρώτη ενότητα** παρουσιάζεται φωτογραφικό υλικό από **εικόνες του περιβάλλοντος χώρου** και συνοδεύεται από κείμενα, σκέψεις, ερωτήσεις, προβληματισμούς και άλλες πληροφορίες γύρω από το ζητούμενο θέμα, όπως αυτό το αντιλαμβανόμαστε μέσα στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Με τον τρόπο αυτό ο μαθητής μπορεί να παρατηρήσει και να προβληματιστεί πάνω στο ζητούμενο θέμα. Σε κάποια θέματα η πρώτη ενότητα συνδέεται με αναφορές σε επίκαιρα θέματα ή με επισκέψεις σε ειδικούς χώρους ή με την παρουσίαση υλικού και έργων τέχνης ή με την παρουσίαση και γνωριμία με ειδικούς καλλιτέχνες.

– Στη **δεύτερη ενότητα** παρουσιάζεται φωτογραφικό υλικό από **έργα εικαστικών καλλιτεχνών** που έχουν σχέση με το θέμα ή με το μορφικό στοιχείο που διδάσκεται ή με το εικαστικό επάγγελμα ή το κίνημα τέχνης που παρουσιάζεται. Τα παιδιά θα προσεγγίσουν τα έργα μέσα από τη συζήτηση που θα γίνει στην τάξη. Τα παιδιά καλούνται να εκφράσουν τα συναισθήματα που τους προκαλούν τα έργα, να τα περιγράψουν και να τα παρατηρήσουν προσεκτικά, ώστε να απαντήσουν στις ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στην ενότητα. Οι ερωτήσεις αυτές είναι επιλεγμένες, έτσι ώστε να οδηγήσουν τα παιδιά στον εντοπισμό συγκεκριμένων χαρακτηριστικών στοιχείων των έργων που αφορούν άλλοτε τον τρόπο με τον οποίο ο καλλιτέχνης έλυσε εικαστικά προβλήματα και άλλοτε το μήνυμα που εκφράζει το έργο και προσλαμβάνουν οι θεατές. Η προσέγγιση ενός έργου δεν εξαντλείται, βέβαια, στις 3-4 ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στην ενότητα. Για το ίδιο έργο θα μπορούσαμε να θέσουμε διαφορετικές ερωτήσεις, αν επιθυμούσαμε να το εξε-

τάσουμε από διαφορετική οπτική γωνία ή αν μας ενδιέφερε να εστιάσουμε σε διαφορετικά στοιχεία του. Θα μπορούσε ο εκπαιδευτικός να εμπλουτίσει την ενότητα με την παρουσίαση και άλλων έργων τέχνης, ειδικά όταν οι μαθητές το επιζητούν ή όταν κρίνεται απαραίτητο για να αναδειχθούν οι διαφορές ή οι ομοιότητες ανάμεσα στις τεχνικές διαφορετικών καλλιτεχνών.

– Στην **τρίτη, την τέταρτη και στις άλλες ενότητες** εμφανίζεται φωτογραφικό υλικό από **υλικά, διδακταστική πορεία τεχνικών, και φωτογραφίες αντιπροσωπευτικών έργων παιδιών** Ε΄ & ΣΤ΄ τάξης Δημοσίων Δημοτικών Σχολείων και Εικαστικών Εργαστηρίων που συνεργάστηκαν με τη συγγραφική ομάδα, ώστε να δοκιμασθεί το διδακτικό υλικό πριν παραδοθεί στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Οι εικόνες συνοδεύονται από κείμενα γνωριμίας με τα υλικά ή περιγράφουν την πορεία ανάπτυξης των τεχνικών ή τρόπους κριτικής προσέγγισης και αξιολόγησης των έργων των παιδιών. Με τον τρόπο αυτό το παιδί θα έχει την ευκαιρία να γνωρίσει διάφορα υλικά και τεχνικές, ώστε και το ίδιο να μπορεί να τις χρησιμοποιήσει και να εκφραστεί μέσα από αυτές. Οι ερωτήσεις αξιολόγησης των έργων μαθητών που εικονίζονται σε αυτές τις ενότητες στοχεύουν να λειτουργήσουν παραδειγματικά ως προς τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε το κάθε παιδί να αξιολογήσει το έργο που δημιουργεί το ίδιο, αλλά και τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης.

– Οι ενότητες δεν καταλαμβάνουν την ίδια έκταση σε κάθε κεφάλαιο λόγω αφενός μεν της περιορισμένης έκτασης του βιβλίου, αφετέρου δε της ιδιαιτερότητας των θεμάτων.

– Γενικά, όλες οι ενότητες έχουν ως στόχο τον προβληματισμό, τη συζήτηση και την ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα στα παιδιά, αλλά και τη δημιουργία κατάλληλου γνωστικού και συναισθηματικού περιβάλλοντος το οποίο θα εμπνεύσει τα παιδιά να δημιουργήσουν εικαστικά έργα.

– Σε ορισμένες ενότητες τα παιδιά θα καλούνται να εργαστούν στο Τετράδιο Εργασιών, ενώ σε άλλες θα χρησιμοποιούν το προσωπικό τους μπλοκ ή άλλα υλικά που θα φέρνουν τα ίδια στην τάξη, για να δημιουργήσουν τρισδιάστατες κατασκευές.

– Η επιλογή της σειράς με την οποία θα διδασκούνται τα θέματα επαφίεται στην πρωτοβουλία του εκπαιδευτικού ή στα ενδιαφέροντα των παιδιών.

2. ΤΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Το Τετράδιο του Μαθητή χωρίζεται σε κεφάλαια και θέματα, ίδια με αυτά του Βιβλίου του Μαθητή των Εικαστικών της Ε΄ & ΣΤ΄ τάξης Δημοτικού. Για κάθε θέμα που περιέχεται στο Βιβλίο του Μαθητή προτείνονται δραστηριότητες στο Τετράδιο του Μαθητή. Το Τετράδιο Εργασιών και Ασκήσεων του Μαθητή είναι ένα μέσο συμπληρωματικής ή βιωματικής προσέγγισης. Ο μαθητής θα το χρησιμοποιεί για μια άμεση κατάθεση εικαστικής δημιουργίας (π.χ. σχέδιο, ζωγραφιά) ή για να εμπλουτίζει τα θέματα που αναλύθηκαν στο Βιβλίο του Μαθητή με επιπλέον ασκήσεις ή οδηγίες για την οργάνωση project ή την παραγωγή ατομικών ή ομαδικών έργων. Οι μαθητές είναι υποχρεωμένοι να φέρουν το Τετράδιο πάντα μαζί σε κάθε μάθημα. Οι ασκήσεις και οι δραστηριότητες του Τετραδίου πραγματοποιούνται μετά την ανάλυση της θεματικής ενότητας του βιβλίου.

3. ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ

Το Βιβλίο του Δασκάλου επιδιώκει να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό να σχεδιάσει αποτελεσματικά τη διδασκαλία του κάθε θέματος.

– Αρχικά, προτείνεται ο πιθανός χρόνος που μπορούν να απασχοληθούν οι μαθητές με το επιλεγόμενο θέμα.

– Δίνονται γενικές πληροφορίες, σχετικές με το θέμα, τους καλλιτέχνες, τις τεχντροπίες, εξηγείται η απαραίτητη ορολογία.

– Προτείνεται σχετική βιβλιογραφία.

– Καταγράφονται οι άξονες που συνδυάστηκαν για τη διδασκαλία του συγκεκριμένου θέματος.

– Καταγράφονται οι στόχοι που επιλέχθηκαν να επιτευχθούν με τη διδασκαλία κάθε θέματος.

– Αναλύονται οι διδακτικές ενέργειες και οι προτεινόμενες μαθητικές δραστηριότητες από ενότητα σε ενότητα.

– Παρατίθενται κάποιες πιθανές απαντήσεις των παιδιών στις ερωτήσεις που περιλαμβάνει το

Βιβλίο του Μαθητή στην κάθε ενότητα.

– Εξηγούνται οι τρόποι επεξεργασίας των θεμάτων που προτείνονται στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών και Ασκήσεων.

– Προτείνονται, εναλλακτικές δραστηριότητες των παιδιών κατά την επεξεργασία των θεμάτων.

– Αναπτύσσεται η πορεία, το σχέδιο μαθήματος για κάθε ενότητα και προτείνονται ιδέες για διεπιστημονικές συσχετίσεις και διαθεματικές προσεγγίσεις των διαφόρων θεμάτων.

– Συμπεριλαμβάνεται, επίσης, σύντομος εργαστηριακός οδηγός και σύντομες προδιαγραφές μέσων, εργαλείων και εργαστηρίων, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο.

Το Παράρτημα αποτελείται από τη γενική βιβλιογραφία και ένα Φύλλο εργασίας (ερωτηματολόγιο προσέγγισης έργων τέχνης).

I. ΜΕΡΟΣ

A. ΑΠΛΑ ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Χρώμα

Διδακτικές ώρες 2-4

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Χρώμα</p>	<p>Χρώμα είναι η οπτική εντύπωση που προκαλείται από την ανάλυση του λευκού φωτός στα ποικίλα μήκη κύματος. Εξαιτίας της κατασκευής των ματιών μας αντιλαμβανόμαστε τα κύματα του φωτός που έχουν διάφορες συχνότητες και μήκη και αντανακλώνται στην επιφάνεια των σωμάτων, σαν διαφορετικά χρώματα (δηλαδή, το κόκκινο χρώμα, το κίτρινο, το μπλε κ.λπ.).</p> <p>Μπογιές είναι χρωστικές ύλες ή χρωστικά μέσα π.χ. οι νερομπογιές, τα παστέλ, οι μαρκαδόροι που χρησιμοποιούμε, για να επιχρωμάσουμε ένα σχέδιο.</p> <p>Για την επιστήμη της Φυσικής (Οπτική) απλά χρώματα είναι τα αισθήματα που παράγονται από τις αυστηρά μονοχρωματικές ακτινοβολίες. Είναι τα χρώματα της Ήριδας (θεά Ήριδα, προσωπική αγγελιαφόρος του Δία και της Ήρας): κόκκινο, πορτοκαλί, κίτρινο, πράσινο, κυανό, βαθύ κυανό, ιώδες (μοβ). Για τη Φυσική, τα βασικά χρώματα είναι το κόκκινο, το μπλε και το πράσινο, διότι αυτά τα τρία συντιθέμενα παράγουν λευκό φως. Για τις Εικαστικές Τέχνες τα βασικά χρώματα είναι το κόκκινο, το κίτρινο και το μπλε.</p> <p>Για να μελετήσουν οι εικαστικοί καλλιτέχνες τα χρώματα, διαλέγουν έξι ή δώδεκα από τις φανερά αμέτρητες αποχρώσεις του φάσματος και σχηματίζουν μια κλίμακα χρωμάτων, τα οποία τοποθετούν σε κύκλο. Τον ονομάζουν χρωματικό κύκλο. Ο χρωματικός κύκλος των έξι χρωμάτων, που είναι καταλληλότερος για τα παιδιά αυτής της ηλικίας αποτελείται από το κίτρινο, το πράσινο, το μπλε, το μοβ, το κόκκινο και το πορτοκαλί, τοποθετημένα στον κύκλο και με τη σειρά που αναφέρθηκαν. Έτσι, το κίτρινο θα βρίσκεται σε θέση διαμετρικά αντίθετη του μοβ, το πράσινο απέναντι από το κόκκινο, και το μπλε απέναντι από το πορτοκαλί. Με το χρωματικό κύκλο, οι μαθητές θα μπορέσουν να μελετήσουν καλύτερα τις κατηγορίες και τις σχέσεις μεταξύ των χρωμάτων.</p> <p>Τα βασικά ή πρωτογενή χρώματα στις Εικαστικές Τέχνες είναι τα πρωταρχικά, αυτά που δεν προήλθαν από κάποια πρόσμειξη άλλων χρωμάτων και κρίνονται ως η βάση για την παραγωγή όλων των άλλων. Βασικά είναι: το κόκκινο (του καδμίου), το κίτρινο (του καδμίου), το μπλε (του κοβαλτίου). Τα σύνθετα ή δευτερεύοντα ή δευτερογενή χρώματα είναι αυτά που έγιναν από τη σύνθεση (ανάμειξη) δύο βασικών χρωμάτων και είναι: το πορτοκαλί (κόκκινο + κίτρινο), το πράσινο (κίτρινο + μπλε), το μοβ (μπλε + κόκκινο). Αν κατά τη μείξη οι ποσότητες των χρωμάτων μπουν άνισα, τότε θα προκύψει ένα χρώμα που θα τείνει προς το χρώμα με τη μεγαλύτερη ποσότητα και αυτό θα αποκαλείται απόχρωση, όπως: το πορτοκαλί που κοκκινίζει (περισσότερο κόκκινο από το κίτρινο), το πορτοκαλί που κιτρινίζει (περισσότερο κίτρινο από το κόκκινο), το πράσινο που κιτρινίζει (περισσότερο κίτρινο από το μπλε) κ.λ.π.</p> <p>Υπάρχουν τρία διαφορετικά και μετρήσιμα χαρακτηριστικά του χρώματος που συνήθως τα ονομάζουμε διαστάσεις ή ιδιότητες του χρώματος: α) το</p>
--	--

	<p>χρώμα π.χ. πράσινο ή την απόχρωση γαλαζοπράσινο, β) την αξία(φωτεινότητα) η οποία αναφέρεται στη σχέση του χρώματος με το άσπρο ή το μαύρο. Λέμε π.χ.: ανοιχτό μπλε ή σκούρο μπλε, όταν αναμειγνύουμε με άσπρο ή μαύρο και αλλάζουμε τη χρωματική αξία του μπλε, σε σχέση με το κανονικό μπλε του φάσματος, γ) την ένταση (κορεσμός) (π.χ. λαμπερό γαλάζιο ή μουντό γαλάζιο) όταν αναφερόμαστε στην ένταση μιας απόχρωσης συγκρίνοντάς την με ένα άχρωμο γκριζό.</p> <p>Τα χρώματα διακρίνονται σε θερμά και ψυχρά.</p> <p>Όσα περιέχουν κόκκινο, κίτρινο και πορτοκαλί χρώμα (δηλαδή τα χρώματα του ήλιου και της φωτιάς) είναι τα θερμά και υποβάλλουν στο θεατή αισθήματα ζεστασίας, θαλπωρής και έντασης, ενώ φαίνονται σαν να τον πλησιάζουν. Επίσης το κόκκινο είναι το χρώμα της έντασης (της αγάπης, του πάθους, αλλά και της επανάστασης, της βίας, της θυσίας). Το πορτοκαλί είναι λαμπερό, ζεστό, εκφράζει χαρά, πλούτο, είναι έντονο χωρίς να είναι επιθετικό, είναι αισιόδοξο. Το βασικό κίτρινο, το χρώμα του ώριμου σταχυού και του χρυσού, εκφράζει τη χαρά, τη δημιουργία, τον πλούτο και τη δόξα. Όσα περιέχουν μπλε, πράσινο και βιολέ είναι τα ψυχρά (δηλαδή τα χρώματα του νερού στη φύση), υποβάλλουν αισθήματα δροσιάς και ηρεμίας και φαίνονται να απομακρύνονται από το θεατή προς το βάθος του πίνακα. Επίσης το μπλε είναι το χρώμα του ουρανού και της θάλασσας. δηλώνει την απεραντοσύνη, την ηρεμία, το όνειρο. Το πράσινο είναι το χρώμα της άνοιξης, δηλαδή της ζωής, της ελπίδας, της αναγέννησης, της νεότητας, της υγείας. Το μοβ είναι το χρώμα του σούρουπου, εκφράζει στοχασμό, μελαγχολία και θλίψη. Η μελέτη των χρωμάτων στα έργα ενός καλλιτέχνη μπορεί να μας υποδείξει στοιχεία της ιδιοσυγκρασίας του. Ο κάθε καλλιτέχνης επιλέγει εκείνα τα χρώματα που θα αποδώσουν καλύτερα τα αισθήματα, τις διαθέσεις ή τις ιδέες που θέλει να εκφράσει μέσω του έργου του. Σημασία έχει και το χρωματικό σύστημα που χρησιμοποιεί(π.χ. μονοχρωμία, χρήση θερμών ή / και ψυχρών χρωμάτων), αλλά και η θέση τους στο έργο (π.χ. στο πρώτο επίπεδο του έργου ή πίσω στο φόντο).</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Ίππεν Γ., 1998, <i>Τέχνη του χρώματος</i>, ΕΚΚΜ, Αθήνα. / Μαγουλιώτης Απ., 1993, <i>Ζωγραφική-Γλυπτική-Χαρακτική</i>, Gutenberg, Αθήνα. Πάντος Θ., 1990, <i>Το χρώμα, σύλληψη, αντίληψη, αίσθηση, πρακτική</i>, Κάλβος, Αθήνα. / Πλακωτάρης Κ., 1995, <i>Υλικά και τεχνική στη ζωγραφική και διακοσμητική</i>, Φιλιππότη, Αθήνα. / Sargent W., 1987, <i>Το χρώμα στη φύση και στην τέχνη</i>, Κάλβος, Αθήνα.</p>
<p>Άξονες</p>	<p>A. Εξοικείωση με τα χρώματα από χαρτιά περιοδικών, λαδοπαστέλ, πειραματισμοί. B. Χρώμα, θερμά, ψυχρά, απλές χρωματικές συνθέσεις. Γ. Θέματα από τη φύση ή έργα τέχνης, ιδέες, ελεύθερα θέματα. Δ. Ζωγραφική, κολλάζ. Ε. Γνωριμία με έργα των: Β. Γκογκ, Α. Ματίς, Π. Πικάσο. ΣΤ. Συζήτηση για έργα τέχνης, απλές κρίσεις γύρω από τα χρώματα.</p>
<p>Στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Πειραματίζονται με τα λαδοπαστέλ, για να παράγουν τα δευτερογενή χρώματα. • Αποδίδουν μικρή ποικιλία αποχρώσεων με τη χρήση λαδοπαστέλ. • Συνθέτουν την παλέτα τους με ποικιλία χρωμάτων-αποχρώσεων που ανακαλύπτουν μέσα στις σελίδες των περιοδικών.

	<ul style="list-style-type: none"> • Προσδίδουν αισθητική αξία και κατασκευαστική αξία σε άχρηστα υλικά. • Συμμετέχουν στη δημιουργία έγχρωμων ατομικών ή ομαδικών έργων. • Αποδίδουν στα έργα τους συναισθήματα, διαθέσεις, ιδέες με τη χρήση θερμών και ψυχρών χρωμάτων. • Αναγνωρίζουν, περιγράφουν και αναλύουν ορισμένα χαρακτηριστικά έργα τέχνης. • Αναγνωρίζουν σε έργα τέχνης τρόπους χρήσης των χρωμάτων για την απόδοση ιδεών, διαθέσεων και την απόδοση του βάθους. • Συγκρίνουν έργα τέχνης και ανακαλύπτουν ομοιότητες και διαφορές.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ – ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Η φύση χρωματίζει. Πριν παρατηρήσουν τα παιδιά τις εικόνες, να σκεφτούν και να απαντήσουν στις ερωτήσεις: α) Ποιες εκφράσεις γνωρίζουν που σχετίζονται με τα χρώματα και αφορούν την περιγραφή καταστάσεων ή συναισθημάτων και να τις συσχετίσουν με το συμβολισμό που αποδίδουμε στα χρώματα (π.χ. έγινε κόκκινος από το θυμό του ή κοκκίνισε από την ντροπή του, τα μάγουλά του ήταν ροδοκόκκινα-έσφυζε από υγεία και ζωντάνια, τα χέρια του ήταν μπλάβα (μελανά, μοβ) από το κρύο, είμαι στις μαύρες μου (αισθάνομαι άσχημα), τον έκανε μαύρο ή μπλε μαρέν στο ξύλο (τον έδειρε πολύ), πρασίνισε από τη ζήλια του, ήταν κίτρινος σαν το λεμόνι λόγω της πολύμηνης αρρώστιας του, κιτρίνισε από το φόβο του, κίτρινος τύπος, κ.λπ. β) Τι είναι το χρώμα στη φύση (προϋπάρχουσες γνώσεις από τα αντίστοιχα μαθήματα στη Φυσική της ΣΤ΄ τάξης) και γ) Τι είναι το χρώμα στη ζωγραφική (προϋπάρχουσες γνώσεις από το μάθημα της Εικαστικής Αγωγής προηγούμενων τάξεων).</p> <p>Πρόκειται για ανοιχτές ερωτήσεις που σκοπό έχουν να ενεργοποιήσουν τις γνώσεις των παιδιών για το χρώμα, ώστε να τις συστηματοποιήσουμε χρησιμοποιώντας το χρωματικό κύκλο των έξι χρωμάτων που θα έχει προετοιμάσει ο εκπαιδευτικός. Κατόπιν, οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες και συσχετίζουν τα συναισθήματά τους από παρόμοια βιώματα με το χρώμα που κυριαρχεί στην κάθε εικόνα. Δίνουν τις παρακάτω πιθανές απαντήσεις:</p> <p>Στην 1η εικόνα θέμα φωτιά διακρίνονται: γενικά κοκκινωπά χρώματα, αποχρώσεις του κόκκινου, του κίτρινου, του πορτοκαλί (κοκκινοπορτοκαλί) και συσχετίζονται με τα χρώματα της φωτιάς που προκαλούν συνειρμούς ζεστασιάς.</p> <p>Στην 2η εικόνα ηλιοβασίλεμα, κυριαρχούν τα μπλε-μοβ χρώματα που προκαλούν αισθήματα ηρεμίας και δροσιάς λόγω της επικείμενης έλευσης της νύχτας.</p> <p>Στην 3η εικόνα δάσος κυριαρχούν οι αποχρώσεις του πράσινου σε ανοιχτόχρωμες και σκουρόχρωμες αξίες, προκαλώντας αισθήματα δροσιάς και χαλάρωσης.</p> <p>Στην 4η εικόνα αντανάκλασης του ηλιακού φωτός κυριαρχούν οι κίτρινες, πορτοκαλί αποχρώσεις στο φωτισμένο κτίριο και στο καθρέπισμά του στο νερό, ενώ μπλε, μπλε σκούρα και μοβ χρώματα κυριαρχούν στη θάλασσα και στον ουρανό. Το φωτισμένο κτίριο προκαλεί συναισθήματα θαληπής λόγω των θερμών χρωμάτων σε αντίθεση με τα ψυχρά χρώματα του περιβάλλοντος χώρου που τα βιώνουμε ως δροσιά που επικρατεί λόγω της ανατολής του ηλίου.</p> <p>Στην 5η εικόνα κυριαρχούν τα μπλε και οι χρωματικές του αξίες. Η θάλασσα και το κολύμπι, μάς προκαλούν συνειρμούς δροσιάς.</p> <p>Μετά την αναγνώριση των χρωμάτων στις εικόνες ζητούμε να αναφέρουν τις κατηγορίες στις οποίες ανήκουν αυτά (βασικά, δευτερεύοντα, συμπλη-</p>

	<p>ρωματικά, θερμά ή ψυχρά), εφόσον τα διδάχτηκαν σε προηγούμενες τάξεις. Αν δε γνωρίζουν αυτές τις κατηγοριοποιήσεις εστιάζουμε τη διδασκαλία μας στα θερμά-ψυχρά.</p>
α. ΤΕ	<p>1. Οι έννοιες της αριστερής στήλης αντιστοιχίζονται με τα θερμά χρώματα και οι έννοιες της δεξιάς στήλης με τα ψυχρά. Κάθε έννοια μπορούν να την αντιστοιχίσουν σε ένα ή περισσότερα χρώματα, αρκεί να δικαιολογήσουν τις επιλογές τους. Οι εκφράσεις που αφορούν συναισθήματα και συζήτηση στην αρχή του μαθήματος θα τους βοηθήσουν στις χρωματικές τους επιλογές.</p>
β. ΒΜ	<p>β. Οι καλλιτέχνες διαλέγουν χρώματα. Οι μαθητές παρατηρούν με τη σειρά τις εικόνες ή τις επιλέγουν με τη σειρά προτίμησής τους, ή ανατίθενται σε διαφορετική ομάδα της τάξης η παρατήρηση και περιγραφή κάθε εικόνας και η παρουσίασή της στις άλλες ομάδες.</p> <p>Στην 1η εικόνα, στο έργο του Βίνσεντ Βαν Γκογκ, επικρατούν τα μπλε και οι ανοιχτόχρωμες και σκουρόχρωμες αξίες του, (ψυχρά χρώματα) τα πορτοκαλί και κιτρινοπορτοκαλί χρώματα, (θερμά χρώματα) τα οποία είναι συμπληρωματικά και αντίθετα μεταξύ τους. Το φωτισμένο καφενείο εκπέμπει ζεστασιά και θαλπωρή που αποπνέουν τόσο οι θερμαινόμενοι χώροι όσο και οι χώροι όπου συναναστρέφονται πολλοί άνθρωποι. Παράλληλα οι πολύβουοι αυτοί χώροι προκαλούν συναισθήματα έντασης λόγω του θορύβου που παρατηρείται σ' αυτούς. Σε αντίθεση με το θορυβώδες ζεστό καφενείο, που αποδόθηκε με θερμά χρώματα που μπορούν να εκφράσουν αυτά τα συναισθήματα, η νύχτα που το περιβάλλει είναι ψυχρή, αποδοσμένη με ποικιλία αποχρώσεων και αξιών του μπλε, μπλε-πράσινου, βιολέ, δηλαδή με ψυχρά χρώματα. Τα θερμά κιτρινοπορτοκαλί πάνω στα ψυχρά μπλε δημιουργούν μεγάλη χρωματική αντίθεση, επιτείνοντας τη διαφορά ανάμεσα στο καφενείο και τον περιβάλλοντα χώρο. Ταυτόχρονα είναι συμπληρωματικά χρώματα τα οποία, όταν τοποθετούνται το ένα πάνω στο άλλο, αλληλοεπιδρούν.</p> <p>Όταν ο Βαν Γκογκ τελείωσε αυτό το έργο το Σεπτέμβριο του 1888, έγραψε ένα γράμμα στην αδελφή του, Γουίλ, ενθουσιασμένος από το αποτέλεσμα: «Στην εξέδρα (του καφενείου) υπάρχουν μικροσκοπικές φιγούρες ανθρώπων που πίνουν. Ένα πελώριο κίτρινο φανάρι στέλνει το φως του στο καφενείο, στα σπίτια και στο δρόμο. Οι προσόψεις των σπιτιών είναι σκούρο μπλε ή βιολέ και υψώνονται προς ένα μπλε ουρανό γεμάτο αστέρια που σπινθηροβολούν ... Εδώ βλέπεις ένα νυχτερινό τοπίο χωρίς καθόλου μαύρο χρώμα, που έγινε με όμορφο μπλε, βιολέ και πράσινο. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον η φωτισμένη πλατεία αποκτά ένα απαλό κίτρινο και πράσινο χρώμα. Με διασκεδάζει αφάνταστα να ζωγραφίζω (νυχτερινά τοπία) κατά τη διάρκεια της νύχτας επιτόπου και όχι όπως συνθιζούν πολλοί στο φως της μέρας, ύστερα από ένα γρήγορο προσχέδιο που έκαναν τη νύχτα.» Το καφενείο αυτό έχει διατηρηθεί ως σήμερα, έχει αναπαλαιωθεί, ώστε να μοιάζει με το καφενείο του 1888 στον πίνακα και λειτουργεί μετονομασμένο σε «Καφέ Βαν Γκογκ». Το έργο αυτό μπορεί να συγκριθεί με την 4^η εικόνα της απέναντι σελίδας, ως προς το είδος των χρωμάτων και των προκαλούμενων συναισθημάτων.</p> <p>Για την αφήγηση μιας ιστορίας θα μπορούσαν να εκμεταλλευθούν για παράδειγμα τη γυναικεία φιγούρα και να πουν: «Η νεαρή κυρία προσπέρασε γρήγορα το <u>φωτισμένο</u> καφενείο. Πόσο θα ήθελε να σταματήσει να πιει ένα τσάι για να ζεσταθεί! Να καθίσει κάτω από την <u>κιτρινοπορτοκαλί</u> τέντα</p>

ή μέσα στη ζεστή αίθουσα και να παρακολουθήσει το αδιάκοπο κουβεντολάδι των θαμώνων που σαν δυνατό βουητό έφτανε ως έξω! Όμως η ώρα ήταν περασμένη. Είχε νυχτώσει για τα καλά. Είχε ξαστεριά απόψε. Τα λαμπερά αστέρια σπινθηροβολούσαν στο βαθυγάλανο ουρανό. Η νύχτα ήταν κρύα. Καλύτερα να βιαστεί να γυρίσει γρήγορα στο σπίτι».

Ο/η εκπαιδευτικός θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει την παρακάτω τεχνική για την παραγωγή πολλών επιθέτων κατάλληλων για το χαρακτηρισμό μιας σκηνής: Να αναθέσει στις ομάδες των παιδιών: α) την καταγραφή σε ένα φύλλο χαρτιού των αντικειμένων ή των μορφών ή του χώρου που διαδραματίζεται η σκηνή του έργου και β) τη συμπλήρωση όσων επιθέτων μπορούν να συσχετιστούν με αυτά. Επιλέγουν όσα μπορούν να υποστηρικθούν από τις χρωματικές επιλογές του καλλιτέχνη. Κατόπιν, χρησιμοποιώντας τα ουσιαστικά με τα επίθετα που τα χαρακτηρίζουν, περιγράφουν τη σκηνή σε πρώτο ή τρίτο πρόσωπο ως σκιάδες παρουσίες, όπως έγινε στην παραπάνω ιστορία, ή επιλέγουν ως αφηγητή της ιστορίας κάποιο πρόσωπο της σκηνής.

Στη 2η εικόνα στο έργο του Ανρί Ματίς επικρατεί το κόκκινο χρώμα ενώ μικρή έκταση στο έργο καταλαμβάνει το πράσινο και το μπλε με το οποίο αποδίδεται το τοπίο πάνω αριστερά -το οποίο είτε αποδίδει τη φύση έξω από το ανοικτό παράθυρο είτε αποτελεί μέρος κάποιου πίνακα αναρτημένου στον τοίχο- το μπλε στα σχέδια του υφάσματος και της ταπετσαρίας και το πράσινο στα σκεύη. Τα χρώματα κόκκινο και πράσινο είναι συμπληρωματικά και αντίθετα μεταξύ τους. Το χρώμα και τα σχέδια του τραπέζιου είναι ίδια με αυτά της ταπετσαρίας. Μια ζεστασιά πλημμυρίζει το χώρο, αγκαλιάζοντας κάθε αντικείμενο του δωματίου. Το τραπέζι τοποθετημένο στο πρώτο επίπεδο του έργου πλησιάζει τον θεατή, ενώ το κόκκινο (θερμό) κάλυμμα ενισχύει αυτό το αίσθημα του πλησιάζματος, το οποίο διπλασιάζεται, όταν το βλέμμα μας οδηγείται μέσω των διακοσμνητικών κλαδιών στο φόντο, στον τοίχο, που είναι καλυμμένος με το ίδιο θερμό χρώμα. Το κόκκινο χρώμα, θερμό, καθαρό, λαμπερό σε όλη του την ένταση εξισορροπείται από τα μπλε (ψυχρά) σχέδια και το πράσινο τοπίο, πριν κουράσει τα μάτια μας. Τα θερμά χρώματα που προκαλούν το αίσθημα του απλώματος σε πλάτος της σύνθεσης εξισορροπούνται από τα ψυχρά χρώματα του τοπίου που της προσδίδουν βάθος, μέσω της ιδιότητάς τους να υποχωρούν μακριά από το θεατή. Έτσι, επιτυγχάνεται η αρμονία με τη χρήση συμπληρωματικών χρωμάτων. Το έργο αυτό θα μπορούσε να συσχετιστεί με τα χρώματα της φωτιάς στην εικόνα της επόμενης σελίδας.

Για την αφήγηση μιας ιστορίας θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν ως αφηγήτρια τη γυναικεία μορφή του πίνακα και να πουν: «Όλα είναι έτοιμα για τον ερχομό των παιδιών. Έστρωσα το λινό τραπέζι με το έντονο κόκκινο χρώμα και τα γαλάζια μαύρα σχέδια που ταιριάζουν με την ταπετσαρία της τραπεζαρίας, για να δημιουργηθεί μια γορτινή, ζεστή ατμόσφαιρα στο σπίτι. Γέμισα με φρεσκοστυμμένη λεμονάδα και κόκκινο κρασί τις καράφες και θα τακτοποιήσω τα φρούτα και τα κατακίτρινα λεμόνια στις φρουτιέρες. Ευτυχώς, ο καιρός είναι δροσερός και τα παιδιά θα μπορέσουν να παίξουν και να κυλιστούν στο καταπράσινο χορτάρι».

Στην 3η εικόνα, στο έργο του Πικάσο, επικρατούν τα μπλε, σκούρα μπλε, πράσινα και μοβ χρώματα. Όλα τα χρώματα είναι στην ομάδα των ψυχρών χρωμάτων. Αποτελεί χαρακτηριστικό έργο της «μπλε περιόδου» του. Ο καλλιτέχνης χρησιμοποίησε ψυχρά χρώματα, για να δείξει συμβο-

	<p>λικά τη θλίψη που του προκάλεσε εκείνη την περίοδο η επαφή του με άστεγους, απελπισμένους, πάμφτωχους ανθρώπους της Βαρκελώνης, πόλη στην οποία διέμενε το 1903. Η στάση των τριών μορφών επιτείνει το αίσθημα της θλίψης που κυριαρχεί στο έργο. Το έργο αποπνέει ψυχρότητα λόγω των χρωμάτων που χρησιμοποιούνται και θα μπορούσε να συσχετιστεί με την εικόνα 5 της απέναντι σελίδας, ως προς το είδος των χρωμάτων και των προκαλούμενων συναισθημάτων.</p> <p>Ως αφηγητή στην ιστορία τους τα παιδιά θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν το αγόρι της εικόνας: «Μαμά, τι θα κάνουμε τώρα; Το κρύο είναι <u>τσουπτερό</u>, το κώμα και το νερό <u>παγωμένα</u>. Χάθηκαν όλα! Δεν έχουμε ούτε ένα ζευγάρι παπούτσια να φορέσουμε στα <u>γυμνά</u> μας πόδια. Κρυώνω!».</p>
<p>β. ΤΕ</p>	<p>β. 1. Τα θερμά χρώματα είναι το κόκκινο, το κίτρινο και το πορτοκαλί. Τα ψυχρά χρώματα είναι το πράσινο, το μπλε και το μοβ. Στην εικόνα 2 παρατηρούμε ότι το πράσινο τετραγωνάκι πάνω στο κόκκινο μοιάζει να υποχωρεί, ενώ το πορτοκαλί πάνω στο μπλε να μας πλησιάζει. Ο Βαν Γκογκ και ο Ματίς χρησιμοποίησαν θερμά και ψυχρά χρώματα στα έργα τους. Τοποθέτησαν τα ψυχρά στο πίσω μέρος της σκηνής, για να αποδώσουν το βάθος, και τα θερμά στο μπροστινό μέρος της σκηνής για να πλησιάζουν κοντύτερα το θεατή. Με τη χρήση θερμών και ψυχρών χρωμάτων πέτυχαν να αποδώσουν την αντίθεση, την ένταση και τη διαφορά του πρώτου επιπέδου με το βάθος της σκηνής (το φόντο).</p> <p>β.3. Η τρίτη εργασία μπορεί να ανατεθεί ως εργασία για το σπίτι και τα παιδιά να «παίξουν» με τα ανθρωπάκια τους την επόμενη διδακτική ώρα στην οποία μπορούμε να τους προτείνουμε να ομαδοποιήσουν και να κολλήσουν σε χαρτόνια τα ανθρωπάκια που δείχνουν ίδιες συναισθηματικές καταστάσεις.</p>
<p>γ. ΒΜ</p>	<p>γ. Τα περιοδικά ως πηγή των χρωμάτων της παλέτας μας.</p> <p>Για την ενότητα αυτή η ευκολότερη λύση είναι η χρήση άχρωστων περιοδικών τα οποία θα προμηθεύσει ο/η εκπαιδευτικός στα παιδιά ή θα τους ζητήσει από το προηγούμενο μάθημα να φέρουν στην τάξη.</p> <p>1. Τα χρωματιστά αποκόμματα των περιοδικών συγκεντρώθηκαν αρχικά σε ομάδες ανά χρώμα και διατάχθηκαν σε κύκλο ο οποίος θυμίζει το χρωματικό κύκλο. Κατόπιν, τα αποκόμματα κάθε ομάδας χρώματος (π.χ. του μπλε χρώματος), τακτοποιήθηκαν πάνω σε ανεξάρτητο κουτί και μάλιστα, ανάλογα με τη χρωματική τους αξία, από τις σκουρόχρωμες στις ανοιχτόχρωμες (π.χ. σκούρο μπλε, κυανό, γαλάζιο). Έτσι, γίνεται ευκολότερη η χρησιμοποίησή τους κατά την παραγωγή έργου. Οι μαθητές θα προτείνουν την ταξινόμηση των χρωματικών αξιών σε ανεξάρτητα μικρότερα κουτιά. Μια τέτοια δραστηριότητα θα οξύνει την παρατηρητικότητα των μαθητών στη διάκριση των αποχρώσεων (π.χ. κίτρινο-πορτοκαλί, κίτρινο λεμονί, πορτοκαλοκόκκινο). Ενδεχομένως τα παιδιά να προτείνουν την ταξινόμηση των αποκομμάτων σε θερμά-ψυχρά χρώματα η οποία, όμως, δεν είναι και πολύ εξυπηρετική, αλλά αν υπάρχει χρόνος, αξίζει να τη δοκιμάσουν.</p> <p>2. Το πρώτο δέντρο με τον καφέ κορμό και την πράσινη φυλλωσιά αντιστοιχεί στην στερεότυπη εικόνα που έχουν τα παιδιά για τα δέντρα, και προκαλεί ιδέες θαλερότητας, αναγέννησης, άνοιξης, δροσιάς, λόγω του πράσινου χρώματος. Το δεύτερο δέντρο με την κίτρινοπράσινη φυλλωσιά ανακαλεί εικόνες φθινοπώρου –τα φύλλα σταδιακά κίτρινίζουν- αλλά και</p>

	<p>πλιόλουστων ημερών με ευχάριστη ζέση, λόγω του κίτρινου και του κόκκινου χρώματος στον κορμό. Η πολυχρωμία του τρίτου δέντρου μπορεί να θεωρηθεί αφύσικη και εξωπραγματική αν δεν έχουν παρατηρήσει τα διαφορετικά χρώματα που μπορούμε να διακρίνουμε στη φυλλωσιά ενός δέντρου ανάλογα με την πλιοφάνεια και το είδος των φύλλων. Ένα δάσος με τέτοια δέντρα προκαλεί αισθήματα ζωντάνιας και έντασης σε αντίθεση με το δάσος από το πρώτο δέντρο που προκαλεί αισθήματα ηρεμίας και δροσιάς. Ένα δάσος με κόκκινα δέντρα μπορεί να είναι ένα δάσος που καίγεται ή που πλημμυρίζει από χαρά. Και στις δύο περιπτώσεις προκαλούνται έντονα συναισθήματα, θετικά ή αρνητικά, λόγω της διττής σημασίας που αποδίδουμε στο κόκκινο χρώμα (αγάπη και αίμα).</p> <p>3. Τα παιδιά, αφού αποφάσισαν το θέμα του ομαδικού τους έργου, σχεδίασαν το πουλί σε χαρτί του μέτρου και συζήτησαν για τα χρώματα που θα χρησιμοποιήσουν και τον τρόπο που θα τα τοποθετήσουν πάνω στο πουλί. Επέλεξαν να δημιουργήσουν ένα εξωτικό πουλί και η τοποθέτηση των χρωματιστών αποκομμάτων να γίνει σε διαδοχικές σειρές κόκκινου, πορτοκαλί, κίτρινου, πράσινου, μπλε, μοβ χρώματος που θυμίζει ουράνιο τόξο, γι' αυτό και ονόμασαν το έργο τους: «Το πουλί του ουράνιου τόξου». Χρησιμοποιώντας την τεχνική του καταγιγισμού ιδεών, κατασκευάζουμε το αραχνόγραμμα της έννοιας «χρωματιστό υλικό» στον πίνακα. Αναθέτουμε εργασία στο σπίτι τη συλλογή και ταξινόμηση ποικίλου χρωματιστού υλικού και τη μεταφορά του στην τάξη για την επόμενη διδακτική ώρα για τη δημιουργία ομαδικών έργων. Για την τρέχουσα διδακτική ώρα θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τα περιοδικά που έφερε ο εκπαιδευτικός ή τα παιδιά στην τάξη.</p> <p>Εκτός από αποκόμματα περιοδικών θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν αποκόμματα χαρτιών περιτυλίγματος, τα περισσεύματα χαρτονιών κόνσον ή χαρτιών γλασσέ από προηγούμενα έργα, περιτυλίγματα από καραμέλες, σοκολάτες, χάρτινες συσκευασίες τροφίμων, έγχρωμες χαρτοσακούλες, χρωματιστά νήματα, υφάσματα, πώματα μπουκαλιών ή κουμπιά (αν και για τα δύο τελευταία υλικά θα είναι δύσκολο να συλλεχθεί μεγάλος αριθμός τεμαχίων και ποικιλία αποχρώσεων).</p>
<p>δ. ΒΜ</p>	<p>δ. Αναμειγνύοντας λαδοπαστέλ.</p> <p>1. Για να δημιουργήσουμε π.χ. τρεις αποχρώσεις του πορτοκαλί χρώματος ζωγραφίζουμε το μπλοκ σε τρία διαφορετικά σημεία, πιέζοντας το κίτρινο λαδοπαστέλ στο πρώτο σημείο πολύ, στο δεύτερο λιγότερο, στο τρίτο ελάχιστα. Κατόπιν, παίρνουμε το κόκκινο λαδοπαστέλ και ζωγραφίζουμε πάνω στο πρώτο σημείο πιέζοντας ελάχιστα, πάνω στο δεύτερο σημείο πιέζοντας περισσότερο και πάνω στο τρίτο σημείο πιέζοντας πολύ. Έτσι, το χρώμα που θα παραχθεί στο πρώτο σημείο θα είναι ένα πορτοκαλί που κιτρινίζει, στο δεύτερο σημείο θα είναι ένα κανονικό πορτοκαλί και στο τρίτο σημείο ένα πορτοκαλί που κοκκινίζει. (Θα μπορούσαμε να ενοποιήσουμε τα δύο στρώματα των χρωμάτων που περάσαμε, τρίβοντας με το δάχτυλό μας ή με ένα πανί). Τα παιδιά εργάζονται στο μπλοκ δημιουργώντας σειρές αποχρώσεων χρησιμοποιώντας κάθε φορά δύο από τα τρία βασικά χρώματα.</p> <p>2. Η διαδικασία που ακολούθησε το παιδί για να δημιουργήσει το τοπίο ήταν: 1) Ζωγράφησε με συνεχόμενη κίνηση και μπλε χρώμα όλο το τοπίο πιέζοντας περισσότερο σε κάποια σημεία που ήθελε να μπλεδίζει η ζωγραφιά του. 2) Ζωγράφησε πάνω από το μπλε με κίτρινο λαδοπαστέλ,</p>

	<p>για να δημιουργήσει το πράσινο, πιέζοντας όπου ήθελε να πετύχει περισσότερο έντονο το πράσινο, και αφήνοντας μπλε μόνο τον ουρανό. 3) Χρωμάτισε με κόκκινο λαδοπαστέλ τα λουλούδια στον αγρό και στο δέντρο. Επίσης, το δρόμο, τον κορμό και τις φιγούρες, ώστε να πετύχει ένα θερμό καφέ. Η τεχνική που χρησιμοποιήθηκε ονομάζεται «από το σκοτεινό στο φωτεινό», διότι περνάμε πρώτα τα σκούρα -ψυχρά- χρώματα και κατόπιν πάνω στα σκούρα τοποθετούμε τα ανοιχτότερα -θερμά- ώστε τα χρώματα να μη λασπώσουν και γίνουν θαμπά. Με αυτή την τεχνική εργαζόμαστε όταν χρησιμοποιούμε τα λαδοπαστέλ, ενώ ακολουθούμε αντίστροφη πορεία όταν ζωγραφίζουμε ακουαρέλες.</p> <p>Το παιδί εργαζόμενο με τον παραπάνω τρόπο πέτυχε: α) καθαρά, λαμπερά χρώματα, β) μεγάλη ποικιλία αποχρώσεων -η φυλλωσιά ή η βλάστηση δεν είναι το ίδιο πράσινη από άκρου εις άκρον- και γ) ενότητα στη σύνθεση του έργου, αφού το μπλε και το κίτρινο επαναλαμβάνεται παντού.</p> <p>Για τη ζωγραφική με λαδοπαστέλ προτιμούμε χαρτόνια με ανάγλυφη υφή, όπως τα κανσόν. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε λευκά ή χρωματιστά κανσόν. Αν οι μαθητές δεν έχουν ξαναεργαστεί με λαδοπαστέλ ή δεν έχουν εξοικειωθεί με τη διαδικασία ανάμειξης των χρωμάτων, καλύτερα να ζωγραφίσουν σε λευκό κανσόν ή στο μπλοκ ακουαρέλας, ώστε να μη χρειαστεί να συνυπολογίσουν το χρώμα του χαρτονιού στην απόδοση των χρωματικών τους επιλογών.</p> <p>Εναλλακτική, φτηνή λύση, χωρίς αξιώσεις στην ποιότητα του τελικού έργου, αποτελεί η χρήση χαρτιών πολυγράφου ή η χρησιμοποίηση του μπλοκ σχεδίου των παιδιών. Ο περιορισμός του αριθμού των χρωμάτων στα 3 βασικά (κόκκινο, κίτρινο, μπλε) λαδοπαστέλ στοχεύει να παρωθήσει τους μαθητές στη δημιουργία δευτερογενών χρωμάτων και ποικιλίας αποχρώσεων.</p>
--	---

2. Χαρτιά - Χαρτόνια - Ξύλα

Διδακτικές ώρες 3-6

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Χαρτί - Χαρτόνι</p>	<p>Το χαρτί είναι ένας ιστός από φυτικές ίνες, το οποίο επινοήθηκε στην Κίνα. Στην Ευρώπη εμφανίζεται για πρώτη φορά το 12ο αιώνα. Μέχρι το 18ο αιώνα το χαρτί παραγόταν από πολτοποιημένα κουρέλια. Αργότερα κατασκευάζονταν από μια μείξη βαμβακιού, κάνναβης, βούρλων, ξύλου κ.ά. Τα φτηνότερα χαρτιά κατασκευάζονται αποκλειστικά από ξύλο. Τα χαρτιά που προορίζονται για καλλιτεχνικές χρήσεις προέρχονται από την Ανατολή και παράγονται από ινδικό κάλαμο, κάλαμο ρυζιού και φλοιό μουριάς. Το χαρτί χρησιμοποιείται στη γραφή, στο σχέδιο, στη ζωγραφική και στις κατασκευές. Για τους λόγους αυτούς δημιουργήθηκαν διάφορες ποιότητες και διαστάσεις χαρτιών.</p> <p>Γενικά όλα τα χαρτιά και τα χαρτόνια μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο σχεδιασμό και τις κατασκευές. Το κάθε είδος χαρτιού ή χαρτονιού παρουσιάζει και τις δικές του ιδιαιτερότητες. Σε κάποια αποδίδουν καλύτερα τα μολύβια και σε άλλα οι μαρκαδόροι. Μερικά είναι ευαίσθητα και άλλα κατάλληλα για όλες τις σχεδιαστικές δραστηριότητες, ενώ κάποια για κατασκευές.</p> <p>Τα χαρτιά δίνονται σε φύλλα ή σε μορφή μπλοκ. Για τις μικρές κατασκευές κατάλληλα είναι όλα τα χαρτόνια, αλλά για τις μεγάλες, και ειδικά για αυτές που πρέπει να στηρίξουν όγκους, κατάλληλα είναι τα χοντρά χαρτόνια.</p> <p><i>Χαρτόνια ακουαρέλας.</i> Κυκλοφορούν σε χαρτόνια διαφορετικού βάρους και</p>
--	---

Ξύλο	<p>είναι ιδανικά για νεροχρώματα.</p> <p><i>Χαρτόνι κανσόν.</i> Κυκλοφορεί σε ποιότητες διαφορετικού βάρους και σε μεγάλη ποικιλία χρωμάτων, με ματ και κίπων τραχιά επιφάνεια. Είναι ιδανικό για ζωγραφική με τα χρώματα παστέλ, για κάρβουνο, μολύβια και κατασκευές.</p> <p><i>Ριζόχαρτο.</i> Κυκλοφορεί σε μπλοκ και σε ρολό. Είναι διάφανο χαρτί κατάλληλο για αντιγραφές και για διάφανα επικαλυπτικά μοντάζ.</p> <p><i>Χαρτί του μέτρου - χασαπόχαρτο ή στρατσόχαρτο.</i> Είναι το πιο φθινό χαρτί, σε λίγους χρωματισμούς, με δύο όψεις (ματ και γυαλιστερής υφής) και πουλιέται με το μέτρο. Ιδανικό για όλες τις μοιγίες (ανάλογα με την όψη του). Λόγω του μεγέθους του, προσφέρεται και για μικρές (ατομικές), αλλά και για μεγάλες (ομαδικές) ζωγραφίες.</p> <p><i>Χαρτί A4 (21x29,5 εκατ. σε διάφορα χρώματα και συνήθως σε δύο ποιότητες διαφορετικού βάρους).</i> Είναι ειδικό για φωτοτυπίες, αλλά κατάλληλο και για το σχέδιο, τη ζωγραφική και για απλές κατασκευές.</p> <p><i>Χαρτόνι οντουλέ.</i> Είναι ένα χοντρό χαρτόνι σε μορφή σάντουιτς. Αποτελείται από ένα κυματιστό χαρτόνι κολλημένο σε άλλα επίπεδα χαρτόνια. Είναι υλικό κατάλληλο για κατασκευές, γιατί δίνει ενδιαφέρουσα υφή στα επίπεδα, ή για τρισδιάστατα κολλάζ λόγω της ανάγλυφης, κυματιστής του επιφάνειας. <i>Οι ποιότητες και οι ποικιλίες των χαρτιών συνεχώς βελτιώνονται και πολλαπλασιάζονται, προσφέροντας νέα υλικά και ανοίγοντας νέους ορίζοντες στους καλλιτέχνες.</i></p> <p>Το χαρτί είναι υλικό με πολλές δυνατότητες (π.χ. χρησιμεύει ως επιφάνεια για σχέδιο ή ζωγραφική), αλλά μπορούν με αυτό να αναπυκθούν έργα σε όγκο. Γι' αυτό οι καλλιτέχνες χρησιμοποιούν το χαρτί για το σχέδιο, τη ζωγραφική, αλλά και για διάφορες κατασκευές ή μακέτες. Ο ζωγράφος Αλέκος Φασιανός χρησιμοποιεί τα χαρτόνια και κατασκευάζει διάφορα έργα. Ο γλύπτης Δημήτρης Καλαμάρας χρησιμοποίησε τα πολύ χοντρά χαρτόνια και κατασκεύασε έργα-μακέτες. Ο καλλιτέχνης Παύλος χρησιμοποιεί διάφορα είδη χαρτιών και δημιουργεί κατασκευές επίπεδες, ανάγλυφες και ολόγλυφες.</p> <p>Το ξύλο ως υλικό το βρίσκουμε ακατέργαστο στη φύση (στα διάφορα δέντρα), κατεργασμένο σε ειδικά καταστήματα ξύλου, σε εργαστήρια των παραγκών σε κατασκευές επίπλων και άλλων αντικειμένων, στα εργαστήρια γλυπτών να παριστάνει ολόγλυφες ή ανάγλυφες μορφές. Μπορεί να είναι ένα σκληρό και συμπαγές υλικό σε κυλινδρικούς, κυβιστικούς όγκους ή φύλλα (λεπτά ή χοντρά) ή σε μικρούς κόκκους (το γνωστό πριονίδι) ή σε ροκανίδια (μικρά λεπτά καμπύλα φύλλα ξύλου). Το ξύλο κόβεται με το πριόνι, λειαίνεται με ειδικά εργαλεία, καρφώνεται με καρφιά, τρυπιέται με τρυπάνια, ενώνεται με άλλα, σκαλίζεται, βάζεται, είναι ένα υλικό με πολλές δυνατότητες. Τα παιδιά πρέπει να εξοικειωθούν μ' αυτό και να το επεξεργαστούν με διάφορα εργαλεία κάνοντας απλές κατασκευές.</p> <p><i>Guilling</i> κουίλιγκ ή filigr (φιλιγκρί) ονομάζεται η τεχνική του αγγλικού παραδοσιακού διακοσμητικού αντικειμένου. Πρόκειται για χάρτινες λεπτές λουρίδες που τις τυλίγουν σε σπείρες. Κολλούν την άκρη της σπείρας με κόλλα στο τέλος του τελευταίου κύκλου και τσακίζουν, αν θέλουν, τη σπείρα στη μία ή σε περισσότερες άκρες παράγοντας μια ποικιλία σπειρών (σαν δάκρυ, σαν καρδιά κ.λπ.). Στο τέλος κολλούν τις σπείρες σε μια βάση. Μαρτυρίες για τέτοιες κατασκευές βρίσκουμε σε μοναστήρια της Αγγλίας ήδη από τον 15ο αιώνα. Το 17ο αιώνα η τέχνη αυτή ανανεώθηκε από τις κυρίες της υψηλής κοινωνίας, οι οποίες διακοσμούσαν με αυτή τα κουτιά, τα παραβάν και τα σεκρετέρ.</p>
-------------	--

<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Grater M., 1981, <i>Creative Paper toys and crafts</i>, Dover Publications, New York./ Jackson P., 1993, <i>L'Encyclopedie du papier</i>, Editions Fleurus, Paris./ Shannon F., 1988, <i>Plaisirs de Papier</i>, Flammarion, Paris./ Walter F. V., 1993, <i>Super Toys & Games from Paper</i>, A. Sterling/Tamos Book, New York./ Maguire M., 1998, <i>Sticks and stones</i>, Lorenz Books, Hong Kong.</p>
<p>Άξονες</p>	<p>A. Εξοικείωση με: χαρτιά, χαρτόνια, χαρτόκουτα, ξύλα, περιοδικά, νερομπογιές, τέμπρες, πλαστικά χρώματα, μαρκαδόρους, πινέλα, χαρτοταινίες, καρφιά, ψαλίδι, σφυράκι, πριόνι, κόλλες (για χαρτιά και ξύλα). B. Απλές συνθέσεις, όγκος, επίπεδα, χώρος, χρώμα. Γ. Θέματα από: τη φύση, το χωριό την πόλη, τα έργα τέχνης, τις γιορτές, τη Γεωγραφία, ελεύθερα θέματα, παιχνίδια κ.ά. Δ. Ζωγραφική, μικροκατασκευές, κολλάζ, γκουίλιγκ, μακέτες, παιχνίδια, ξυλοκατασκευές. E. Έργα: του Α. Φασιανού, Δ. Καλαμάρα, λαϊκή παράδοση. ΣΤ. Εμπλουτισμός του λεξιλογίου, προτιμήσεις, απλές κρίσεις, συζήτηση για έργα τέχνης και για παιδικά έργα.</p>
<p>Στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Εκφράζονται και εκτελούν έργα με κίνηση. • Αξιοποιούν τη φαντασία τους και δίνουν μορφή στις ιδέες τους. • Χρησιμοποιούν με ευχέρεια τεχνικές μορφοποίησης του χαρτιού του χαρτονιού και του ξύλου. • Μορφοποιούν χαρτί - χαρτόνι - ξύλα αποκτώντας δεξιότητες. • Χρησιμοποιούν με ασφάλεια τα απαραίτητα κατάλληλα εργαλεία. • Ορίζουν περιγράμματα και συνθέτουν σχήματα σε αρμονικά σύνολα. • Δημιουργούν τρισδιάστατα έργα. • Αποσαφηνίζουν τα διάφορα επίπεδα ενός πίνακα, ενός στερεού και ενός χώρου. • Συνειδητοποιούν και αποδίδουν χώρο σε έργα δύο και τριών διαστάσεων. • Αντιλαμβάνονται την κατασκευαστική δυνατότητα του χαρτιού, του χαρτονιού και του ξύλου. • Προσδίδουν αισθητική και κατασκευαστική αξία σε άχρηστα χαρτόνια, κουτιά, ξύλα. • Έχουν θετική στάση απέναντι στη μοντέρνα τέχνη και στη λαϊκή παράδοση. • Συμμετέχουν ευχαρίστως σε συζητήσεις γύρω από έργα τέχνης.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ-ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Οι καλλιτέχνες δημιουργούν. Παρακινούμε τα παιδιά σε συζήτηση γύρω από το πόσο γνωστά ή άγνωστα είναι αυτά τα υλικά και απαντούν στις ερωτήσεις. Στη συνέχεια προτρέπουμε τους μαθητές να παρατηρήσουν τις εικόνες, να τις σχολιάσουν ως προς τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν και ως προς τον τρόπο κατασκευής τους. Πιθανές απαντήσεις: α. Το έργο της 1ης εικόνας είναι σαν παιχνίδι-αεροπλάνο, φτιαγμένο με διάφορα σχήματα χαρτιών (που κολλήθηκαν), βαμμένο με νερομπογιές. Μπορεί να γίνει η αφορμή να κατασκευάσουν τα παιδιά ανάλογα έργα. Αρχικά, ο καλλιτέχνης σχεδίασε το αεροπλάνο ή είχε μπροστά του μια φωτογραφία για να τη χρησιμοποιήσει ως μοντέλο. Κατόπιν έκοψε διάφορα χαρτόνια στα σχήματα του αεροπλάνου, τα κόλλησε και το έβαψε. Η 2η εικόνα παριστάνει άλογα και αναβάτες, τα έργα είναι απλά και μοιάζουν με μορφή παιχνιδιού, έγιναν με χαρτόνια (πολύ χοντρά) και είναι μακέτα (προετοιμασία για ένα μεγάλο έργο). Πρώτα ο καλλιτέχνης σχε-</p>

<p>Εναλλακτικές δραστηριότητες</p>	<p>δίασε με απλά γεωμετρικά σχήματα τα άλογα με τους αναβάτες. Μετά, πάνω σ' αυτά τα σχήματα έκοψε χαρτόνια χοντρά και τα κόλλησε για να γίνουν οι όγκοι των έργων. Η 3η εικόνα είναι έργο διακοσμητικό, αλλά μπορεί να είναι και παιχνίδι. Είναι φτιαγμένο από λουρίδες ξύλου. Μικρά σφαιρικά και κυλινδρικά ξύλα κολλιούνται με ξυλόκολλα για το σώμα και τυλίγονται με κορδέλα ξύλου που αναπαριστά τα ρούχα. Με ξύλινη κορδέλα γίνεται ένα στεφάνι και εξωτερικά κολλιούνται μικρές ξύλινες σπείρες, ενώ ανάμεσά τους σφηνώνονται ξύλινοι κοντοί κύλινδροι (π.χ. οδοντογλυφίδες) περασμένοι σε χάντρες. Η 4η εικόνα είναι μια παιδική κούνια-κρεβάτι (φτιαγμένη από ξύλα) και θυμίζει παλαιότερες εποχές. Η κούνια γίνεται από σανίδια και καθρόνια ξύλου που κόβονται σε ανάλογα σχήματα και μετά καρφώνονται για να ενωθούν. Οι καλλιτέχνες επιλέγουν τα υλικά ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που έχει το καθένα και το είδος του έργου που προτίθενται να δημιουργήσουν. Το χαρτόνι είναι εύχρηστο, εύκαμπτο, κόβεται εύκολα, μπορούμε να ενώσουμε κομμάτια και να δημιουργήσουμε τρισδιάστατα αντικείμενα. Υπάρχουν σε μεγάλη ποικιλία χρωμάτων, ενώ μπορούμε να ζωγραφίσουμε πάνω σ' αυτά. Η λεπτή ξυλοκορδέλα είναι εύκαμπτη και μπορεί να περιτυλιχτεί σε σπείρες. Τα ξύλα, είναι συμπαγή και ανθεκτικά υλικά, κατάλληλα για βαριές, σταθερές κατασκευές.</p> <p>Συμπληρωματικά, θα μπορούσαμε να δείξουμε και κάποιο έργο του Παύλου Διονυσόπουλου. Ο Παύλος χρησιμοποιεί λουρίδες από χαρτιά αφισών και δημιουργεί άλλοτε ανάγλυφα ή τρισδιάστατα έργα και άλλοτε σκίζει με το χέρι χρωματιστά χαρτιά και κάνει κολλάζ.</p> <p>Στη συνέχεια ζητούμε από τα παιδιά να αναφέρουν διάφορα αντικείμενα του σπιτιού, καθώς και παιχνίδια που είναι φτιαγμένα από χαρτόνια, χαρτιά ή ξύλα.</p> <p>Τα ξύλα τα βρίσκουμε στη φύση και κάπως επεξεργασμένα σε ειδικά καταστήματα με είδη ζωγραφικής ή στο ξυλουργείο. Τα χαρτιά-χαρτόνια τα βρίσκουμε στα χαρτοπωλεία ή στα βιβλιοπωλεία ή χρησιμοποιούμε τις συσκευασίες διαφόρων προϊόντων αντί να τις πετάξουμε στα σκουπίδια κ.λπ. (Στη βιβλιογραφία θα βρούμε οδηγίες παραγωγής χαρτιού.)</p> <p>Ζητάμε με τα παιδιά τι υλικά θα συγκεντρώσουν, ώστε να τα χρησιμοποιήσουν στα επόμενα μαθήματα.</p> <p>Προτείνουμε στα παιδιά να μαζέψουν φωτογραφικό υλικό με έργα παραδοσιακής τέχνης ή παιχνίδια από ξύλα ή χαρτόνια. Να εκθέσουν το φωτογραφικό υλικό, να το παρατηρήσουν και να υποθέσουν ποια εργαλεία χρησιμοποιήθηκαν για να επεξεργαστούν τα ξύλα, τα χαρτόνια και τα χαρτιά.</p>
<p>α. ΤΕ</p>	<p>α. 1. Η ποικιλία των χαρτιών μάς επιτρέπει να τα χρησιμοποιήσουμε σε μεγάλο αριθμό εικαστικών δραστηριοτήτων:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Το χαρτί είναι κατάλληλο για φωτοτυπίες, είναι κατάλληλο για σχέδιο (με μολύβι ή κάρβουνο), ζωγραφίες (με ξυλοχρώματα, μαρκαδόρους, λαδοπαστέλ), κατασκευές (χαρτοδιπλωτική, φροτάζ (frottage = ξεπατίκωμα ανάγλυφων επιφανειών, π.χ. νομισμάτων, φλοιών δέντρων κ.λπ.) βάση για κολλάζ. Άχρηστες φωτοτυπίες μπορούμε να τις τσαλακώσουμε και να τις χρησιμοποιήσουμε, για να φτιάξουμε χάρτινες μάζες που θα αναπαριστούν τα κεφάλια σε φιγούρες ανθρώπων ή ζώων. - Το γλασέ είναι χρωματιστό γυαλιστερό χαρτί κατάλληλο για κολλάζ και επικαλύψεις τρισδιάστατων αντικειμένων (όμως χρειάζεται προσοχή στα διπλώματα, ώστε με το τελευταίο δίπλωμα να φαίνεται η χρωματιστή πλευρά του). Αν το σκίσουμε με το χέρι, αποκτούμε κομμάτια χαρτιού με

	<p>ενδιαφέρουσες άκρες. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως φόντο σε δισδιάστατα ή τρισδιάστατα έργα. Αν το διπλώσουμε στα τέσσερα και ψαλιδίσουμε τις διπλωμένες πλευρές με διάφορους τρόπους, όταν το ανοίξουμε θα έχουμε μια επιφάνεια με συμμετρικά κοψίματα-ανοίγματα (σαν κοφτό κέντημα). Δαχτυλίδια από φαρδιές λουρίδες γλασέ διαφορετικών χρωμάτων συνθέτουν μια πολύχρωμη αλυσίδα για τη διακόσμηση της τάξης μας στις διάφορες γιορτές. Στενές λουρίδες γλασέ μπορούν να γίνουν στημόνια και υφάδια για την κατασκευή χάρτινων υφαντών.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Το χαρτί του μέτρου υπάρχει σε λίγα χρώματα (συνήθως λευκό καφέ και μπλε) και είναι κατάλληλο για μεγάλων διαστάσεων ομαδικές ζωγραφιές, τοιχογραφίες και σκηνικά για θεατρικές παραστάσεις. Μπορούμε να ζωγραφίσουμε σ' αυτό με τέμπερες, λαδοπαστέλ, κιμωλίες. Είναι κατάλληλο και φτηνό χαρτί για τους πρώτους πειραματισμούς μας στη ζωγραφική με νερομπογιές. - Το κανσόν είναι χαρτόνι σε μεγάλη ποικιλία χρωμάτων και είναι κατάλληλο για ζωγραφική (με λαδοπαστέλ, κηρομπογιές, τέμπερες, κιμωλίες), για κολλάζ (για το φόντο του έργου ή και για τα κομμένα σχήματα ή τις φιγούρες του κολλάζ). Ωστόσο, χρησιμοποιείται και για τρισδιάστατες κατασκευές (καπέλα, μάσκες, κύβους, μακέτες κ.λπ.). - Το βελουτέ χαρτί το βρίσκουμε σε διάφορα χρώματα και είναι ειδικό για επικαλύψεις, αλλά και για ενδύματα φιγούρων, ζωγραφική με λαδοπαστέλ και κολλάζ. - Το ριζόχαρτο είναι διάφανο χαρτί ειδικό για αντιγραφές, για καρτοδιπλωτική-χαρτοκοπτική (ειδικά για χριστουγεννιάτικες διακοσμητικές συνθέσεις στα τζάμια των παραθύρων), γράψιμο ή ζωγραφική με σινική μελάνη και πινέλο (κινέζικη πρακτική). - Το χαρτί γκοφρέ είναι ελαστικό χαρτί και υπάρχει σε πολλά χρώματα. Μπορούμε να το χρησιμοποιήσουμε σε κατασκευές (π.χ. λουλούδια, χορτάρι, πούπουλα φτερών), ντύσιμο φιγούρων, ενώ τσαλακωμένο σε μπαλάκια μετατρέπεται σε ψηφίδες για χάρτινα ψηφιδωτά. - Το χαρτόνι μπριστόλ είναι η παλαιότερη ποικιλία χαρτιού. Έχει διπλή όψη. Η μια πλευρά είναι άσπρη και γυαλιστερή, ενώ η άλλη είναι γκρίζα και χνουδωτή. Είναι χαρτόνι κατάλληλο για μακέτες, βάση για κολλάζ, για τυπώματα (από τη γυαλιστερή του πλευρά). <p>2. Το ξύλο μπορούμε να το προμηθευτούμε από κάποιο ξυλουργείο σε διάφορες μορφές, όπως: α) τρισδιάστατους όγκους κυλίνδρου, παραλληλεπίεδου, σφαίρας κ.ά. (κατάλληλα για μακέτες ή ξύλινα γλυπτά, β) φύλλα ή επιφάνειες ξύλου (για βάσης έργων ή ανάπτυση κύριων έργων γ) λουρίδες λεπτές και στενές (κατάλληλες για κουίλιγκ), δ) πριονίδι τριμμένο κατάλληλο για αναπαράσταση του χώματος ή της κλόης σε μακέτες ή ανάγλυφα κολλάζ, ή για ξυλοπολτό (ανακατεμένο με κόλλα γλουτολίνης ή ατλακόλ) για την κατασκευή τρισδιάστατων αντικειμένων]. Μπορούμε να εκμεταλλευτούμε μια σχολική εκδρομή στη φύση, για να συλλέξουν τα παιδιά κλαδάκια, φλούδες δέντρων, ρίζες ή ό,τι άλλο βρουν στο έδαφος (δε θα τα αφαιρέσουν από τα δέντρα, για να μην τα καταστρέψουν), τους κεντρίσει την προσοχή και θελήσουν να το χρησιμοποιήσουν στα έργα τους.</p>
<p>β. ΒΜ</p>	<p>β. Με χάρτινες ή ξύλινες λουρίδες. α. Η 1η εικόνα δείχνει χάρτινες λουρίδες και χάρτινα σχήματα. Αυτά προέκυψαν ίσως από την τάση των παιδιών να παίρνουν κάποιο υλικό και να το παίζουν στα δάχτυλα. Τα έργα</p>

<p>Εναλλακτικές δραστηριότητες</p>	<p>της 2ης και 3ης εικόνας μάλλον προέκυψαν από την τυχαία σύνθεση των κυκλικών χάρτινων λουριδών ή επηρεάστηκαν από την τεχνική γκουίλιγκ (της απέναντι σελίδας), αλλά τα θέματα των κατασκευών τους είναι διαφορετικά, είναι αστείες φιγούρες. Η εικόνα 3 είναι κωμικές φιγούρες με τις οποίες, αν τις κρεμάσουμε από μια κλωστή, διακοσμούμε το δωμάτιό μας, ή τις χειριζόμαστε όπως τις απλές νευρόσπαστες κούκλες στο κουκλοθέατρο και γι' αυτό θα μπορούσαμε να τις ονομάσουμε «Οι τρεις κλόουν».</p> <p>Στην 4η εικόνα ο μαθητής έκοψε σε λουρίδες τα χαρτιά των περιοδικών και με την κόλλα τα κολλά κάθετα πάνω σε ένα χαρτόνι. Στην 5η εικόνα ο μαθητής πιέζει με το χέρι να κολλήσουν τα χαρτιά πάνω στο χαρτόνι. Στην 6η εικόνα είναι ολοκληρωμένη μια ανάγλυφη σύνθεση από καμπύλες γραμμές (χάρτινες λουρίδες) σε διάφορα καμπυλόγραμμα σχήματα που θυμίζουν λουλούδια. β. Τα παιδιά, μετά την παρατήρηση του αγγλικού παραδοσιακού έργου, επηρεάστηκαν από αυτό και δημιούργησαν τις δικές τους χάρτινες συνθέσεις. Αντί για καπλαμάδες, τα παιδιά διάλεξαν για τα έργα τους τα χαρτόνια για βάση και λουρίδες από σελίδες περιοδικών για την κατασκευή της σύνθεσής τους. Επέλεξαν τις σελίδες των περιοδικών ως κατασκευαστικό υλικό, γιατί μπορούν εύκολα να βρουν και να χρησιμοποιήσουν παλιά, άχρηστα περιοδικά. Ο τίτλος της 6ης εικόνας μπορεί να είναι: <i>Ένα φανταστικό λουλούδι ή το λουλούδι της καρδιάς</i>.</p> <p>- Παρόμοια έργα μπορούν να δημιουργηθούν με ξύλινες λουρίδες που βρίσκουμε στο εμπόριο σε καταστήματα ειδών ζωγραφικής και ονομάζονται καπλαμάδες. Αυτά τα υλικά μπορούν να ενωθούν με ξυλοκόλλες ή με συρραπτικό, ανάλογα με το πάχος της λουρίδας.</p> <p>-Τελειώνοντας αυτή την ενότητα του βιβλίου προτείνουμε στους μαθητές να πάρουν χαρτιά από περιοδικά ή άλλου είδους χαρτιά, να τα κόψουν σε λουρίδες και να συνθέσουν έργα με τις τεχνικές που έμαθαν. Να τονιστεί πως δεν επιτρέπεται να αντιγράψουν τα έργα που περιέχονται στο βιβλίο, αλλά θα πρέπει να επαινείται η σύλληψη και υλοποίηση της δικής τους πρωτότυπης ιδέας. Αυτή η τεχνική θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για χριστουγεννιάτικα στολίδια. Το υλικό κατασκευής τους μπορεί να είναι: το χαρτόνι ή οι ξυλοκορδέλες ή οι υφασμάτινες κορδέλες, οι δαντέλες και όποιο άλλο υλικό ανακαλύψουν τα παιδιά.</p>
<p>γ. ΒΜ</p>	<p>γ. Κολλάζ με χαρτιά σχισμένα με το χέρι. Οι μαθητές διαβάζουν τα κείμενα της ενότητας και παρατηρούν τις εικόνες. Μαθαίνουν πως τα σχισμένα με το χέρι χαρτιά δίνουν ακανόνιστα σχήματα με ενδιαφέρουσες «κουματιστές» άκρες περιγράμματα. Σχίζοντας με αυτόν τον τρόπο χαρτιά περιοδικών, μπορούν να συνθέσουν πρωτότυπες εικόνες με την τεχνική του Κολλάζ. Οι αναμενόμενες απαντήσεις στις ερωτήσεις της σελίδας είναι:</p> <p>α. Διακρίνονται πολλά γυαλιστερά χαρτιά με ποικίλους χρωματισμούς και μπορεί να είναι χαρτιά γλασέ ή χαρτιά από περιοδικά. Είναι σχισμένα με το χέρι και μάλλον κολλούνται με απλή κόλλα. Επιλέχθηκαν αυτά τα υλικά, γιατί έχουν πλούσια, έντονα χρώματα και με το σχίσιμο αποκαλύπτεται το λευκό υπόστρωμα, προσφέροντας στο ακανόνιστο κομμάτι τυχαία άσπρα περιγράμματα. Σε κάθε έργο υπάρχει ποικιλία αποχρώσεων ή τόνων, γεγονός που προσθέτει ένα ακόμη αισθητικό στοιχείο στην όλη σύνθεση. Στις εικόνες 1, 2, 3, 5 τα χαρτιά κολλούνται πάνω στον πίνακα, αρχίζοντας από πάνω, με τον τρόπο της μερικής επικάλυψης (κάθε επόμενο κομμάτι χαρτιού καλύπτει μέρος του προηγούμενου). Έτσι, το έργο αρχίζει από πάνω και τελειώνει στο κάτω μέρος του έργου. Στο έργο της εικόνας 4 το</p>

	<p>κόλλημα των χαρτιών άρχισε απ' έξω και σιγά σιγά, επικαλύπτοντας με το κάθε νέο χαρτί ένα τμήμα του προηγούμενου χαρτιού, ολοκληρώθηκε το έργο με την τοποθέτηση του τελευταίου χαρτιού στο κέντρο. Με τον τρόπο αυτό προβάλλεται το κέντρο του λουλουδιού που μοιάζει να προεξέχει, να βρίσκεται πιο μπροστά από τα πέταλα, σαν να έχει ανοίξει διάπλατα τα πέταλά του αποκαλύπτοντας την καρδιά του. Η επιλογή αυτή στα έργα έδωσε την ψευδαίσθηση του βάθους αποδίδοντας με τον καλύτερο τρόπο τα τοπία. Οδηγεί το μάτι του θεατή από το πρώτο επίπεδο (στο κάτω μέρος της σελίδας) προς τα μέσα (στο ψηλότερο τμήμα της σελίδας) Στα έργα αυτά ενδέχεται τα παιδιά να δώσουν τους κάτωθι τίτλους: 2η εικόνα «Θάλασσα» ή «Μεσημέρι στον Βόρειο Παγωμένο Ωκεανό», 3η εικόνα «Βουνοκορυφές» ή «Αγναντεύοντας από ψηλά», 4η εικόνα «Λουλουδι» ή «Μια καμέλια καλημερίζει τον ήλιο», 5η εικόνα «Χρωματιστές σκιές» ή «Φλόγες που χορεύουν».</p> <p>Μετά τη συζήτηση για τα έργα που απεικονίζονται στην ενότητα, προτείνουμε στους μαθητές να προβούν σε δημιουργίες χρησιμοποιώντας αυτή την τεχνική. Πριν αρχίσουν να δημιουργούν τα έργα τους θα πρέπει: α) να επιλέξουν το θέμα του έργου, β) να επιλέξουν τα χρώματα που χρειάζονται γι' αυτό το έργο, γ) να αναζητήσουν και να κόψουν σελίδες με τα κατάλληλα χρώματα από τα περιοδικά, δ) να σχίσουν τις σελίδες σε λουρίδες μακρόστενες ή σε καμπύλα σχήματα, ανάλογα με τις απαιτήσεις του θέματος, και ε) να αποφασίσουν με ποια διάταξη θα κολλήσουν τα σχισμένα χαρτιά ανάλογα με την αίσθηση που θέλουν να υποβάλλει το έργο στους θεατές. Τα έργα μπορεί να είναι μικρών ή μεγάλων διαστάσεων, ατομικά ή ομαδικά.</p>
<p>δ. ΒΜ</p> <p>Διασύνδεση με τη Γεωγραφία</p>	<p>δ. Κατασκευές με χοντρά χαρτόνια. Τα παιδιά, παρατηρώντας τις εικόνες της σελίδας, αντιλαμβάνονται ότι τα έργα δεν κατασκευάστηκαν με χαρτιά, αλλά με χαρτόνια από κιβώτια συσκευασίας κομμένα σε διάφορα σχήματα. Καλούμε τα παιδιά να σκεφτούν τα πλεονεκτήματα μιας τέτοιας επιλογής (σταθερότητα στο ολοκληρωμένο έργο και απόδοση του όγκου με γρήγορο και εύκολο τρόπο). α. Τα χαρτόνια είναι κομμένα σε διάφορα απλά σχήματα, επειδή τα πολύπλοκα σχήματα δεν είναι εύκολο να κοπούν σε τέτοιου είδους χαρτόνια. Στην 1η & την 2η εικόνα το έργο κατασκευάστηκε με κύκλους διαφόρων μεγεθών, οι οποίοι για να ενωθούν χρησιμοποιήθηκε ένα χοντρό σύρμα που διαπέρασε το κέντρο των κύκλων αποτελώντας τον κεντρικό άξονα-σπονδυλική στήλη της φιγούρας. Η φιγούρα αυτή θα μπορούσε να παριστάνει ένα ερπετό ή ένα δεινόσαυρο ή κάποιο μυθικό ή φανταστικό τέρας. Στην 3η εικόνα τα χαρτόνια ενώθηκαν με κόλλα. Το έργο θα μπορούσε να είναι η μακέτα μιας παραθαλάσσιας περιοχής. Τα ακανόνιστα ομόκεντρα σχήματα αποδίδουν με τον καλύτερο τρόπο τους ορεινούς όγκους, ενώ η ένωση δύο ορθογώνιων χαρτονιών έλυσε το πρόβλημα της απόδοσης των σπιτιών. Στο έργο της 4ης εικόνας τα χαρτόνια είναι κομμένα σε μικρά και μεγάλα ορθογώνια και τετράγωνα σχήματα, τα οποία τρυπήθηκαν και ενώθηκαν με σύρμα. Ένα κομμάτι σύρμα ενώνει τα χαρτόνια του κάθε χεριού και του κάθε ποδιού. Τα σύρματα των χεριών ενώνονται στους ώμους της φιγούρας, ενώ τα σύρματα των ποδιών διαπερνούν τον κορμό του σώματος καταλήγοντας στο κεφάλι. Τίτλος του έργου θα μπορούσε να είναι: «Η δράκαινα» ή «Η μάνα του γίγαντα». Στο έργο της 5ης εικόνας τα περισσότερα χαρτόνια είναι κομμένα σε τετράγωνα και στην 6η εικό-</p>

	<p>να σε τρίγωνα και τραπέζια. Και στις δύο περιπτώσεις τα χαρτόνια ψαλιδίζονται στα σημεία όπου θέλουμε να σφηνώσουμε τα χαρτόνια το ένα κάθετα στο άλλο. Γι' αυτό τα έργα αυτά μπορούν να διαλυθούν και να ξαναενωθούν με διαφορετική σειρά, συνθέτοντας κάθε φορά μια διαφορετική μορφή (δηλαδή, κάτι σαν παιχνίδι). Οι πιθανοί τίτλοι των έργων: της 5ης εικόνας «Ένα δέντρο» όπως σας αρέσει ή «Ένα δέντρο αλλιώς από τα άλλα» ή «Ένα γεωμετρικό δέντρο», ενώ του έργου της 6ης εικόνας «Ο Πύργος των ξωτικών» ή «Ο ναός της λουλουδοχώρας». Τέλος ζητάμε από τα παιδιά να σκεφτούν ποια θέματα τρισδιάστατα μπορούν να αναπτύξουν με τις τεχνικές αυτές και ποιον τρόπο θα χρησιμοποιήσουν για να ενώσουν τα χαρτόνια μεταξύ τους.</p>
ε. ΒΜ	<p>ε. Παιχνίδια με χαρτόκουτα. α. Όλες οι κατασκευές έγιναν από χαρτόκουτα, και σ' όλες τις κατασκευές τα χαρτόκουτα τοποθετήθηκαν και κολλήθηκαν ολόκληρα, το ένα πάνω στο άλλο ή κόπηκαν σε κάποια σημεία. Η επιλογή αυτού του υλικού εξυπηρέτησε το σκοπό που έθεσαν τα παιδιά, δηλαδή τη δημιουργία τρισδιάστατων έργων μεγάλων διαστάσεων. Συγχρόνως, τα βοήθησε να κατασκευάσουν σταθερά έργα χωρίς να τα βασανίσουν προβλήματα ισορροπίας του τελικού έργου ή ελέγχου του βάρους κατά τη σύνθεση των όγκων και παράλληλα τελείωσαν τα έργα εύκολα και γρήγορα. Αρχικά έβαψαν μονόχρωμα την επιφάνεια κάθε χαρτόκουτου και αφού στέγνωσε η τέμπερα, διακόσμησαν τις επιφάνειες με μοτίβα. Στο έργο της εικόνας 5 έκοψαν και κόλλησαν αφτιά, για να κάνουν βολές με το μπαλάκι του τένις ή του πιγκπόγκ. Τα παιδιά εμπνεύστηκαν από το χάρτινο αεροπλάνο του Φασιανού και έφτιαξαν το αεροπλάνο και το αυτοκίνητο, αλλά επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν κουτιά και όχι χαρτόνια. Για τα υπόλοιπα έργα εμπνεύστηκαν από το έργο του Καλαμάρα, αλλά επέλεξαν τα χαρτόκουτα, και τα χρωμάτισαν με έντονα χρώματα.</p>
ε. ΤΕ	<p>ε. Στο τετράδιο βρίσκουμε την πορεία κατασκευής του έργου της 3ης εικόνας του βιβλίου του μαθητή. Οι μαθητές κατασκεύασαν το έργο σε τμήματα (πόδια, κορμός, κεφάλι) και τα συναρμολόγησαν απλώνοντας ακρυλική κόλλα ή ατλακόλ στις επιφάνειες επαφής και ενισχύοντας με χαρτοταινία τα πλαϊνά των χαρτόκουτων.</p>
Αξιολόγηση	<p>Με την ολοκλήρωση αυτής της ενότητας, παρακινούμε τους μαθητές να μαζέψουν για το επόμενο μάθημα μικρά κουτιά από συσκευασίες προϊόντων, για να κάνουν τις ατομικές κατασκευές τους. Όταν τελειώσουν οι κατασκευές, τις εκθέτουμε και τις σχολιάζουμε ως προς την πρωτοτυπία της σύνθεσης, την επιμέλεια στις λεπτομέρειες και τη συμβολή των χρωμάτων στο έργο.</p> <p>Επίσης, μπορούμε να τους προτείνουμε να χωριστούν σε ομάδες, για να κατασκευάσουν μεγάλων διαστάσεων έργα, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν σε κάποια ομαδικά παιχνίδια την ώρα της γυμναστικής. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να αποφασίσουν ποιο θέμα και τι είδους μορφή θα έχει το έργο της ομάδας, να σκεφτούν τι είδους κουτιά συσκευασίας χρειάζονται, πού θα τα βρουν και να αναλάβει το κάθε μέλος της ομάδας να συγκεντρώσει και να φέρει στην τάξη στο επόμενο μάθημα τον αριθμό και το είδος του κουτιού που του ανέθεσε η ομάδα.</p>
στ. ΒΜ	<p>στ. Κατασκευές με ξύλα. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα, τα σχολιάζουν και δίνουν πιθανές απαντήσεις: Στην 1η εικόνα</p>

	<p>ο μαθητής έβαλε ένα μεγάλο ξύλο για βάση και πάνω του κόλλησε ξύλα για τους τοίχους του σπιτιού. Το έργο αυτό μπορεί να έχει τον τίτλο «Μακέτα σπιτιού με μεγάλο μπαλκόνι». Στη 2η εικόνα ο μαθητής βρήκε ένα στενόμακρο ξύλο μ' ένα πλάγιο κόψιμο, το οποίο χρησιμοποίησε για την κατασκευή φορτηγού. Με το σφυρί κάρφωσε τα καρφιά που έκλεισαν τις πλαστικές ρόδες του φορτηγού. Τέλος, το έβαψε μονόχρωμο και το διακόσμησε με ποικίλα χρώματα. Τίτλος έργου είναι «Το φορτηγό». Στην 3η εικόνα ο μαθητής πήρε ένα ξύλο (για τη βάση του ελικοπτήρου) και δεξιά και αριστερά του έβαλε τις ρόδες (με σφυράκι και καρφιά στερέωσε τα καπάκια-ρόδες). Στη συνέχεια με ακρυλική κόλλα κόλλησε άλλα μικρότερα ξύλα, για να στήσει το επάνω μέρος, και τέλος κόλλησε λεπτά ξυλαράκια για τους δύο έλικές του. Το άφησε να στεγνώσει η κόλλα και μετά το χρωμάτισε. Τίτλος της εικόνας είναι «Το ελικοπτερο». Στην 4η εικόνα ο μαθητής πήρε ένα μεγάλο ξύλο και πάνω του κόλλησε άλλα ξύλα, για να γίνουν οι τοίχοι. Μετά, με μακρόστενα ξυλαράκια έκανε τη στέγη σε πυραμίδα, την πίσινα, τα μπαλκόνια και άλλες λεπτομέρειες της αυλής. Τέλος, έβαψε την κατασκευή με διάφορα χρώματα. Τίτλος του έργου: «Το εξοχικό». Τα παιδιά εκμεταλλεύθηκαν τα χαρακτηριστικά των κομμένων ξύλων, για να αναπαραστήσουν το θέμα τους. Ως βάσεις χρησιμοποίησαν πλατιές επιφάνειες, οι μακριές σανίδες ως γραμμές ή σχάρες, οι κύβοι και τα ορθογώνια παραλληλεπίπεδα συνδέθηκαν για να οικοδομήσουν τους βασικούς όγκους κάθε αντικειμένου. Και στις δύο περιπτώσεις οι μαθητές μπορούν να κάνουν παρόμοιες κατασκευές. Ωστόσο, με τα χαρτόκουτα έχουν τη δυνατότητα να κάνουν μικρές και πολύ μεγάλες κατασκευές. Από την άλλη πλευρά, με τα ξύλα δεν μπορούν να κάνουν μεγάλες κατασκευές, γιατί είναι βαριά, αλλά τα έργα τους γίνονται πιο στέρεα και αντέχουν στη χρήση. Για τη δημιουργία ξύλινων έργων, τα παιδιά ή ο εκπαιδευτικός απευθύνεται σε μαραγκό για να τους προμηθεύσει με τέτοια ξύλα. Μπορούν να κατασκευάσουν μέσα συγκοινωνίας, οικήματα ή έπιπλα, ή να στήσουν τη μικρογραφία μιας πόλης. Επίσης, με ανάλογες συνθέσεις από ξύλα οι μαθητές μπορούν να δημιουργήσουν μνημεία με διάφορους γεωμετρικούς όγκους. Όταν τελειώσουν τα έργα τους και στήσουν την πόλη οι μαθητές σχολιάζουν το αποτέλεσμα και βραβεύουν την κατασκευή που τη χαρακτηρίζει ευρηματικότητα ως προς τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιήθηκαν τα ξύλα και ισορροπία στη σύνθεση των κομματιών αν πρόκειται για γλυπτό με γεωμετρικούς όγκους.</p>
--	--

3. Ψηφίδες

Διδακτικές ώρες 2-4

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Ψηφίδες-Ψηφιδωτό</p> <p>Σχέδιο εργασίας</p>	<p>Το ψηφιδωτό είναι μια μορφή τέχνης που δημιουργείται με τη συναρμογή ψηφιδών διαφόρων χρωμάτων και διαφόρων υλικών. Πρόκειται για κομμένα κομματάκια από πέτρες, μάρμαρα, γυάλινες ψηφίδες ή μικρά βότσαλα τοποθετημένα σε ασβεστοκονίαμα ή τσιμεντοκονίαμα. Οι ψηφίδες τοποθετούνται έτσι ώστε να αποδίδουν τις διάφορες φόρμες, λ.χ. στο πρόσωπο οι ψηφίδες τοποθετούνται σε κύκλους, καμπύλες γραμμές ή σε ελλείψεις, ώστε να σχηματίζονται τα μάτια, η μύτη, τα μάγουλα κ.ά. Αρχικά το ψηφιδωτό αποτελούσε μια απλή διακοσμητική τέχνη, αργότερα εξελίχθηκε σε είδος της ζωγραφικής. Στη Δύση επικράτησε ο όρος μωσαϊκό (mosaïque ή mosaic), σε αντίθεση με την Ελλάδα, στην οποία διατηρήθηκε ο όρος ψηφιδωτό. Ο Domenico (Ιταλός καλλιτέχνης, 1449-1494), για</p>
---	--

να υπογραμμίσει την αντοχή των ψηφιδωτών στο χρόνο, συνήθιζε να λέει ότι «το μωσαϊκό ισοδυναμεί με τη ζωγραφική για την αιωνιότητα». Τα πρώτα ιστορικά δείγματα, μικροί πήλινοι επιζωγραφισμένοι κώνοι μπηγμένοι στον υγρό πλίθινο τοίχο, εντοπίζουμε στους αρχαίους πολιτισμούς της Μεσοποταμίας και της Αιγύπτου.

Οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν φυσικές πέτρες, βότσαλα και καλίκια για επιδαπέδιες συνθέσεις. Κατά την ελληνιστική περίοδο κατασκεύασαν ψηφίδες από μάρμαρα, ασβεστόλιθο και σε ορισμένες περιπτώσεις χρησιμοποίησαν και το γυαλί. Οι γυάλινες ψηφίδες επέτρεψαν την κόσμηση των ρωμαϊκών λουτρών και σιντριβανιών. Οι Ρωμαίοι καινοτόμησαν με τη χρήση του τσιμέντου και της λάσπης ως βάσης του μωσαϊκού, το οποίο μέχρι τότε είχε ως βάση τον πηλό ή το γύψο. Ψηφίδες χρωματιστού γυαλιού βρέθηκαν και στα μωσαϊκά του Βυζαντίου. Τότε κατασκευάστηκε ένα νέο είδος γυαλιού, το ονομαζόμενο σμάλτο. Το νέο αυτό υλικό παραγόταν από τη θέρμανση της υαλόμαζας με οξειδίο του χαλκού ή ψευδαργύρου ή σιδήρου που προσδίδει στην υαλόμαζα διάφορους χρωματισμούς. Ο καλλιτέχνης χρησιμοποιούσε άλλες φορές κομμάτια από γυαλί, στα οποία κολλούσε φύλλα χρυσού ή ασημιού. Ήταν οι χρυσές ψηφίδες, οι οποίες δημιουργούσαν το αστραφτερό φόντο στις βυζαντινές τοιχογραφίες. Η ανακάλυψη αυτή έδινε στους καλλιτέχνες μια μεγαλύτερη παλέτα φωτεινών χρωμάτων. Ψηφιδωτά έργα περιλαμβάνει και ο πολιτισμός των Ατζέκων, αλλά και ο ισλαμικός πολιτισμός με τις εξαιρετικής τέχνης ανεικονικές τοιχογραφίες με κεραμικά πλακάκια στους τοίχους των τεμενών τους.

Οι καλλιτέχνες δημιούργησαν μικρά και μεγάλα έργα, σε τοίχους και δάπεδα σε ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους. Δημιούργησαν ψηφιδωτές φορητές εικόνες, έπιπλα (π.χ. τραπέζια) και μικροαντικείμενα. Διάφοροι λαοί και πολιτισμοί χρησιμοποίησαν με το δικό τους τρόπο το ψηφιδωτό, εκμεταλλευόμενοι τις διακοσμητικές και εκφραστικές δυνατότητες που προσφέρει, για να εκφράσουν τις ιδέες τους για τον κόσμο και το Θεό.

Τα τελευταία χρόνια καλλιτέχνες χρησιμοποιούν ψηφίδες από διάφορα ασυνήθιστα ή άχρηστα υλικά, δημιουργώντας έργα πρωτότυπα.

Οι επιφάνειες που θα επικαλυφθούν από τις ψηφίδες είναι η σταθερή επιφάνεια, το λεγόμενο *υπόβαθρο ή βάση*. Η βάση μπορεί να είναι τοίχος, ξύλο (κόντρα πλακέ), πήλινο δοχείο ή πιάτο, πλακάκι, μία γλάστρα, ένα μπουκάλι, μία μπάλα πηλίνη, το πάνω μέρος ενός τραπεζιού, το περίβλημα μιας ξύλινης κασέλας κ.ά.

Πάνω στη βάση σχεδιάζουμε την εικόνα με κάρβουνο ή μαύρο μολύβι και μετά βάζουμε σταδιακά (για να μη στεγνώσει) ατλακόλ ή ακρυλική κόλλα στα σημεία όπου θα κολλήσουμε τις ψηφίδες. Για το κόψιμο των ψηφιδών χρειάζεται τανάλια ή ειδικός κόφτης.

Αν χρειάζεται να φτιάξουμε τη βάση που θα δημιουργήσουμε το ψηφιδωτό, ρίχνουμε σε καλούπι τη μισή δόση από το *τσιμεντοκονίαμα που φτιάξαμε* (σε αναλογία 3 μέρη τσιμέντου: 2 μέρη χοντρή άμμου), συνεχίζουμε με το στρώσιμο ενός κομματιού συρμάτινου πλέγματος (π.χ. κοτετσόσυρμα) και τελειώνουμε με την έκχυση του υπόλοιπου μισού τσιμεντοκονιάματος.

Το στερέωμα των ψηφιδών μεταξύ τους, αφού τις κολλήσουμε πάνω στη βάση, γίνεται με συγκολλητικές ουσίες, αρμοκονίαμα, όπως το *ασβεστοκονίαμα* (ασβέστης, για να επιβραδύνει το χρόνο στεγνώματος + τσιμέντο + κοσκινισμένη ψιλή ποταμίσια άμμο). Αν ρίξουμε *τουβλόσκονη* έχουμε ένα κονίαμα άριστης αντοχής. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και το *γυψο-*

	<p><i>κονίαμα</i> (γύψος + νερό, ώσπου να γίνει παχύρρευστος κυλός). Στο σχολείο είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούμε άσπρο τσιμέντο ή γύψο –τα προμηθευόμαστε από τα χρωματοπωλεία- και ως βάση και για το στερέωμα των ψηφίδων. Ο γύψος, όμως, στεγνώνει γρήγορα και την ιδιότητά του αυτή πρέπει να τη λαμβάνουμε υπόψη. Το άσπρο τσιμέντο στερεοποιείται σε 3 ώρες περίπου.</p> <p>Η τοποθέτηση των ψηφίδων σε σειρές, η μία δίπλα στην άλλη, μέσα στη σύνθεση ονομάζεται ψηφοθέτηση. Στο πέρασμα των αιώνων αναπτύχθηκαν διάφοροι τρόποι ψηφοθέτησης: α) ακανόνιστες ψηφίδες με τυχαία τοποθέτηση (<i>opus palladianum</i>), β) τετράγωνα ή ορθογώνια ψηφίδες με κανονική τοποθέτηση, σαν σκακίερα (<i>opus regulatum</i>), γ) τετράγωνα ή ορθογώνια ψηφίδες τοποθετημένες όπως στο χτίσιμο των τούβλων (<i>opus tessalatum</i>), δ) ψηφίδες που ακολουθούν το περίγραμμα της μορφής και ρέουν γύρω από τη μορφή γεμίζοντας το φόντο (<i>opus vermiculatum</i>) (Βλ. σχήματα στην α' ενότητα στο Τετράδιο Εργασιών).</p> <p>Στα παραδοσιακά ψηφιδωτά, χρησιμοποιήθηκαν βότσαλα, πέτρες και μάρμαρα (γυαλισμένα ή σκισμένα). Κατάλληλες ψηφίδες για τα παιδιά είναι: βότσαλα, κοχύλια που βρίσκουμε στις ακρογιαλιές ή στις όχθες ποταμών, πετραδάκια, χαλίκια (μπορούν να τα βάλουν με πλαστικά χρώματα), κομματάκια από τούβλα, κεραμίδια, πλακάκια μπάνιου, σπασμένα κεραμικά πιάτα, δηλαδή, όσα υλικά βρίσκουμε στις ακρογιαλιές, στις οικοδομές, στους δρόμους κ.ά. Επίσης ως ψηφίδες μπορούν να χρησιμοποιηθούν και άλλα ευτελή μικροαντικείμενα, όπως: όσπρια, σπόροι, ζυμαρικά, καπάκια, κουμπιά, χάντρες, μπίλιες, ή χαρτόνια (κανσόν, μεταλλίτζε). Θα ήταν προτιμότερο να αποφύγουμε τη χρήση, γιατί αφενός μεν η τεχνική επικόλλησής τους εμπίπτει στην κατηγορία των κολλάζ την οποία πραγματευόμαστε σε άλλες ενότητες και αφετέρου δε βοηθούν τα παιδιά να αποκαλύψουν τις μεθόδους κατασκευής και να προάγουν τη γνώση τους για την αισθητική αξία των ψηφιδωτών. Οι ψηφίδες των διάφορων υλικών ταξινομούνται κατά χρώμα ή ακόμη και κατά μέγεθος, σχολιάζονται για τις μορφολογικές τους ιδιότητες, αλλά και για τις δυνατότητες ή τους περιορισμούς που μας παρέχουν για την κατασκευή ψηφιδωτών.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Biggs E., 2000, <i>Εγκυκλοπαίδεια της τεχνικής των ψηφιδωτών</i>, μτφ. Ελισάβ Ν., Ίων, Περιστέρι./ Κολέφας Γ., 1983, <i>Η τεχνική του ψηφιδωτού</i>, ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα./ Λουκιανός Γ., 2003, <i>Η τεχνική της συντήρησης και αποκατάστασης των βοτσαλωτών δαπέδων</i>, Βότσαλο, Αθήνα./ Μπαμπουρού Φ., 1982, <i>Η τέχνη του ισλαμισμού</i>, Ντουντούμη, Αθήνα./ Νικόλτσου Κ., 1994, <i>Ψηφιδωτό-ψηφίδες</i>, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα./ Roll W., 1997, <i>Ψηφιδωτά</i>, μτφ. Α. Πίσση, Εργάνη, Αθήνα./ Suter C. – Gregory C., 2003, <i>The art of mosaic</i>, Aquamarine, Anness Publishing, London.</p>
<p>Άξονες</p>	<p>A. Εξοικείωση με απλά υλικά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ψηφίδες B. Σημείο, απλές συνθέσεις, χρώμα. Γ. Θέματα από: τη φύση, τις γιορτές, το μάθημα των Θρησκευτικών, το μάθημα της Ιστορίας, καλλιτέχνες, ελεύθερα θέματα. Δ. Σχέδιο, ψηφιδωτό. Ε. Τέχνη διαφόρων ιστορικών εποχών, θρησκευτικών, καλλιτεχνικών. ΣΤ. Συζήτηση για έργα τέχνης, καλλιτεχνών και παιδιών.</p>
<p>Στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> Χρησιμοποιούν με ευχέρεια μεθόδους κατασκευής ψηφιδωτών.

	<ul style="list-style-type: none"> • Χρησιμοποιούν με ασφάλεια τα απαραίτητα κατάλληλα εργαλεία και υλικά (ψαλίδι, κοπίδια, γύψο, ακρυλική κόλλα). • Αντιλαμβάνονται την αξία του σημείου (ψηφίδας) και το χρησιμοποιούν στα έργα τους. • Συνθέτουν έργα με ψηφίδες χρησιμοποιώντας διάφορες τεχνικές ψηφοθέτησης. • Εμπνέονται από ποικίλα ερεθίσματα, επιλέγουν μόνα τους τα θέματα και δίνουν μορφή στις ιδέες τους. • Εμπλουτίζουν τα έργα τους με θέματα από τα μαθήματα των Θρησκευτικών, της Ιστορίας και της Φυσικής. • Κάνουν ατομικά έργα ή συμμετέχουν σε ομαδικά έργα. • Προσδίδουν αισθητική και κατασκευαστική αξία σε άχρηστα υλικά. • Αναγνωρίζουν ορισμένα χαρακτηριστικά ψηφιδωτών έργων. • Περιγράφουν προφορικά αυτά που βλέπουν σ' ένα έργο. • Συγκρίνουν έργα διαφορετικών πολιτισμών ή θρησκειών ή καλλιτεχνών. • Καταστρώνουν σχέδιο εργασίας.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ –ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Μια τέχνη μέσα στο χρόνο και τους πολιτισμούς.</p> <p>Εικ 1. Λεπτομέρεια από την τοιχογραφία «Η ακολουθία του Ιουστινιανού» στο ναό του Αγίου Βιταλίου στη Ραβέννα της Ιταλίας. Βυζαντινό έργο του 547 μ.Χ. με ανθρωπόμορφο θέμα. Υπάρχει και δεύτερη παράλληλη τοιχογραφία με θέμα την «Ακολουθία της Θεοδώρας». Κατασκευάστηκε για προπαγανδιστικούς λόγους, για να ενισχύσει την εξουσία του βυζαντινού αυτοκράτορα στην Ιταλία. Είναι κατασκευασμένο με σμάλτο και χρυσές ψηφίδες. Η ψηφοθέτηση έγινε με τετράγωνα ψηφίδες κανονικά τοποθετημένες σε σειρές και στίγες στο φόντο και στην απόδοση της μορφής. Για να ενισχυθεί η θεοπρόβλητη εξουσία του Ιουστινιανού και να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα μέλη της ακολουθίας το κεφάλι του περιβάλλεται από φωτοστέφανο, για την απόδοση του οποίου χρησιμοποιήθηκε άλλος τρόπος ψηφοθέτησης. Οι ψηφίδες ακολουθούν το εξωτερικό περίγραμμα του φωτοστέφανου, αλλά παράλληλα στο εσωτερικό του δημιουργούνται ομόκεντροι κύκλοι γύρω από το κεφάλι του.</p> <p>Εικ 2. Λεπτομέρεια από το επιδαπέδιο ψηφιδωτό στα ανάκτορα της Πέλλας με σκηνή από το κυνήγι λιονταριού. Κατασκευάστηκε με βότσαλα και ψηφοθετήθηκε με τυχαίο τρόπο. Το θέμα του αποδίδει τη συνήθεια των Μακεδόνων βασιλέων να επιδίδονται στο κυνήγι του λιονταριού.</p> <p>Εικ. 3. Λεπτομέρεια από το Τέμενος του Ομάρ στα Ιεροσόλυμα. Κατασκευάστηκε με κεραμικά τετράγωνα πλακάκια που ψηφοθετήθηκαν σε κανονικές κάθετες και οριζόντιες γραμμές. Δημιουργούνται ανεικονικά θέματα με επαναλαμβανόμενα γεωμετρικά μοτίβα με αρμονικά χρώματα και σχήματα. Χτίστηκε στο όρος των Βράχων, όταν οι Άραβες κατέλαβαν την περιοχή από τους Βυζαντινούς.</p> <p>Εικ. 4. Ένα από τα 5.000 έργα (ανθρωπόμορφα και ζωόμορφα) που κατασκεύασε ο Νεκ Τσάντ στο «Βραχόκηπό» του, εκτάσεως 10 εκταρίων, στο Τσάντγκαρ της Ινδίας, με άχρηστα υλικά που συγκέντρωνε από τα σκουπίδια, δίνοντας μαθήματα επαναχρησιμοποίησης των υλικών. Πάνω στο τσιμεντένιο σκελετό, κόλλησε σπασμένα πιάτα σαν ακανόνιστες ψηφίδες, ψηφοθετώντας άλλοτε με κανονικό, άλλοτε με τυχαίο τρόπο και άλλοτε όπως το χτίσιμο των τούβλων. Στην Ινδία η επαναχρησιμοποίηση αντικειμένων είναι συνήθεια και ανάγκη των ως επί το πλείστον φτωχών κατοίκων της.</p> <p>Εικ 5. Λεπτομέρεια από το γιγάντιο γλυπτό της Γαλλίδας καλλιτέχνιδας Νίκι</p>

	<p>ντε Σεντ Φαλ που βρίσκεται στο τεράστιο εκθεσιακό πάρκο με τίτλο «Κήπος Ταρό» γεμάτο με φανταστικές μορφές, στην Τοσκάνη της Ιταλίας. Το έργο πλοφορείται «Η μεγάλη Ιέρεια και ο μάγος». Κατασκευάστηκε με τετράγωνα ψηφίδες από καθρέφτη που ψηφοθετήθηκαν με συνδυασμό δύο τρόπων: κανονικά σαν σκακιέρα και όπως το χτίσιμο των τούβλων.</p> <p>Εικ. 5. «Η σαλαμάνδρα» των αρχιτεκτόνων Α. Γκαουντί και Γιουχόλ στο πάρκο Γκιγιό της Βαρκελώνης στην Ισπανία. Κατασκευασμένο με ακανόνιστα κομμένες ψηφίδες από κεραμικά υαλωμένα πλακάκια, ψηφοθετημένα με τυχαίο τρόπο. Οι καλλιτέχνες επηρεάστηκαν από την τεχνική <i>riche assiette</i> (πικ ασιέτ) που κυριαρχούσε στην τέχνη (Art Nouβό) της εποχής εκείνης. Στην τεχνική αυτή χρησιμοποιούνται θραύσματα από άχρηστα οικιακά σκεύη. Οι καλλιτέχνες φαίνεται πως επηρεάστηκαν και από τα ψηφιδωτά έργα με τα υαλωμένα κεραμικά πλακίδια των αραβικών ανακτόρων της Αλάμπρας και της Κόρδοβας.</p> <p>Διαβάζοντας τις λεζάντες των έργων αντιστοιχίζουν τα έργα στους πολιτισμούς ή λαούς (Εικόνα 1 - Βυζαντινό, εικόνα 2 - Αρχαίο ελληνικό, εικόνα 3 - Ισλαμικό, εικόνα 4-6 σύγχρονο.</p>
<p>Διεπιστημονική συσχέτιση με Ιστορία, Θρησκευτικά, Τοπική Ιστορία</p>	<p>α. Τα ψηφιδωτά μέσα στο χρόνο και τους πολιτισμούς Ψηφιδωτά έργα επιδαπέδια, επιτοίχια, γλυπτά ή αντικείμενα καλυμμένα με ψηφίδες έγιναν σε πολλούς πολιτισμούς. Και μια συλλογή από φωτογραφικό και πληροφοριακό υλικό με τέτοια έργα μπορεί να γίνει πηγή γνώσης αλλά και έμπνευσης. Χρησιμοποιώντας τον τίτλο της ενότητας ως αφορμή για συζήτηση για την τεχνική του ψηφιδωτού, παρακινούμε τους μαθητές να καταστρώσουν ένα σχέδιο εργασίας επιλέγοντας η κάθε ομάδα διαφορετικό υποθέμα.</p> <p>Το θέμα μπορεί να διακριθεί σε υποθέματα, όπως: α) «Τα ψηφιδωτά στο πέρασμα του χρόνου», β) «Ναοί και ψηφιδωτά», γ) «Τα ψηφιδωτά στην ελληνική λαϊκή παράδοση», δ) «Ψηφιδωτά και σύγχρονοι καλλιτέχνες» κ.ά. και να συσχετιστούν με το περιεχόμενο άλλων μαθημάτων, όπως της Ιστορίας, των Θρησκευτικών, της Τοπικής Ιστορίας. Τα υποθέματα που προτείνουμε είναι ενδεικτικά. Το ενδιαφέρον των παιδιών και η πρόσβαση στις πηγές αναζήτησης πληροφοριακού υλικού θα καθορίσει το είδος των υποθεμάτων που θα μελετηθούν. Το κάθε υποθέμα θα το αναλάβει διαφορετική ομάδα η οποία θα μπορούσε να μελετήσει π.χ. το είδος των θεμάτων που απεικονίζονται στα ψηφιδωτά μιας εποχής ή το είδος της ψηφίδας και τον τρόπο ψηφοθέτησης.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Η 1η ομάδα θα μπορούσε να συλλέξει υλικό από την Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας ή της Ρωμαϊκής ή της Βυζαντινής εποχής ή της προκολομβιανής Αμερικής (Μεξικό) κ.ά.) [α´ υποθέμα] -Η 2η ομάδα θα μπορούσε να συλλέξει υλικό από τη Λαϊκή παράδοση (π.χ. οι βοτσαλωτές αυλές στα καπετανόσπιτα των νησιών ή στις πλατείες κ.λπ.) [γ´ υποθέμα] -Η 3η ομάδα θα μπορούσε να συλλέξει υλικό από τα Θρησκευτικά (χριστιανισμός, Ισλαμισμός κ.λπ.) [β´ υποθέμα] -Η 4η ομάδα θα μπορούσε να συλλέξει υλικό και να παρουσιάσει το έργο κάποιου καλλιτέχνη παλαιού ή σύγχρονου ή κάποιου που ζει στην περιοχή του σχολείου. [δ´ υποθέμα] - Η 5η ομάδα θα μπορούσε να συλλέξει υλικό από το Περιβάλλον της γύρω περιοχής (αρχαιολογικό χώρο, ιερό, ναό, πλατεία κ.λπ.) όπου μπορεί να βρίσκεται κάποιο ψηφιδωτό.

	<p>Αφού η κάθε ομάδα επιλέξει το δικό της υποθέμα, θα ορίσει τους στόχους της μελέτης (τι θέλουμε να μάθουμε;) θα καταστρώσει το σχέδιο εργασίας (πώς θα εργαστούμε για να απαντήσουμε στις ερωτήσεις που θέσαμε;), θα συγκεντρώσει το υλικό και θα προβεί στη σύνθεση ενός σύντομου κειμένου που θα απαντά στις ερωτήσεις που έθεσαν προς διερεύνηση. Θα αποφασίσει για τον τρόπο παρουσίασης του υλικού, ώστε να είναι σαφής, περιεκτικός και ελκυστικός.</p> <p>1. Τρόποι συλλογής του υλικού</p> <p>- Το πραγματικό υλικό μπορεί να φωτογραφηθεί ή να βιντεοσκοπηθεί μετά από επίσκεψη στο χώρο του ψηφιδωτού ενός μέλους ή ολόκληρης της ομάδας, αν η επίσκεψη μπορεί να διοργανωθεί. Το βιβλιογραφικό φωτογραφικό υλικό μπορεί να φωτοτυπηθεί ή να εκτυπωθεί, αν βρίσκεται στο Διαδίκτυο. Το πληροφοριακό υλικό μπορεί να αντιγραφεί ή να φωτοτυπηθεί, αλλά δε θα χρησιμοποιηθεί αυτούσιο στην παρουσίαση, χωρίς να το έχουν επεξεργαστεί.</p> <p>2. Παρουσίαση του υλικού.</p> <p>Η κάθε ομάδα, αφού μελετήσει το υλικό που θα συγκεντρώσει, θα γράψει ένα σύντομο κείμενο το οποίο θα απαντά στις ερωτήσεις που απασχόλησαν την ομάδα και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε.</p> <p>Το υλικό της κάθε ομάδας θα παρουσιάζεται συγκεντρωμένο πάνω σε δικό του χρωματικό φόντο, για να το περιεργάζεται εύκολα ο θεατής.</p> <p>-Στο πάνω μέρος του χαρτονιού θα αναγράφεται ο τίτλος της εργασίας.</p> <p>-Οι βιβλιογραφικές αναφορές θα παρουσιαστούν συγκεντρωμένες όλες στο τέλος, σε χωριστή σελίδα. Στο κάτω μέρος της φωτογραφίας θα σημειώνεται η πηγή προέλευσης και η χρονολογία κατασκευής του έργου.</p> <p>3. Αξιολόγηση του υλικού</p> <p>Αφού η κάθε ομάδα παρουσιάσει την εργασία της στην ολομέλεια της τάξης, η τάξη θα αξιολογήσει την εργασία της κάθε ομάδας σύμφωνα με τους παρακάτω άξονες: Α) αν το υλικό που συγκεντρώσε η κάθε ομάδα ήταν αρκετό και κατάλληλο για να υποστηρίξει το θέμα που διάλεξε και να δώσει τις αναγκαίες πληροφορίες στις άλλες ομάδες, ώστε να ενημερωθούν για το θέμα. Β) αν ο τρόπος που παρουσίασε η κάθε ομάδα την εργασία της προσέλκυσε το ενδιαφέρον των άλλων ομάδων και πώς τα κατάφερε. Γ) Στο τέλος η κάθε ομάδα θα κάνει την αυτοαξιολόγησή της, δηλαδή, αν κάθε μέλος της ομάδας συνεργάστηκε ενεργά συνεισφέροντας υλικό ή ιδέες ή διατηρώντας καλό κλίμα συνεργασίας μέσα στην ομάδα.</p>
<p>α. ΤΕ</p>	<p>1. Απαντήσεις: Οι φωτογραφίες της σελίδας παρουσιάζουν λεπτομέρειες από τα έργα της αντίστοιχης ενότητας του Βιβλίου των Μαθητών.</p> <p>Εικ. 1: «Η σαλαμάνδρα», Εικ. 2: τέμενος Ομάρ. Εικ. 3: «Τα ζώα», Εικ. 4: «Η ακολουθία του Ιουστινιανού», Εικ. 5: «Η μεγάλη Ιέρεια», Εικ. 6: «Κυνήγι λιονταριού». Ο τρόπος ψηφιοθέτησης κάθε έργου περιγράφηκε παραπάνω στην παρουσίαση του κάθε έργου.</p> <p>2. Τα παιδιά στο ατομικό τους μπλοκ σχεδιάζουν μια απλή μορφή (π.χ. ένα φύλλο δέντρου, ένα ψάρι, έναν κύκλο). Χρωματίζουν με ξυλομπογιές τη μορφή και το φόντο. Αποφασίζουν το σχήμα των ψηφιδών που θα ήθελαν να χρησιμοποιήσουν σ' αυτό το έργο και σχεδιάζουν με μολύβι πάνω από το χρωματισμένο έργο. Επειδή θα πρέπει να πειραματιστούν με διαφορετικούς τρόπους ψηφιοθέτησης, δηλαδή, να επαναλάβουν το ίδιο σχέδιο περισσότερο από μία φορές, η μορφή θα πρέπει να είναι όσο πιο απλή γίνεται. Το όλο έργο να είναι σε μικρές διαστάσεις, γιατί ο σχεδιασμός της ψηφιοθέτησης είναι χρονόβόρος και κουραστικός για τα παιδιά, χωρίς</p>

	<p>να τους προσφέρει την ικανοποίηση ενός πραγματικού χειροπιαστού έργου.</p> <p>Οι καλλιτέχνες σχεδιάζουν το έργο που προτίθενται να δημιουργήσουν σε κλίμακα και το χρωματίζουν, αλλά δε σχεδιάζουν και τον τρόπο ψηφοθέτησης.</p> <p>Η άσκηση αυτή δίνεται στα παιδιά για να συνειδητοποιήσουν τους επιπλέον παράγοντες που επηρεάζουν την αισθητική ποιότητα ενός ψηφιδωτού, όπως το σχήμα στο οποίο κόβονται οι ψηφίδες και στον τρόπο που ψηφοθετούνται τόσο για την απόδοση της μορφής όσο και για το γέμισμα του φόντου. Το στρώσιμο των ψηφιδών στο φόντο παίζει εξίσου σημαντικό ρόλο στο τελικό αποτέλεσμα.</p> <p>Έτσι, όταν στην επόμενη ενότητα θα πάρουν βότσαλα ή χαλίκια για να ψηφοθετήσουν τα έργα τους θα είναι υποψιασμένα για τις απαιτήσεις που έχει ένα ψηφιδωτό.</p> <p>Θα μπορούσαν, τους πειραματισμούς με τα σχήματα των ψηφιδών και τους τρόπους ψηφοθέτησης, για να κερδίσουν χρόνο, να μην τους κάνουν πάνω στο ζωγραφισμένο με χρώματα σχέδιο, αλλά πάνω σε λεπτό ριζόχαρτο ή πλαστική διαφάνεια (ανακλαστικού προβολέα) ίσου μεγέθους με το χαρτί που το στερεώνουν με συνδετήρες πάνω στο χρωματισμένο σχέδιο.</p> <p>Μετά το πέρας της άσκησης, το κάθε παιδί επιλέγει και παρουσιάζει στην ομάδα από τα έργα που σχεδίασε εκείνο που θεωρεί πιο επιτυχημένο και θα ήθελε να το κατασκευάσει στο επόμενο μάθημα. Δικαιολογεί την επιλογή του ως προς τα χρώματα, ως προς το σχήμα της ψηφίδας και τον τρόπο ψηφοθέτησης.</p>
<p>β. ΒΜ</p>	<p>β. Άμεση μέθοδος κατασκευής ψηφιδωτών</p> <p>Στην άμεση μέθοδο κολλούμε τις ψηφίδες κατευθείαν πάνω στο υπόστρωμα της βάσης. Πρώτος τρόπος για τη διευκόλυνσή μας, στην τάξη μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε γύψο ο οποίος θα χρησιμεύσει ως βάση και ως υπόστρωμα ταυτόχρονα. Οι μαθητές επιλέγουν ένα καλούπι μέσα στο οποίο θα ρίξουν τον υγρό γύψο ή λευκό τσιμέντο το οποίο θα χρησιμοποιήσουν ως βάση. Το καλούπι μπορεί να είναι ένα πλαστικό (π.χ. είδη συσκευασίας υγρών τροφίμων) ή αλουμινένιο ταψάκι μιας χρήσεως ή χάρτινο σκέπασμα από σκληρό κουτί π.χ. παπουτσιών (τα χάρτινα καλούπια θα πρέπει να τα στρώσουν με νάilon, για να μη βραχούν και διαλυθούν). Σε ένα χαρτί ίσο με τις διαστάσεις του καλουπιού τα παιδιά πειραματίζονται τοποθετώντας τις ψηφίδες τους για να μη χάσουν χρόνο κατά την ψηφοθέτηση πάνω στον υγρό γύψο και αρχίζει να στεγνώνει. Όταν είναι έτοιμα ετοιμάζουν το γυψοκονίαμα ανακατεύοντας μέσα σε ένα δοχείο γύψο και νερό (δεν πίνουν το γύψο ή το τσιμέντο με γυμνά χέρια), το ρίχνουν μέσα στο καλούπι και μεταφέρουν τις ψηφίδες τους από το χαρτί πιέζοντάς τες ελαφρά πάνω στο γύψο.</p> <p>Η διαδικασία που περιγράψαμε και απεικονίζεται στη σελίδα δε χρησιμοποιεί διαφορετική τσιμεντένια βάση και επιπλέον υπόστρωμα. Ο γύψος ή το άσπρο τσιμέντο που ρίχνουμε στο καλούπι επιτελεί και τους δύο ρόλους διευκολύνοντας την εργασία των παιδιών στο σχολείο. Θα λέγαμε, όμως, ότι ως προσωρινή βάση χρησιμοποιείται το καλούπι το οποίο θα αφαιρεθεί όταν στεγνώσει το έργο. Στην εικόνα 1, το υπόβαθρο του έργου είναι ένα πλαστικό πιάτο (από γλάστρες) και το υπόστρωμα είναι τσιμεντοκονίαμα (τσιμέντο + άμμος + νερό).</p> <p>Ένας δεύτερος τρόπος για να δημιουργήσουμε ψηφιδωτά με την</p>

	<p>άμεση μέθοδο είναι να χρησιμοποιήσουμε ως βάση ένα κόντρα πλακέ πάνω στο οποίο θα κολλήσουμε με ακρυλική κόλλα ή ατλακόλ (πωλούνται στα χρωματοπωλεία) τις ψηφίδες μας. Τα παιδιά αρχικά σχεδιάζουν σε χαρτί ίσων διαστάσεων με το κόντρα πλακέ το σχέδιο που θέλουν να δημιουργήσουν, χρωματίζουν ανάλογα με τα χρώματα των ψηφίδων που διαθέτουν τη μορφή και το φόντο. Τοποθετούν κάποιες ψηφίδες πάνω στο χάρτινο σχέδιο για να δουν πώς θα δείχνει το έργο όταν στρωθούν οι ψηφίδες και να πειραματιστούν με τους τρόπους ψηφοθέτησης πριν καταπιστούν με τις κόλλες. Μεταφέρουν το σχέδιό τους με μαύρο καρμπόν (όχι με μπλε) πάνω στην επιφάνεια του ξύλου και αρχίζουν να ψηφοθετούν. Η απόσταση ανάμεσα στις ψηφίδες θα πρέπει να είναι μεγαλύτερη από 8 χιλιοστά. Θα μπορούσαν όμως να μην αφήσουν καθόλου χώρο ανάμεσα στις ψηφίδες ακολουθώντας τη βυζαντινή τεχνική, σύμφωνα με την οποία οι ψηφίδες τοποθετούνταν πολύ κοντά η μία στην άλλη, διότι δεν ακολουθούσε αρμολόγηση του έργου, ώστε να μη χάσουν τη λάμψη τους οι χρυσές ψηφίδες. Αυτός ο τρόπος χρησιμοποιήθηκε και για το έργο της εικόνας 7. Οι ψηφίδες τοποθετήθηκαν σε σειρές και κάθετες στήλες, η μία κολλητά στην άλλη.</p>
<p>Υ· ΒΜ</p>	<p>Υ· Έμμεση μέθοδος ψηφοθέτησης</p> <p>1. Στην έμμεση μέθοδο κολλάμε επίπεδες ψηφίδες με την “καλή” πλευρά πάνω σε καφέ χαρτί του μέτρου με αραιή (σε αναλογία 50:50) υδατοδιαλυτή κόλλα (π.χ. γλουτολίνη δηλαδή η κόλλα που χρησιμοποιείται στην αφισοκόλληση ή στην κόλληση ταπετσαριών ή την ακρυλική κόλλα). Κολλάμε στη ματ πλευρά του χαρτιού και όχι στη γυαλιστερή. Μόλις η κόλλα που κολλήσαμε τις ψηφίδες στεγνώσει, ετοιμάζουμε τη βάση ρίχνοντας το γυψοκονίαμα μέσα στο καλούπι. Κρατώντας το χαρτί με τις κολλημένες ψηφίδες από τις διαγώνιες άκρες, με προσοχή, ευθυγραμμίζοντας τις γωνίες, τοποθετούμε το ψηφιδωτό πάνω στην υγρή γύψινη βάση. Όταν στεγνώσει η βάση (ο γύψος στεγνώνει σε 5´-10´, το γκρι τιμημένο χρειάζεται 1 μέρα) βρέχουμε το χαρτί ώσπου να αλλάξει χρώμα (να γίνει σκούρο καφέ) με ένα μουσκεμένο σφουγγάρι. Αφήνουμε 5´-10´ να απορροφηθεί από το χαρτί η υγρασία. Ξεκollάμε το χαρτί προσεκτικά ξεκινώντας από τη γωνία με κατεύθυνση προς το κέντρο. Όταν φτάνουμε στη μέση σταματάμε, αφήνουμε το χαρτί να πέσει και ξεκινάμε από την αντίθετη γωνία. Μόλις αφαιρέσουμε το χαρτί, καθαρίζουμε αμέσως το ψηφιδωτό με καλά συμμένο σφουγγάρι και το αφήνουμε να στεγνώσει. Όταν στεγνώσει απλώνουμε με μια πλαστική σπάτουλα (π.χ. το φτυαράκι για τα σκουπίδια του νεροχύτη της κουζίνας μας ή ένα τετράγωνο ή ορθογώνιο καπάκι από είδη συσκευασίας) αραιό γυψοκονίαμα πάνω στην επιφάνεια του ψηφιδωτού προσπαθώντας να γεμίσουν όλοι οι αρμοί ανάμεσα στις ψηφίδες (αρμολόγηση). Με ένα καθαρό, καλά συμμένο σφουγγάρι καθαρίζουμε την επιφάνεια από τα περισεύματα της αρμολόγησης. Σκουπίζουμε με ένα πανί χωρίς χνούδια. Στην έμμεση μέθοδο το σχέδιο που ζωγραφίζουμε στο χαρτί θα πρέπει να ξέρουμε πως θα εμφανιστεί με αντίστροφη κατεύθυνση στο τελικό έργο (ότι σχεδιάσαμε δεξιά θα εμφανιστεί αριστερά). Αυτό θα πρέπει να το λάβουν υπόψη τους τα παιδιά κατά το σχεδιασμό του έργου.</p> <p>2. Ένας άλλος τρόπος έμμεσης ψηφοθέτησης. Παίρνουμε το χαρτί με το σχέδιο του έργου μας, το τοποθετούμε μέσα σ’ ένα χάρτινο καλούπι (καπάκι από ένα κουτί) και με κόλλα (γλουτολίνη) ψηφοθετούμε το έργο (εικ. 1-2). Στη συνέχεια μέσα σ’ ένα μπολ φτιάχνουμε κυλό από γύψο και νερό και τον απλώνουμε πάνω στο έργο μας (εικ. 3). Όταν στεγνώσει ο</p>

	<p>γύψος, γυρίζουμε ανάποδα το έργο μας και αφαιρούμε το καλούπι και το χαρτί (σχέδιο του έργου μας εικόνα 4). Τέλος μ' ένα σφουγγάρι καθαρίζουμε το έργο μας από τα διάφορα γύψινα υπολείμματα εικόνα 5.</p> <p>3. Την έμμεση μέθοδο μπορούμε να τη χρησιμοποιήσουμε και για την επικόλληση ψηφιδωτών με ανώμαλη επιφάνεια, όπως είναι τα βότσαλα ή τα χαλίκια. Σε αυτή την περίπτωση απλώνουμε μέσα στο καλούπι πηλό ή πλαστελίνη, σχεδιάζουμε το θέμα μας με ξυλάκι από σουβλάκι πάνω στον πηλό και τοποθετούμε τα βότσαλα βυθίζοντάς τα ελαφρά. Ρίχνουμε από πάνω το γυψοκονίαμα, απλώνουμε ένα κομμάτι λινάτσα ή πανί στερεό (π.χ. τζην) για να μη σπάσει το γύψινο έργο μας. Μόλις στεγνώσει, αναποδογυρίζουμε και αφαιρούμε τον πηλό.</p>
<p>δ. ΒΜ</p>	<p>δ. Ομαδικά ψηφιδωτά έργα Ανοίγουμε τον πηλό σε φύλλο (βλ. σελ. 33 Β.Μ.). Με τη βοήθεια του χάρακα και ενός μαχαιριού ή γλυφίδας χαράζουμε κάθετες και οριζόντιες γραμμές στο μέγεθος των ψηφιδωτών που θέλουμε (εικόνα 1). Όσο ο πηλός είναι υγρός, συζητάμε για το σχήμα που θέλουμε να έχουν οι ψηφίδες μας ανάλογα με το θέμα που επιλέξαμε και τις κόβουμε εύκολα. Όταν στεγνώσουν, αποφασίζουμε ποια χρώματα χρειαζόμαστε για το έργο μας και τις βάφουμε με πλαστική μπογιά ή τέμπερα. Μόλις στεγνώσει η μπογιά, τις χρησιμοποιούμε στα ομαδικά ψηφιδωτά μας. Δεν προβαίνουμε σε αρμολόγηση των έργων που κατασκευάστηκαν με πήλινες ψηφίδες, γιατί θα καταστραφεί το χρώμα στην επιφάνειά τους.</p> <p>Το έμβλημα (εν + βάλλω = βάζω μέσα) χρησιμοποιείται από την ρωμαϊκή εποχή ως σήμερα για τη διακόσμηση δαπέδων. Τα παιδιά μπορούν να επιλέξουν ένα από τα προηγούμενα μικρά σε μέγεθος έργα τους και να το εγκιβωτίσουν μέσα σε ένα καλούπι στο οποίο έχουν ρίξει γυψοκονίαμα. Γύρω του ψηφοθετούν με όποιον τρόπο θέλουν. Θα μπορούσαν να εγκιβωτίσουν περισσότερα από ένα έργα στο καλούπι, αλλά θα πρέπει να υπολογίσουν το τελικό βάρος του ψηφιδωτού που θα αυξηθεί κατακόρυφα. Επειδή ο γύψος ραγίζει εύκολα, θα πρέπει να αυξηθεί το ύψος της γύψινης βάσης ή τοποθετούμε και ένα κομμάτι λινάτσα. Οι ψηφίδες είναι</p>

4. Σύρμα

Διδακτικές ώρες 3-4

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Σύρμα-γραμμή</p>	<p>από σπασμένα πλακάκια και από βότσαλα και το κεντρικό έμβλημα.</p> <p>Η γραμμή αποτελείται από διαδοχικά ίχνη σημείων. Αντίθετα όμως από το σημείο, που είναι στατικό και ακίνητο, η γραμμή έχει μία διάσταση, κινείται στο χώρο και ακολουθεί την κατεύθυνση που της δίνει το χέρι μας, καθώς τη σχηματίζει. Όπως είναι γνωστό, οι γραμμές είναι πολλών ειδών: ευθείες, τεθλασμένες, καμπύλες, κυματοειδείς, σπειροειδείς, διακεκομμένες κ.λπ.</p> <p>Η ευθεία γραμμή μπορεί να είναι οριζόντια και να μεταδίδει έτσι την αίσθηση της ηρεμίας, της ανάπαυσης. Μπορεί να είναι κάθετη και να προκαλεί το αίσθημα της σταθερότητας, της αυστηρότητας (π.χ. ο δωρικός ρυθμός στην αρχιτεκτονική των ναών), να είναι διαγώνια και να υποβάλλει την αίσθηση πτώσης, ανόδου, κλίσης, δραματικότητας. Οι καμπύλες και οι κυματοειδείς μπορεί να διεγείρουν αισθήματα θαλπωρής, ονείρου, ρυθμού ή να υποδηλώνουν πως δημιουργήθηκαν με γρήγορες κινήσεις κι έτσι να εκπέμπουν ένταση ή δραματικότητα. Οι</p>
---	---

	<p>γραμμές έχουν διάφορα πάχη και μπορούν να σχεδιάζουν περιγράμματα ή με την πυκνότητά τους να γεμίζουν χώρους. Επίσης, μπορούν να διαγράψουν όγκους κούφιους, αλλά και συμπαγείς.</p> <p>Δεν είναι απαραίτητο να σχεδιάσουμε τη γραμμή πάνω σε μια επιφάνεια. Γραμμή σχηματίζει και ένα κομμάτι σύρματος, καλωδίου, σχοινού, νήματος που ορίζει την αρχή και το τέλος δύο σημείων στο χώρο. Και οι κατασκευές με γραμμές από σύρμα πολλές φορές γίνονται πιο διασκεδαστικές στα χέρια των παιδιών. Κάτι που δεν μπορούν να το ζωγραφίσουν μπορεί να το κατασκευάσουν με γραμμωτό υλικό· κάτι που δεν μπορούν να το αντιληφθούν και να το αποδώσουν με το σχέδιο το αποδίδουν με σκελετούς από σύρμα.</p>
Βιβλιογραφία	<p>Βακαλό Εμμανουήλ-Γεώργιος, 1988, <i>Οπτική Σύntαξη: Λειτουργία και παραγωγή μορφών</i>, Νεφέλη, Αθήνα./ Baal - Teshuva Jacob, 2002, <i>Alexander Calder</i>, Taschen, London./ Jensen - Markhoff Angela, 1989, <i>Δέντρα - μινιατούρες</i>, Εργάνη, Αθήνα./ Κακίση-Παναγοπούλου Λουίζα, 1994, <i>Και όμως ζωγραφίζουν</i>, Δελφοί, Αθήνα./ Kandinsky V., <i>Point, Ligne, Plan</i>, Denoel, Paris.</p>
Άξονες	<p>Α. Σύρμα (από 0,1 κιλ. έως και 0,8 κιλ. πάχος σε διάφορα μέταλλα ή και σε καλώδιο με διάφορα χρώματα πλαστικού), εργαλεία (κόπτης και μυτοτσίμπιδο), ψαλίδι.</p> <p>Β. Γραμμές, περιγράμματα, όγκος (γεμάτος, κούφιος), σύνθεση.</p> <p>Γ. Θέματα από τη φύση, από έργα τέχνης, στολίδια, παιχνίδια κ.ά.</p> <p>Δ. Μικροκατασκευές με σύρμα.</p> <p>Ε. Θετική στάση απέναντι στην παραδοσιακή και μοντέρνα τέχνη, καλλιτέχνες: Κάλντερ, Γυπαράκης.</p> <p>ΣΤ. Εμπλουτισμός λεξιλογίου με νέους όρους τέχνης, συζήτηση για έργα τέχνης με γραμμές.</p>
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> • Εκφράζουν συναισθήματα και αποδίδουν κίνηση με διάφορες ποιότητες και εντάσεις γραμμών. • Εκτελούν έργα με κίνηση. • Χρησιμοποιούν με ευχέρεια τεχνικές με σύρμα. • Μορφοποιούν σύρματα, αποκτώντας δεξιότητες και με την εξάσκηση αποκτούν ευκινησία στα δάχτυλά τους. • Χρησιμοποιούν εργαλεία, για να κόβουν ή να λυγίζουν το σύρμα. • Ορίζουν σαφή περιγράμματα. • Αναγνωρίζουν σε έργα τέχνης διάφορες γραμμές. • Δημιουργούν δισδιάστατα ή τρισδιάστατα έργα. • Δημιουργούν παιχνίδια, χρηστικά αντικείμενα
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ – ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Πολλές και διαφορετικές γραμμές. α. Πολλές και διαφορετικές γραμμές. Στις εικόνες 1 και 2 κυριαρχούν οι ευθείες, κάθετες γραμμές, οι οποίες δίνουν την εντύπωση της ανάτασης, της ανόδου. Στην εικόνα 3 κυριαρχούν οι διαγώνιες γραμμές και δίνουν την εντύπωση της ανόδου της αύξησης, του απλώματος. Είναι δυναμικές γραμμές. Στην εικόνα 4 κυριαρχούν καμπύλες γραμμές και κάποιες ευθείες. Προκαλούν μια φιλική, ζεστή εντύπωση. Η καρέκλα μοιάζει σαν μια ανοιχτή αγκαλιά. Οι εικόνες 1,2 μοιάζουν ως προς τις ευθείες κάθετες γραμμές (κορμός και φλοιός δέντρου/ αυλακώσεις στον κίονα). Η διαφορά που παρατηρείται αφορά τη συνέχεια της κάθετης γραμμής του κορμού του δέντρου σε πλάγιες –διαγώνιες των κλαδιών του σε αντίθεση με την</p>

	<p>κάθετη γραμμή του κίονα που διακόπτεται από το κιονόκρανο με τους 2 κομψούς έλικες που μειώνουν την αυστηρότητα των κάθετων αυλακώσεων του κίονα. Στην εικόνα 5 στο φόρεμα κυριαρχούν οι καμπύλες. Οι πολυπληθείς καμπύλες του φορέματος με τα αλληλάλληλα βολάν σχετίζονται με το χαρούμενο, γρήγορο ρυθμό του φλαμέγκο.</p>
α. ΤΕ	<p>α. Μετά την ανάγνωση του παραμυθιού, οι μαθητές σχεδιάζουν και χρωματίζουν στο Τετράδιο Εργασιών με μολύβι, ξυλομπογιές ή μαρκαδόρους σχέδια με ποικιλία γραμμών και σχολιάζουν τα αισθήματα που ήθελαν να εκφράσουν με τις επιλογές τους.</p>
Εναλλακτικές δραστηριότητες	<p>Επεκτείνοντας την ιδέα του παραμυθιού θα μπορούσαμε να αναθέσουμε στα παιδιά, ως εργασία για το σπίτι, να σχεδιάσουν και να κόψουν σε χαρτί του μέτρου το περίγραμμα μιας μπλούζας, μιας φούστας, ενός παντελονιού κ.λπ., χρησιμοποιώντας ως πατρόν ένα δικό τους ρούχο. Κατόπιν, να σχεδιάσουν σχέδια με λαδοπαστέλ πάνω στο χάρτινο ρούχο. Φέρνοντας τα χάρτινα ρούχα στην τάξη, μπορούν να ετοιμάσουν μια βιτρίνα καταστήματος ή να δραματοποιήσουν μια επίδειξη μόδας.</p>
β. ΒΜ	<p>β. Οι καλλιτέχνες δημιουργούν με σύρμα. Στην ενότητα αυτή πληροφορούνται για τους καλλιτέχνες και απολαμβάνουν, ενώ μελετούν έργα (του Καλντέρ και του Γυπαράκη) που δημιουργήθηκαν με σύρματα και τα σχολιάζουν. Απαντούν στις ερωτήσεις: α. Ο Κάλντερ οδηγήθηκε από την ικανότητα που είχε στο σχέδιο. Στα έργα αυτά ο καλλιτέχνης αντικατέστησε τις γραμμές του σχεδίου με σύρματα. Αυτή είναι η πρωτοτυπία που επιχείρησε. Τα περιγράμματα των μορφών και τα κύρια χαρακτηριστικά έγιναν με σύρμα. Έτσι χρησιμοποιεί λίγες συμμάτινες γραμμές και δεν κλείνει πλήρως το περίγραμμα των μορφών. β. Οι εικόνες 3 & 4: Τα συμμάτινα έργα του Γυπαράκη, αν και χαρακτηρίζονται ως αφαιρετικά, αναφέρονται στο πραγματικό κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον. Οι πυκνές δέσμες συμμάτων στον κορμό του δέντρου και στο μπούστο του φορέματος ξετυλίγονται σταδιακά προς όλες τις κατευθύνσεις και μετουσιώνονται σε φούστα (3η εικόνα) και κλαδιά (4η εικόνα) που αραιώνουν ώσπου να καταλήξουν σε ένα μόνο σύρμα στις άκρες του έργου, δημιουργώντας έτσι γλυπτές μορφές. γ. Το 3ο έργο και η εικόνα 4 έργα του Γυπαράκη μοιάζουν με το δέντρο της εικόνας της απέναντι σελίδας και το πρώτο είναι φτιαγμένο με σύρμα, ενώ το δεύτερο με ξύλο.</p>
β. ΤΕ	<p>Οι μαθητές παρατηρούν τα έργα (με μονοκονδυλιές) του Πικάσο και δοκιμάζουν να κάνουν και αυτά ανάλογα έργα, χρησιμοποιώντας τη μονοκονδυλιά. Στη συνέχεια, δημιουργούν έργα χρησιμοποιώντας μονοκόμματο σύρμα, όπως και στη μονοκονδυλιά.</p>
γ. ΒΜ	<p>γ. Περιγράμματα με σύρμα. Οι μαθητές επεξεργάζονται τις εικόνες και παίρνουν τις πρώτες πληροφορίες για το σύρμα ή το καλώδιο και τα εργαλεία (εικόνα 1) που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε. Παρατηρούν τις εικόνες και τις σχολιάζουν απατώντας στις ερωτήσεις: α. Τα έργα εμφανίζουν καμπύλες γραμμές και τεθλασμένες, κινούνται όπως η γραμμή του σπινάλ ή του μαιάνδρου (εικόνα 2) ή περιγράφοντας περιγράμματα ή σκελετούς μορφών δέντρων, ανθρώπων, ζώων (εικόνα 5) ή μέσωσν συγκοινωνίας (εικόνες 3, 4). Οι γραμμές τυλίγονται</p>

	<p>μεταξύ τους για να στηριχθούν ή δένονται. Στη βάση στηρίζονται σε σύρμα που καταλήγει σε θηλιά εφραπτόμενη στο πάτωμα από τη στήριξη που προσφέρουν πολλά σύρματα στριμμένα μαζί. Έτσι, τα έργα έγιναν με κομμάτια σύρματος, τα οποία τυλίγονταν ή δένονταν σφιχτά το ένα πάνω στο άλλο, για να σταθεροποιηθούν. Έγιναν έργα με μονοκόμματα σύρματα, τα οποία λυγίζουν για να δώσουν τις διάφορες φόρμες των μορφών. Για κάθε, δηλαδή, εικονιζόμενο έργο οι μαθητές χρησιμοποίησαν ένα και μόνο μακρύ κομμάτι σύρματος κατασκευάζοντας τα έργα τους σαν να σχεδίαζαν με μονοκονδυλιά. Γι' αυτό, αν οι μαθητές δυσκολεύονται να κατανοήσουν αυτόν τον τρόπο εργασίας, μπορούμε να τους ζητήσουμε να σχεδιάσουν στο χαρτί με μονοκονδυλιές διάφορες φιγούρες, και αφού εξοικειωθούν με την τεχνική αυτή, να προχωρήσουν στην κατασκευή με σύρμα. Τα έργα των παιδιών που εικονίζονται είναι επηρεασμένα από τις εικόνες της σελ. 26 και από τα έργα του Κάλντερ στη σελ. 27.</p>
<p>δ. ΒΜ</p> <p>Αξιολόγηση</p>	<p>δ. Συρμάτινοι όγκοι. Οι μαθητές παρατηρούν όλες τις εικόνες και πληροφορούνται για τις εικαστικές δυνατότητες του σύρματος ή του καλώδιου. Επεξεργάζονται τις ερωτήσεις και απαντούν. α. Ο άνθρωπος, τα ζώα και οι κορμοί των δέντρων έχουν συμπαγή όγκο, τα υπόλοιπα έργα έχουν όγκο κενό ή κούφιο ή διακλαδίζονται. Τα έργα στις εικόνες 3, 8, 9, 10 έγιναν από ένα σύρμα και τα άλλα έγιναν από πολλά σύρματα. Στο έργο της εικόνας 6 τα σύρματα δένονται σε πολλά σημεία και στα έργα των εικόνων 8, 9, 10 το σύρμα τυλίγεται όπως ένα κουβάρι. Στα δέντρα (εικόνες 1-5) τα σύρματα λυγίζουν όλα μαζί και μετά απλώνονται προς τα κάτω, για να γίνουν οι ρίζες, και προς τα πάνω, για να γίνουν τα κλαδιά. Τα κλαδιά των δέντρων σχηματίζονται από καμπύλες ή τεθλασμένες γραμμές ή δημιουργούν διάφορα όμοια ή άνισα καμπυλόγραμμα σχήματα. Οι μαθητές επηρεάστηκαν από τα έργα του Γυπαράκη δημιουργώντας έργα με κάποιες μικρές ή μεγάλες παραλλαγές. Σε πολλά παιδιά αρέσει το καλώδιο, επειδή έχει χρώμα. Τα συρμάτινα έργα μπορούν να κρεμαστούν με κλωστή (νάιλον) ή να σταθούν πάνω στο τραπέζι, αρκεί η βάση τους να είναι προέκταση από το ίδιο μονοκόμματο σύρμα. Τα έργα από σύρμα μπορούν να διακοσμηθούν με διάφορες μικρές χρωματιστές χάντρες, κουμπιά ή άλλα πολύ μικρά αντικείμενα.</p> <p>Οι μαθητές χρησιμοποίησαν τα εργαλεία: τον πλαγιόκοπτη για να κόβουν το σύρμα και το μυτοσίμπιδο για να λυγίζουν το σύρμα ομοίωμα σε κάποια σημεία.</p> <p>Στη συνέχεια, προτείνουμε στους μαθητές να ασχοληθούν και αυτοί με κατασκευές από σύρμα ή καλώδιο. Τελειώνοντας, εκθέτουν τα έργα και τα αξιολογούν για τον τρόπο απόδοσης του θέματος, για τα ομαλά λυγίσματα ή δεσίματα των συρμάτων.</p>

5. Πηλός

Διδακτικές ώρες 4-6

<p>Πληροφορίες για το θέμα</p> <p>Πηλός</p>	<p>Η πλαστική είναι τέχνη που χρησιμοποιεί τον πηλό, το ζυμάρι, το κερί, την πλαστελίνη, το χαρτοπολτό και άλλα υλικά τα οποία πλάθονται εύκολα με τα χέρια μας. Ειδικότερα, η τέχνη του πηλού ονομάστηκε κεραμική, ενώ όταν τα προϊόντα είναι αγγεία λέγεται αγγειοπλαστική.</p> <p>Ο άνθρωπος από την προϊστορική περίοδο ανακάλυψε τρόπους μορφοποίησης και ψοσίματος του πηλού. Γοητεύθηκε από τις 3 μοναδικές ιδιότητες του πηλού: α) πλάθεται εύκολα χωρίς εργαλεία, β) διατηρεί το σχήμα του και μετά την παύση της ενέργειας του τεχνίτη, γ) όταν στεγνώνει και ψήνεται αποκτά αξιοσημείωτη σκληρότητα και στεγανότητα. Στο Βιβλίο της Γέννησης στην Παλαιά Διαθήκη, ο Θεός δημιουργεί τον άνθρωπο από πηλό. Στην Αρχαία Ελλάδα προστάτιδα των κεραμικών ήταν η Αθηνά η Εργάνης που επινόησε τον κεραμικό τροχό, ενώ σήμερα είναι ο Άγιος Σπυριδών, διότι σύμφωνα με την παράδοση, για να αντικρούσει τον Άρειο περί του ομοουσίου της Αγίας Τριάδας κατά την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο έστυψε με το χέρι του ένα κεραμίδι και αυτό αποσυντέθηκε στα τρία συστατικά του (νερό, χώμα, φωτιά). Αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν τη χρήση πήλινων αντικειμένων από το 6.000 π.Χ. Η ανακάλυψη του κεραμικού τροχού από τους Σουμερίους πριν από το 3.000 π.Χ. συνέβαλλε στην αύξηση της παραγωγής πήλινων αντικειμένων και στην αλλαγή της μεθόδου μορφοποίησής του που ως τότε γινόταν με τον τρόπο που έπλεκαν τα καλάθια. Δηλαδή, πάνω σε μια πήλινη βάση κολλούσαν χοντρές λουρίδες από πηλό (βλ. ενότητα τεχνικής κορδονιού), υψώνοντας σταδιακά τα τοιχώματα του αγγείου. Αυτή η τεχνική διατηρήθηκε ως τις μέρες μας, αφού παραδοσιακοί κεραμίστες γύρω από τη Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή, την Ασία, ακόμα και οι Ινδιάνοι της Αμερικής, χρησιμοποιούν τη μέθοδο αυτή δουλεύοντας ταυτόχρονα πάνω στον τροχό, όταν κατασκευάζουν μεγάλο μεγέθους αγγεία. Κάθε πολιτισμός στο πέρασμα του χρόνου έχει να επιδείξει εξαιρετική φαντασία στην παραγωγή χρηστικών ή τελετουργικών αντικειμένων διακοσμημένων με ποικιλία αγγειογραφικών τεχνικών (π.χ. η τεχνική των μελανόμορφων και των ερυθρόμορφων αγγείων στην αρχαία Ελλάδα). Στη δόμηση και την κόσμηση κτιρίων χρησιμοποιείται ως σήμερα πήλινο οικοδομικό υλικό (πλίνθοι, τούβλα, κεραμίδια, πλακάκια σμαλτωμένα), ενώ νέες εφαρμογές του πηλού ανακαλύπτονται όπως στην κατασκευή των ηλεκτρονικών στοιχείων ή στις κεραμικές πλάκες των διαστημικών λεωφορείων.</p> <p>Ο πηλός είναι αργιλώδες χώμα. Περιέχει άργιλο, πυρίτιο, χημικά ενωμένα με νερό. Υπάρχουν 2 ποιότητες πηλού στα εργαστήρια κεραμικής: ο λιπαρός (λείος στην αφή) και ο αδύνατος (τραχύτερος στην αφή λόγω των αμμωδών συστατικών του). Όσοι ασχολούνται για πρώτη φορά, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιήσουν το δεύτερο. Για να διατηρείται υγρός ο πηλός, φυλάσσεται σε αεροστεγείς χώρους (πλαστικές σακούλες ή κουβάδες) και, όταν ξεραιίνεται, τον καταβρέχουμε με λίγο νερό για να μαλακώσει. Ο πηλός, κατά τη διάρκεια μορφοποίησής του, υγραίνεται με νερό ώστε να διατηρηθεί εύπλαστος ως την περάτωση του έργου. Τα ημιτελή έργα σκεπάζονται με πλαστικές σακούλες ώστε να ολοκληρωθούν. Ύστερα από 1-5 ώρες περίπου έκθεσης</p>
---	---

στον αέρα γίνεται σκληρός σαν δέρμα («**κατάσταση δέρματος**»). Τότε μπορούμε να τον κόψουμε με το μαχαίρι, να τον ξύσουμε, να τον λειάνουμε, να τον χαράξουμε.

Σε 15 μέρες, όταν στεγνώσει καλά (κατάσταση κοκάλου), σκληραίνει και **μπορεί να ψηθεί** σε ειδικούς φούρνους. Όταν ψηθεί σε θερμοκρασία από 800⁰-1000⁰C, μία φορά (ψήσιμο μπισκουί) τα τοιχώματα του αντικειμένου παραμένουν ελαφρώς πορώδη, δεν προκαλείται υάλωση και το αντικείμενο λέγεται τερακότα. Αν θέλουμε να το πετύχουμε σε αδιαβροχοποίηση του κεραμικού, μπορούμε να το ξαναψήσουμε σε υψηλότερες θερμοκρασίες, αφού βαφτεί με ειδικές μογιές (σμάλτα), που, όταν ψηθούν, ενσωματώνονται στον πηλό, ενώ του προσδίδουν παράλληλα διάφορους χρωματισμούς.

Οι λεπτές τερακότες με λευκό σμάλτο λέγονται φαγιάνς. Η πορσελάνη είναι ένας άσπρος, πολύ λεπτός, λείος πηλός που όταν ψήνεται και υαλοποιείται αποκτά διαφανείς ποιότητες. Οι κύριες τεχνικές μορφοποίησης του πηλού είναι τρεις: Α) Με τα χέρια, κατασκευάζουμε κορδόνια-μακαρόνια, πλάκες-φύλλα και μπάλες πηλού που τις συνδέουμε με πολύ υγρό, κρεμώδη πηλό. Πρόκειται για τη συνθετική μέθοδο. Β) Χρησιμοποιώντας τον κεραμικό τροχό, παράγουμε καμπύλα έργα με ακτινωτή συμμετρία γύρω από κάθετο άξονα ξεκινώντας από ένα κομμάτι πηλού το οποίο καθώς περιστρέφεται, πιέζουμε ή τραβάμε ή τσιμπάμε ώστε να πετύχουμε την ανύψωση ή το άπλωμα ή το στένεμα της σφαιρικής ή κυλινδρικής **φόρμας**. Πρόκειται για την αναλυτική μέθοδο. Για να εφαρμόσουμε επιπλέον εξαρτήματα (χερούλια, πόδια κλ.π.) χρησιμοποιούμε την προσθετική τεχνική. Φροντίζουμε να επικολληθούν γερά τα επιπρόσθετα τμήματα βρέχοντας τα σημεία εφαρμογής και λειανώντας τον αρμό, ώστε να ενσωματωθεί στο τοίχωμα. Ο κεραμικός τροχός είναι ένας μεταλλικός δίσκος που περιστρέφεται με το χέρι ή με κάποιο πετάλι χειριζόμενο με το πόδι ή λειτουργεί με ηλεκτρικό ρεύμα. Το κεντράρισμα του περιστρεφόμενου αντικειμένου πάνω στον τροχό απαιτεί δεξιότητα που χρειάζεται χρόνος για να την αποκτήσουν οι αρχάριοι κεραμίστες. Το έργο, όταν στεγνώσει σε κατάσταση **δέρματος**, τοποθετείται ξανά στον τροχό, για να αποξεθούν τα πλεονάσματα και να λειανθεί η επιφάνειά του. Γ) Χρησιμοποιώντας καλούπια πετυχαίνουμε πλήθος πανομοιότυπων έργων.

Τα παιδιά στην τάξη εργάζονται πάνω σε χοντρά χαρτόνια ή χαρτονένιους δίσκους ζαχαροπλαστικής ή κομμάτια από τσουβάλια ή υφάσματα τζιν, για να μην κολλήσει το έργο τους στο τραπέζι και για να μπορούν να το περιστρέφουν καθώς εργάζονται. Τα τελειωμένα έργα τοποθετούνται για 15 μέρες σε δροσερό μέρος. Αποφεύγουμε την έκθεση στον ήλιο ή κοντά σε εστίες θερμότητας, διότι θα προκαλέσει το ράγιγμα και το θρυμματισμό των έργων. Στρώνουμε την επιφάνεια που αφήνουμε τα έργα να στεγνώσουν με εφημερίδες ή νάιλον σακούλες. Αν το σχολείο δεν μπορεί να συνεργαστεί με κάποιο εργαστήριο αγγειοπλαστικής για το ψήσιμο των μαθητικών έργων, τα παιδιά μπορούν να βάψουν τα έργα τους με τέμπερες και να τα περάσουν διαφανές βερνίκι.

Στην περίπτωση που δεν υπάρχει δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τα παιδιά φυσικό πηλό (πηλό αγγειοπλαστικής), εναλλακτικές λύσεις είναι η χρήση της πλαστελίνης ή η ανάμειξη αλευριού και αλατιού σε ανα-

	<p>λογία 2:1 με λίγο νερό και η κατασκευή μιας αλμυρής ζύμης. Τα έργα που θα κατασκευαστούν με αλμυρή ζύμη μπορούν να ψηθούν στο φούρνο της ηλεκτρικής κουζίνας του σπιτιού τους σε θερμοκρασία 150° C για 2 ώρες και να διατηρηθούν για πολλούς μήνες.</p> <p>Αν τα παιδιά δεν έχουν ξαναχρησιμοποιήσει πηλό, θα πρέπει να προηγηθεί ένα εισαγωγικό μάθημα στο οποίο θα διερευνήσουν τα χαρακτηριστικά του (στερεός, εύπλαστος, καταλαμβάνει χώρο, τρισδιάστατος, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως οικοδομικό υλικό με τη μορφή γεωμετρικών στερεών ή επίπεδων πλακών) και τις ιδιαιτερότητές του (όταν εκτίθεται στον αέρα στεγνώνει, γίνεται σκληρός και δεν μπορούμε να τον επεξεργαστούμε. Γι' αυτό θα πρέπει να βρέχουμε τα δάχτυλά μας όταν δουλεύουμε. Αν ρίξουμε στο νερό ένα κομμάτι πηλού η εξωτερική του επιφάνεια λασπώνει, ενώ το εσωτερικό του μένει ανέπαφο· αν στεγνώσει πολύ καλά θρυμματίζεται εύκολα· όταν ψηθεί σε κλίβανο η χημική του σύσταση αλλάζει και γίνεται ένα σκληρό και ανθεκτικό υλικό). Στο εισαγωγικό αυτό μάθημα μπορούμε να δώσουμε στα παιδιά ένα κομμάτι πηλού όσο ένα μεγάλο καρύδι και να ζητήσουμε να ανακαλύψουν ποιες ενέργειες μπορούν να εφαρμόσουν πάνω στο υλικό αυτό π.χ. πίεση, έλξη, τσίμπημα, απόσπαση μικρότερων κομματιών από το αρχικό κομμάτι, (αναλυτική μέθοδος) άπλωμα σε επίπεδη επιφάνεια-πίτα, πλάσιμο σε μακαρόνια, πρόσθεση μικρών κομματιών για την παραγωγή μεγαλύτερου έργου (προσθετική μέθοδος), σκάλισμα, χάραγμα (για την κόσμηση του έργου). Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να επιδεικνύουν στην ένωση κομματιών ή επιφανειών. Ο πηλός, όταν βρίσκεται σε λασπώδη κατάσταση, λειτουργεί ως συνδετικό υλικό ανάμεσα σε δύο κομμάτια πηλού. Οι κεραμίστες τον λένε γλίτσα (εικόνα 12 σελ. 31 ΒΜ). Ονομάζεται και κόλλα αγγειοπλαστικής. Σε ένα δοχείο, πολτοποιούμε ένα κομμάτι πηλού προσθέτοντας σταδιακά νερό και το λειώνουμε με ένα πιρούνι ώσπου να γίνει κυλός σαν γιαούρτι. Με ένα πινέλο απλώνουμε τη γλίτσα στα δύο τμήματα που θέλουμε να ενώσουμε. Μπορούμε, ακόμη, να πάρουμε ένα μικρό κομματάκι πηλού, να το βρέξουμε καλά με ένα πινέλο και να το τοποθετήσουμε πιέζοντάς το ανάμεσα στα δύο τμήματα του έργου που θέλουμε να ενώσουμε. Εναλλακτική λύση είναι να χαράξουμε με διασταυρούμενες γραμμές τα σημεία όπου θα ενωθούν οι επιφάνειες των δύο κομματιών με ένα πιρούνι ή με μία παλιά σκληρή οδοντόβουρτσα, να βρέξουμε με το πινέλο τις χαρακίες και να πιέσουμε τις δύο επιφάνειες στα σημεία εκείνα, ώστε να ενωθούν.</p> <p>Για το φωτογραφικό υλικό της ενότητας επισκεφθήκαμε στην Καρδίτσα το εργαστήρι του κεραμίστα Χρήστου Αβραμόπουλου. Οι φόρμες μιας σειράς έργων του είναι επηρεασμένες από την παραδοσιακή κεραμική τέχνη.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Δάνος Μ., 1989, <i>Η τεχνική της κεραμικής</i>, ΕΟΜΕΧ, Αθήνα./ Triplett K., 1997, <i>Handbuilt ceramics</i>, Lark Books, U.S.A./Φωκά Ι.-Βαλαβάνης Π., 1990, <i>Τα αγγεία και ο κόσμος τους</i>, Κέδρος, Αθήνα. http://en.wikipedia.org/pottery</p>
<p>Εποπτικό υλικό</p>	<p>Κεραμικά χρηστικά αντικείμενα ή έργα τέχνης από πηλό (για να αντιληφθούν την υφή του ψημένου πηλού, το βάρος των αντικειμένων και τη φόρμα τους). Τα πηλίνα αντικείμενα μπορούν να συγκριθούν με</p>

	<p>άλλα παρόμοια ή αντικείμενα κατασκευασμένα από διαφορετικό υλικό (ξύλο, πλαστικό), ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα για την ιδιαιτερότητα των πήλινων αντικειμένων. Φωτογραφικό υλικό με πήλινα έργα διαφορετικών ιστορικών περιόδων (τα παιδιά θα μπορούσαν να ανακαλύψουν τέτοια έργα στα βιβλία της ιστορίας) και διαφορετικών τόπων ή πολιτισμών για να μελετήσουν τη φόρμα τους και τη διακόσμησή τους ως προς τη μέθοδο κόσμησης (εγχάραξη, ζωγραφιστή) ή τα διακοσμητικά θέματα.</p>
Άξονες	<p>A. Εξοικείωση με τον πηλό ή την πλαστελίνη, ζυμάρι, τον πλάστη, τις γλυφίδες, τον τροχό. B. Όγκος, φόρμα. Γ. Ελεύθερα θέματα, από γιορτές, ιδέες από τη λαϊκή παράδοση. Δ. Γλυπτική – πλαστική, αγγειοπλαστική, σχέδιο. Ε. Επίσκεψη στο εργαστήριο αγγειοπλαστικής. ΣΤ. Συζήτηση για έργα τέχνης και για παιδικά έργα.</p>
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> • Μορφοποιούν πηλό αποκτώντας δεξιότητες. • Εκφράζονται δημιουργώντας δισδιάστατα και τρισδιάστατα έργα. • Αντιλαμβάνονται το κενό και το γεμάτο. • Δημιουργούν έργα εμπνευσμένα από διάφορα θέματα. • Περιγράφουν εμπειρίες από το περιβάλλον τους, από επισκέψεις σε εργαστήρια κεραμικής. • Ελεύθερο θέμα. Δίνουν μορφή στις ιδέες τους αξιοποιώντας τη φαντασία. • Γνωρίζουν μεθόδους και τεχνικές μορφοποίησης του πηλού και κόσμησης πήλινων αντικειμένων. • Αναγνωρίζουν ορισμένα χαρακτηριστικά έργα κεραμικής τέχνης.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ-ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤ.</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Μια μέρα στο εργαστήρι του αγγειοπλάστη. Η διδασκαλία μπορεί να αρχίσει με τη σύνταξη καταλόγου πήλινων αντικειμένων καθημερινής χρήσης. Ο κατάλογος μπορεί να συνταχθεί ατομικά ή ομαδικά στο χώρο που προβλέπεται στο Τ.Ε. ή στον πίνακα της τάξης. Θα ακολουθήσει συζήτηση για το είδος της φόρμας μερικών πήλινων αντικειμένων (κυλινδρική, σφαιρική, παραλληλόγραμμη, απλωτή) που θα φέρει στην τάξη ο/η εκπαιδευτικός ή τα παιδιά.</p> <p>Είναι προτιμότερο να προγραμματιστεί επίσκεψη σε εργαστήριο αγγειοπλάστη, όπου οι μαθητές θα παρακολουθήσουν από κοντά τη διαδικασία μορφοποίησης της άμορφης μάζας του πηλού, τον τρόπο ένωσης των επιμέρους τμημάτων και τα στάδια επεξεργασίας των πήλινων αντικειμένων.</p> <p>Οι εικόνες 1-7 δείχνουν τις κινήσεις των χεριών του αγγειοπλάστη για το πλάσιμο του κανατιού και τις σταδιακές φόρμες που δίνει στο αγγείο ωστόσο το οδηγεί στην τελική. Η 8η εικόνα δείχνει την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό.</p> <p>1η εικόνα: Ο παραδοσιακός αγγειοπλάστης κάθεται πίσω από τον τροχό που περιστρέφεται και ετοιμάζεται να πλάσει ένα κομμάτι πηλό. Δίπλα του υπάρχει ένα δοχείο με νερό στο οποίο βουτά τα χέρια του για να υγραίνει τον πηλό και να διατηρείται εύπλαστος, αφού η επαφή του με τον αέρα τον ξηραίνει και χάνει την ελαστικότητά του. 2η εικόνα: Τα δάχτυλα του αριστερού χεριού πιέζουν εσωτερικά για να δημιουργήσει κενό στην μπάλα ενώ το δεξί του χέρι κοντράρει πάνω στο</p>

	<p>αριστερό για να σταθεροποιήσει το άνοιγμα. 3η εικόνα: Με τα δάχτυλα του αριστερού χεριού στο εσωτερικό του αγγείου τραβά τα τοιχώματα προς τα πάνω για να υψωθούν πιέζοντας ταυτόχρονα από την εξωτερική τους πλευρά με μια πλατιά γλυφίδα που κρατά στο δεξί χέρι. 4η εικόνα: Και με τα δυο χέρια πιέζει προς τα μέσα για να δημιουργήσει το στενό λαιμό του αγγείου ενώ με τους αντίχειρές του τραβά την άκρη προς τα έξω για να δημιουργήσει το χείλος του στομίου. 5η εικόνα: Συνεχίζει το σταδιακό κλείσιμο του στομίου. 6η εικόνα: Με τα δάχτυλα του αριστερού χεριού ολοκληρώνει το στόμιο και το χείλος του στομίου, ενώ το δεξί χέρι κοντράρει το αριστερό, ώστε να είναι σταθερό και παράλληλα με το μικρό δάχτυλο του αριστερού και τον αντίχειρα του δεξιού χεριού δημιουργεί δαχτυλίδια στο λαιμό του αγγείου. 7η εικόνα: Με το αριστερό χέρι πιέζει από την κοιλιά του αγγείου και προς τη βάση, για να στενέψει τη βάση του, πιέζοντας ταυτόχρονα με το δείκτη του δεξιού χεριού. 8η εικόνα: Το αγγείο τελειώνει. Ο τροχός δεν περιστρέφεται. Κρατά τις άκρες ενός λεπτού σύρματος, το τεντώνει και το σέρνει πάνω στον τροχό και κάτω από τη βάση του αγγείου για να το ξεκολλήσει από τον τροχό. 9η εικόνα: Κρατά με προσοχή το ολοκληρωμένο αγγείο.</p> <p>Η παρατήρηση των χειρών του κεραμίστα στοχεύει στην ανάδειξη της αναλυτικής μεθόδου που ακολουθεί και στην επιδεξιότητα που απαιτείται για τον έλεγχο της κίνησης της πλίγινης μάζας. Το ένα χέρι πάντοτε υποστηρίζει το άλλο, κρατώντας το σταθερό ή ενεργώντας υποστηρικτικά στη διατήρηση της φόρμας του αγγείου όταν το ένα χέρι εφαρμόζει δύναμη σε κάποιο σημείο. Η χρήση κεραμικού τροχού οδηγεί σε απογοητευτικά αποτελέσματα τους αρχάριους κεραμίστες.</p> <p>Εικόνες 2-7: Ο πηλός μορφοποιήθηκε σε έξι φόρμες αγγείων. 2η εικόνα: χαμηλή κυλινδρική φόρμα με φαρδύ στόμιο και παχύ χείλος. 3η εικόνα ψηλή κυλινδρική ευθύγραμμη φόρμα με φαρδύ στόμιο. 4η εικόνα: κυλινδρική φόρμα με ελαφρά στενό στόμιο. 5η εικόνα: κοίλη φόρμα με στενό κυλινδρικό στόμιο. 6η εικόνα: κοίλη φόρμα με στενό κυλινδρικό στόμιο δύο δαχτυλιδιών. 7η εικόνα: κοίλη φόρμα με στενή βάση και στενό κυλινδρικό στόμιο δύο δαχτυλιδιών.</p> <p>10η εικόνα: Διάφορα ψημένα και κάποια ζωγραφισμένα με μπατανά (πολύ ρευστός λευκός πηλός) αγγεία περιμένουν τον αγοραστή τους.</p>
<p>α. ΤΕ</p> <p>Αξιολόγηση</p>	<p>1. Αντικείμενα που μπορούν να γίνουν από πηλό και μπορούν να γράψουν στο ΤΕ είναι: Αγγεία για διάφορες χρήσεις (αποθήκευση και μεταφορά σπόρων, αρωμάτων), σκεύη λαϊκής τέχνης (κανάτες, ποτήρια, πιάτα, σκεύη μαγειρικής, γάστρες, στάμνες, ανθοδοχεία, γλάστρες), γλυπτά, τερακότες, παιχνίδια, κοσμήματα, τούβλα, κεραμίδια, πλακάκια, καπνοδόχοι κ.ά.</p> <p>2. Ζητάμε από τους μαθητές να παρατηρήσουν όλα τα αγγεία, να διαλέξουν τρία και να σχεδιάσουν τις φόρμες τους (το εξωτερικό σχήμα). Δε ζητείται πιστή αντιγραφή των αγγείων, αλλά απλή απόδοση της φόρμας.</p> <p>3. Ζητάμε να κατασκευάσουν τρία αγγεία με την αναλυτική μέθοδο και να επιλέξουν το ένα αξιολογώντας το με το κριτήριο των ισοπαχών τοιχωμάτων.</p>

β. ΒΜ	<p>β. Η συνθετική μέθοδος - η τεχνική της προσθετικής.</p> <p>Δύο είναι οι στόχοι του μαθήματος που πρέπει να κατακτήσουν τα παιδιά: α) να επιτυγχάνουν γερές ενώσεις στην επικόλληση των επιμέρους τμημάτων ενός έργου τους με τον τρόπο που υποδεικνύεται στο βιβλίο τους και β) να καταλάβουν ότι από ένα έργο που αποτελείται από ογκώδη τμήματα πρέπει να αφαιρέσουμε μέρος του εσωτερικού του, ώστε να γίνει κούφιο. Αυτή η διαδικασία γίνεται με εργαλεία (γλυφίδες) και απαιτεί προσοχή, για να μην καταστρέψουμε το έργο μας. Όταν η αφαίρεση του εσωτερικού δε γίνει παράλληλα με τη δημιουργία του έργου, αλλά πρέπει να εφαρμοστεί σε ολοκληρωμένο έργο είναι καλύτερα να γίνει μετά από μερικές ώρες, ώστε η εξωτερική επιφάνεια να έχει στεγνώσει λίγο και να μπορούν με περισσότερη ασφάλεια να κρατούν το έργο στο ένα χέρι τους, καθώς με το άλλο θα προβαίνουν στην αφαίρεση του πηλού.</p>
Εναλλακτικές δραστηριότητες Αξιολόγηση Συσχέτιση με Μαθηματικά και Φυσική	<p>Τα παιδιά θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τον πηλό, για να κατασκευάσουν γεωμετρικά στερεά για το μάθημα των Μαθηματικών ή μοντέλα για το μάθημα της Φυσικής, ώστε να διευκολυνθούν στην κατανόηση αφηρημένων εννοιών που περιλαμβάνουν τα αντίστοιχα μαθήματα.</p>
γ. ΒΜ	<p>γ. Η συνθετική μέθοδος-η τεχνική του κορδονιού. Παρατηρούν όλες τις εικόνες και απαντούν στις ερωτήσεις: α. Για όλα τα αγγεία, έπλασαν τον πηλό σε κορδόνι και το έφεραν κυκλικά για να κάνουν τη βάση. Με μια γλυφίδα ενοποίησαν τα κορδόνια της σπείρας κινούμενη από την περιφέρεια προς το κέντρο. Στη συνέχεια έπλασαν κορδόνια πηλού και τα πρόσθεταν συνεχώς μέχρι να τελειώσει το αγγείο. Για το κάθε κορδόνι που προσέθεταν πρόσεχαν την ένωση των δύο άκρων του να την τοποθετούν σε διαφορετικό σημείο του τοιχώματος. Αν η μία ένωση βρίσκεται πάνω από την άλλη κατά το στέγνωμα θα ανοίξει το έργο. Με τη γλυφίδα ενοποίησαν τα κορδόνια στο εσωτερικό του αγγείου και κατόπιν στο εξωτερικό. Για την κατασκευή των φανταστικών πλάσμάτων δημιουργήθηκε ένας όγκος από σφικτά δεμένες εφημερίδες και εκεί πάνω διασταυρώθηκαν τα κορδόνια. Στη διασταύρωση τα κορδόνια αλείφονταν με λίγο νερό και με τα δάχτυλα πιέζονταν ελαφρά για να ενωθούν. Τα παιδιά εκφράζουν τις ανακαλύψεις και τις δυσκολίες που συνάντησαν δουλεύοντας με τον πηλό, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους έλυσαν τα τεχνικά προβλήματα που τους παρουσιάστηκαν.</p>
δ. ΒΜ	<p>Δ. Η μέθοδος του καλουπιού-η τεχνική του πλάστη. Τα παιδιά μπορούν να απλώσουν τον πηλό σε φύλλο με τη βοήθεια 2 ισόπαχων ξύλινων πρίκων ή μολυβιών δεξιά και αριστερά της πλήινης επιφάνειας, πάνω στους οποίους θα κυλήσουν τον πλάστη, για να μπορέσουν να δημιουργήσουν ένα ισόπαχο φύλλο. Το φύλλο μπορούν να το κόψουν σε διάφορα σχήματα, τα οποία στη συνέχεια να τα μετατρέψουν σε τρισδιάστατους, κούφιους, γεωμετρικούς όγκους (κύβος, κύλινδρος, κώνος κ.ά.) ή βιομορφικές φιγούρες. Επίσης, μπορούν να κόψουν διάφορα λουρίδες και σχήματα, να τα ενώσουν και να σχηματίσουν διάφορα απλά διακοσμητικά αντικείμενα. Αν τα φύλλα πρέπει να τα σπύσουν όρθια, αφού τα κόψουν και τους δώσουν τη επιθυμητή μορφή, τα αφήνουν στην άκρη να στεγνώσουν λίγο και να διατηρήσουν τη φόρμα τους. Αντί για ξύλινο πλάστη θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τα ρολά από</p>

	<p>το αλουμινόχαρτο ή τη διαφανή μεμβράνη, άδεια μπουκάλια από λακ για τα μαλλιά ή φιάλες σπρέι χρωμάτων.</p> <p>Κατά την αυτοαξιολόγηση παρουσιάζουν το έργο τους στην τάξη αναφέροντας: τι τους διευκόλυσε και τι τους δυσκόλεψε στη δημιουργία της ιδέας που συνέλαβαν, πώς έλυσαν τα προβλήματα που αντιμετώπισαν, ποιο στοιχείο του έργου τους θεωρούν περισσότερο επιτυχημένο και ποιο χρειάζεται βελτίωση.</p> <p>Για την παρουσίαση της μεθόδου του καλουπιού, επιλέχτηκε ο απλούστερος τρόπος: η χρησιμοποίηση έτοιμων καλουπιών που μπορούν να ανακαλύψουν τα παιδιά γύρω τους. Τα πρώτα καλούπια που χρησιμοποίησαν οι άνθρωποι ήταν κοίλοι καρποί (π.χ. κολοκύθες), όπου μέσα ή γύρω από αυτούς τύλιξαν πλόινα φύλλα. Τα παιδιά ανοίγουν φύλλα, βρέχουν καλά το καλούπι τους ή το αλείφουν με λάδι ή αλεύρι και απλώνουν με προσοχή το πλόινο φύλλο σπρώχνοντάς το απαλά με ένα σφουγγάρι. Το καλούπι θα πρέπει να είναι απλωτό για να μπορέσει να αφαιρεθεί εύκολα το φορμαρισμένο πλόινο φύλλο. Κόβουν το φύλλο που περισσεύει σέρνοντας ένα τεντωμένο σύρμα ή πετονιά πάνω στο χείλος του καλουπιού. Περιμένουν 15-20 λεπτά πριν προσπαθήσουν να το ξεφορμάρουν. Αν το αφήσουν περισσότερο, θα βγει πιο εύκολα, διότι ο πηλός, καθώς στεγνώσει, συρρικνώνεται.</p> <p>Τα πλόινα φύλλα στο τέλος της σελίδας διακοσμήθηκαν: με την τεχνική της εγχάραξης, με την τεχνική της προσθετικής (τα λουλούδια) και με την αποτύπωση κάποιου εργαλείου.</p>
<p>δ. ΤΕ</p>	<p>Για τη συζήτηση της άσκησης αυτής μπορεί να διατεθεί μια ολόκληρη διδακτική ώρα. Να χρησιμοποιηθεί επιπλέον εποπτικό υλικό που θα μπορούσε να συγκεντρώσει ο/η εκπαιδευτικός ή να αναθέσει στα παιδιά ως εργασία στο σπίτι τη συγκέντρωση εικόνων πλόινων αντικειμένων άλλων λαών και την παρουσίαση των εικόνων στην τάξη. Η εργασία μπορεί να είναι ατομικής ή ομαδικής μορφής και να εξελιχθεί σε ένα βραχύχρονο σχέδιο εργασίας. Να επισημανθεί στα παιδιά ότι σκοπός της εργασίας δεν είναι η ποσότητα των συλλεχθέντων εικόνων, αλλά η πλήρης και σύντομη παρουσίαση αυτών. Η παρουσίαση μπορεί να απαντά στις ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στην αντίστοιχη άσκηση του Τ.Ε. ή σε νέες που μπορεί να θέσει ο/η εκπαιδευτικός (π.χ. τι μας αποκαλύπτουν για τα ενδιαφέροντα ή τις ανάγκες της κοινωνίας που τα κατασκεύασε, το είδος των αγγείων ή τα σύμβολα της διακόσμησής τους ή ποιες ομοιότητες και διαφορές παρατηρούνται στα αγγεία λαϊκής τέχνης των λαών γύρω από τη Μεσόγειο Θάλασσα).</p> <p>Εικόνα 1 Κανάτι οθωμανικής κεραμικής τέχνης (Τουρκία, 18ος αι.), εικόνα 2. μινωικός κρατήρας (καμαραϊκό αγγείο 2000 π.Χ.), εικόνα 3. πορσελάνινη τσαγιέρα (Κίνα, 18ος αι.), εικόνα 4. αφρικανικό δοχείο της φυλής Νούπε (Νιγηρία, 20ός αι.), εικόνα 5. ολλανδικό βάζο από φαγεντιανή (φαγιάνς) σε σχήμα τουλίπας με την τεχνική Ντελφ (19ος αι.), εικόνα 6. φιάλη (μπουκάλι) των Νάζκα (πρόγονοι των Ίνκας), (Περού 500 π.Χ.)</p> <p>Οι τεχνικές μορφοποίησης είναι: 1) αναλυτική-τροχός και προσθετική για το χερούλι και το στόμιο, 2) αναλυτική-τροχός, προσθετική για τα άνθη, τη βάση και τα χερούλια, 3) αναλυτική-τροχός και προσθετική για το χερούλι και το στόμιο, 4) συνθετική-κορδόνι, 5) προσθετική, πλάστη, 6) καλούπι.</p>

	<p>Οι τεχνικές κόσμησης είναι: 1) ζωγραφική με σμάλτα, 2) ζωγραφική με μπατανά (αραιός πηλός σε διαφορετικά χρώματα ανάλογα με το χρώμα του οξειδίου που περιέχει. Ζωγραφίζουν με αυτόν πάνω σε καλά στεγνωμένο αγγείο), προσθετική, 3) ζωγραφική με μπλε σμάλτο, 4) εγχάρακτη διακόσμηση, 5) ζωγραφική με μπλε σμάλτο, 6) ζωγραφική με μπατανάδες.</p> <p>Οι τεχνικές μορφοποίησης και κόσμησης των κεραμικών διατηρήθηκαν ίδιες μέσα στο χρόνο και χρησιμοποιήθηκαν από όλους τους λαούς. Οι φόρμες των αγγείων της α΄ ενότητας μοιάζουν με τις φόρμες των αγγείων αυτής της ενότητας αποδεικνύοντας τη διαχρονικότητα και τη διαπολιτισμικότητα των κεραμικών φορμών. Πρόκειται για την ίδια βασική φόρμα με το μεγάλο κοίλωμα, που έχει μεγάλη χωρητικότητα που άλλοτε στενεύει αναβαίνοντας και άλλοτε παραμένει απλωτή. Ξεχωρίζει το ολλανδικό βάζο Ντελφ, που αν και η βασική του φόρμα είναι η στενή βάση με τα υψωμένα τοιχώματα να τείνουν προς τα έξω, το ασυνήθιστο περίγραμμα το κάνει να ξεχωρίζει.</p>
--	---

6. Σύθεση

Διδακτικές ώρες 1-2

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Σύνθεση</p>	<p>Σύνθεση είναι ο τρόπος με τον οποίο μπαίνουν τα στοιχεία ενός έργου μέσα στο έργο. Επίσης, με τον όρο «σύνθεση» εννοούμε τη συνειδητή και σκόπιμη οργάνωση των διαφόρων στοιχείων ενός έργου στο χώρο. Μια σύνθεση, για να θεωρείται «καλή», θα πρέπει κανείς να μην μπορεί να αλλάξει ή να μετακινήσει ή να αφαιρέσει κανένα από τα στοιχεία της χωρίς να διαταραχθούν οι σχέσεις των στοιχείων του συνόλου. Χαρακτηριστικά μιας σύνθεσης είναι η συμμετρία, η ιεράρχηση των στοιχείων σε σημαντικά και δευτερεύοντα, η ενότητα, η ποικιλία κ.ά. Για το ζωγράφο η σύνθεση ενός έργου αρχίζει με την επιλογή του σχήματος και των διαστάσεων του τελάρου-πλαισίου. Θα πρέπει, δηλαδή, να αποφασίσει αν θα αναπτύξει το θέμα του σε οριζόντιο (το συνθέστερο) ή κάθετο ή τετράγωνο τελάρο (το δυσκολότερο να γεμίσει). Η επόμενη απόφασή του αφορά την ύπαρξη ή όχι συμμετρίας. Δηλαδή, η τοποθέτηση των προσώπων ή των πραγμάτων σε μια συμμετρική διάταξη. Στη συνέχεια, θα πρέπει να ορίσει ποιο στοιχείο θα είναι κεντρικό στο έργο, δηλαδή αυτό που θα ελκύει το μάτι του θεατή, αν θα συνοδεύεται από άλλα λιγότερο ισχυρά σημεία και ποια θα είναι η θέση τους στο χώρο. Ακόμη, θα πρέπει να σκεφτεί πώς θα αποδώσει ενότητα στη σύνθεση (π.χ. με επανάληψη χρωμάτων ή σχημάτων) αλλά και ποικιλία (π.χ. με διαφορετικό μέγεθος, χρώμα ή σχήμα).</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Βακαλό Ε.-Γ., 1988, <i>Οπτική Σύσταση: Λειτουργία και Παραγωγή Μορφών</i>, Νεφέλη, Αθήνα./ Kent S., 1995, <i>Σύνθεση</i>, Δελφθανάσης-Ερευνητές, Αθήνα. Πρέσσας Χ., Α., 2000, <i>Συνθέτοντας, βασικές αρχές εικονοποίησης</i>, Ίων, Περιστερί.</p>
	<p>A. Μολύβια, Ξυλομπογιές, μαρκαδόροι, χαρτιά, κόλλα, περιοδικά. B. Απλές συνθέσεις, χώρος. Γ. Θέματα ελεύθερα Δ. Κολλάζ-ζωγραφική.</p>

	<p>Ε. Καλλιτέχνες: Ν. Λύτρας, Δ. Θεοτοκόπουλος (Ελ Γκρέκο). ΣΤ. Εμπλουτισμός του λεξιλογίου, απλές κρίσεις, γνώμες, αυτοαξιολόγηση.</p>
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> • Χρησιμοποιούν με ευχέρεια μια τεχνική με φωτογραφικό υλικό από περιοδικά. • Αντιλαμβάνονται και χρησιμοποιούν στα έργα τους τις αρχές της σύνθεσης. • Εκφράζουν συναισθήματα με προσωπικές επιλογές των οπτικών στοιχείων στη σύνθεση ενός συνόλου. • Συνθέτουν ένα εικαστικό έργο.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ-ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Η οργάνωση των στοιχείων μέσα στο κάδρο. Οι στίχοι εισάγουν τους μαθητές στην έννοια του χώρου, του οπτικού πεδίου, τη θέση του θεατή (οπτική γωνία) απέναντι σ' αυτόν, και τη σημασία του κάδρου, καθώς αυτό καθορίζει την ανάπτυξη του θέματος.</p> <p>Στη 2η εικόνα: η φιγούρα αναπτύσσεται αριστερά του κέντρου, αφήνοντας πολύ χώρο δεξιά, και δεν παριστάνεται ολόκληρο το πορτρέτο του κλόουν. Στην 3η εικόνα: η φιγούρα είναι μικρή σε σχέση με το κάδρο και δείχνει να «χάνεται» στο χώρο και δεν επικεντρώνεται μόνο στο μεσαίο κλόουν. Στην 4η εικόνα το κέντρο είναι στη μέση, αλλά ζωγραφίστηκε μόνο το πρόσωπο, το οποίο γεμίζει ασφυκτικά το χώρο. Στην 5η εικόνα το κέντρο είναι λίγο πιο πάνω και το κεφάλι του δε ζωγραφίστηκε ολόκληρο, δίνοντας την αίσθηση πνιγμού. Στην 6η εικόνα το κέντρο είναι στη μέση του πορτρέτου, το οποίο παριστάνεται τόσο όσο χρειαζόταν να δούμε ένα πλήρες πορτρέτο κλόουν. Στην 7η εικόνα το κέντρο είναι χαμηλότερα από τη φιγούρα, η οποία υψώνεται κόβοντας το πάνω μέρος του κεφαλιού και δίνει την αίσθηση ασφυξίας.</p>
β. ΒΜ	<p>β. Οι καλλιτέχνες συνθέτουν έργα. Οι μαθητές συζητούν προσπαθώντας να δικαιολογήσουν την άποψή τους και χρησιμοποιώντας τις υπογραμμισμένες έννοιες (αρχές της σύνθεσης). Πιθανές απαντήσεις:</p> <p>α. Τα κεντρικά στοιχεία των συνθέσεων είναι: 1η εικόνα «Η Παναγία», 2η εικόνα «Το τύμπανο». Αν ο Θεοτοκόπουλος χρησιμοποίησε πλαίσιο σε οριζόντιο σχήμα, τότε θα έπρεπε να βάλει και άλλα πρόσωπα, διαφορετικά το έργο θα ήταν άδειο. Και πάλι δε θα τονιζόταν ο ουράνιος κόσμος, ο οποίος μνείται από το γήινο κόσμο. Αν ο Λύτρας έβαζε τη σύνθεσή του σε κάθετο πλαίσιο, τότε το επάνω μέρος της θα ήταν άδειο. Και ο οριζόντιος χώρος που καλύπτεται από τα παιδιά θα έδειχνε να ασφυκτιά στο κάθετο τελάρο. β. 1η εικόνα: Είναι συμμετρική, γιατί η φιγούρα της Παναγίας βρίσκεται πάνω στον άξονα συμμετρίας του έργου, ενώ τόσο δεξιά όσο και αριστερά του αναπαριστανται οι δύο φιγούρες του Χριστού και του Θεού και κάτω μία σειρά από πιστούς. γ. 2η εικόνα: Ο Λύτρας τοποθέτησε τα πρόσωπα και τα αντικείμενα δεξιά και αριστερά σε μια ισομερή αναλογία. Η σύνθεση θα χάσει την ισορροπία της. Η απομάκρυνση ή η απόκρυψη κάποιας φιγούρας θα έχει ως αποτέλεσμα η σύνθεση να «βαραίνει» από την αντίθετη πλευρά. δ. Στην 1η εικόνα όλες οι μορφές έχουν το ίδιο μέγεθος, κοιτάζουν στο ίδιο σημείο, και επικρατεί μια χρωματική ομοιομορφία. Παρ' όλα αυτά, η κάθε μορφή έχει το δικό της ντύσιμο και τη</p>

	<p>δικιά της κίνηση. Στη 2η εικόνα όλα τα παιδιά έχουν το ίδιο ύψος και βρίσκονται στο ίδιο μέρος εκτός από την οικοδέσποινα. Υπάρχει μια χρωματική ομοιομορφία. Την ορχήστρα την κοιτάζουν δύο πρόσωπα: το ένα από δεξιά μέσα από το σπίτι και αριστερά έξω από το σπίτι. Παρ' όλα αυτά τα παιδιά δεν είναι όλα ντυμένα ίδια και το καθένα κάνει κάτι διαφορετικό.</p>
β. ΤΕ	<p>β. Οι ασκήσεις του Τετραδίου είναι μία προέκταση και εφαρμογή ασκήσεων της αντίστοιχης ενότητας του Βιβλίου του Μαθητή. Έτσι οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα 1 (έργο του Μυταρά), διαβάζουν τα κείμενα και δίνουν πιθανές απαντήσεις. α. Ο Δ. Μυταράς τοποθετεί τη φωτογραφία του πάνω δεξιά του κέντρου του πλαισίου, αναπτύσσει το σώμα της φιγούρας του κάτω αριστερά και για να δώσει κίνηση στη σύνθεση, χρησιμοποιεί διαγώνιο άξονα (η φιγούρα είναι καθιστή, αλλά γέρνει), ενώ για να ισορροπήσει η σύνθεση, ως αντιστάθμισμα σ' αυτήν τη δεξιά κλίση του σώματος, ζωγραφίζει την άλλη φιγούρα με μικρή κλίση αριστερά.</p> <p>β. Στη 2η εικόνα ο μαθητής τοποθετεί τη φωτογραφία στο κεντρικό σημείο του πλαισίου και αναπτύσσει συμμετρικά το έργο του. Στην 3η εικόνα ο μαθητής τοποθετεί τη φωτογραφία στα δεξιά του πλαισίου και αναπτύσσει στο αριστερό μια άλλη φιγούρα, για να ισορροπήσει η σύνθεσή του.</p>
Εναλλακτικές Δραστηριότητες Αξιολόγηση	<p>Μετά το σχολιασμό των έργων και τη διατύπωση των αρχών της σύνθεσης οι μαθητές οδηγούνται σε δημιουργία έργων:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Με ελεύθερο θέμα αλλά με συνειδητή χρήση των αρχών της σύνθεσης. 2. Με μια φωτογραφία και, αναλόγως τι θέλουν να πετύχουν στη σύνθεση, την τοποθετούν σε κάποιο σημείο του πλαισίου. Στη συνέχεια με μπογιές αναπτύσσουν τη σύνθεση. Τελιώνοντας γίνεται αυτοαξιολόγηση των παραγόμενων έργων ως προς το είδος των αρχών που χρησιμοποίησαν.

Β. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΜΑΣ

1. Ψάρια

Διδακτικές ώρες 3-4

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Ψάρια και Πάουλ Κλέε</p>	<p>Οι εικόνες των ψαριών, και ιδιαίτερα των τροπικών ψαριών, είναι ελκυστικές, με τους παράξενους χρωματισμούς και τα περίεργα σχήματα των σωμάτων τους.</p> <p>Ο Πάουλ Κλέε (1879-1940) είναι Ελβετός ζωγράφος. Δίδαξε στη Σχολή Μπαουχάους στη Βαϊμάρη (πόλη της Γερμανίας) και έγραψε το <i>Παιδαγωγικό λεύκωμα ως εγχειρίδιο για τους δασκάλους της τέχνης</i>. Ταξίδεψε αρκετά, και από τις εμπειρίες του γεννήθηκαν πολλά έργα. Όμως σχεδίασε και ζωγράφησε πολλά έργα με θέματα που ξεπήδησαν από τον κόσμο της φαντασίας του. Έπαιρνε από ένα αντικείμενο τα χαρακτηριστικά του στοιχεία και τα συνδύαζε με τα δικά του, σχηματίζοντας ένα είδος «κρυστάλλου», ένα ζωγραφικό πρίσμα, ένα πρίσμα του οποίου οι διαθλάσεις φωτίζουν το πραγματικό αντικείμενο, αλλά δε φαίνονται στην πραγματικότητα. Έτσι, ζωγράφησε έργα με φανταστικές μορφές, ανεξήγητες γεωμετρικές συνθέσεις. Του άρεσε η μουσική όσο και η ζωγραφική. Τα θέματα ήταν ποικίλα και μέσα σ' αυτά και τα ψάρια, τα οποία απέδιδε κάθε φορά και με μια άλλη εικαστική όψη. Τα έργα που θα δούμε και θα επεξεργαστούμε στο Βιβλίο του Μαθητή είναι: α) «Τα ψάρια που αποδημούν» (1926): (σχέδιο με σινική μελάνη 22,5x27,5) αποδίδονται χωρίς λεπτομέρειες, όπως φεύγουν και χάνονται στα κύματα και δεν προλαβαίνουμε να τα περιεργαστούμε. Μοιάζουν σαν ένα κοπάδι ψαριών που κινείται ταυτόχρονα προς τα αριστερά, το ένα πολύ κοντά στο άλλο, και από στιγμή σε στιγμή θ' απομακρυνθούν και θα αλλάξουν κατεύθυνση. Επίσης, κάποια ψάρια φαίνονται να συρρικνώνονται και κάποια να επιμηκύνονται. Αυτό είναι ένα φαινόμενο του νερού, δηλαδή όταν ένα ψάρι κινείται γρήγορα μέσα στο νερό, τότε η μορφή του φαίνεται σαν να απλώνεται και άλλες φορές να συμπυκνώνεται. β) «Ψάρια» (1921): (ακουαρέλα, 21,7x16). Πάνω στο σκούρο φόντο, κάθε ψάρι σχεδιάστηκε σε 3 μεγέθη, το ένα πάνω στο άλλο χάνοντας προοδευτικά τη διαφάνεια που χάριζε στο πρώτο ψάρι (μεγάλων διαστάσεων) η τεχνική της ακουαρέλας. Οι ουρές και τα πτερύγια των αλληλοεπικαλυπτόμενων ψαριών σκιαγραφούν το ψαροκόκαλο σε κάποια από αυτά. γ) «Σκηνή Μάχης από την Κωμικοφανταστική Όπερα 'Ο Ναύτης'» (1923): ακουαρέλα, 38x51,5, έργο γεωμετρικά στημένο (κυριαρχούν τετράγωνα και τρίγωνα), εμπνευσμένο από την ομώνυμη όπερα. Μέσα στο σκοτεινό ωκεανό ένα κύμα στο κέντρο του έργου, σε τόνους του γαλάζιου, φέρνει στην επιφάνεια 3 τεράστια άγρια ψάρια που επιτίθενται στο ναύτη. Εκείνος αμύνεται με γενναίότητα και τραυματίζει το ένα από αυτά. Η ιστορία μπορεί να συνεχιστεί με διαφορετικό τρόπο στη φαντασία του κάθε θεατή, οδηγώντας σε αίσιο τέλος. Όμως ο Κλέε δε φαίνεται να ήθελε να αποδώσει μια σκηνή ανταγωνισμού ανάμεσα στον άνθρωπο και στη φύση. Πίστευε στην αρμονία και στη συνύπαρξη όλων των πλασμάτων στη φύση και ίσως γι' αυτό αποδίδει με τα ίδια σχήματα και χρώματα τα ψάρια, αλλά και το ναύτη με τη βάρκα.</p>
---	---

	<p>Με το θέμα αυτό οι μαθητές θα γνωρίσουν μορφές ψαριών, όπως αυτά είναι στη φύση τους και όπως τα έπλασε ο ζωγράφος Π. Κλέε. Με την ευκαιρία αυτή θα απελευθερώσουν τη φαντασία τους και θα δημιουργήσουν δικά τους έργα.</p>
Βιβλιογραφία	<p>Κλέε Π., 1989, Η εικαστική σκέψη, τα μαθήματα στη σχολή Μπούουκαους, μτφ. Α. Μοσχονά, Μέλισσα, Αθήνα./ Κάρπι Π., 1985, Paul Klee, Το νησί με τα μαγικά τετράγωνα, μτφ. Τ. Μαστοράκη, Οδυσσέας- Αίολος, Αθήνα.</p> <p>Parker S., 1990, Τα ψάρια, Δελφθανάσης, Αθήνα./ Χατζηδάκη Ρ., 1971, Οι μεγάλοι ζωγράφοι, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα./ Κένετ Φ. - Μήσαμ Τ., 1982, Παιδικός οδηγός για γνωριμία με τη ζωγραφική, μτφ. Σ. Ζαραπούκα, Διάγραμμα, Αθήνα.</p>
Άξονες	<p>A. Μολύβι, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, ζελατίνες, χαρτί, ψαλίδι, κόλλα. B. Γραμμές, χρώμα, απλές συνθέσεις. Γ. Θέματα από τη φύση, από έργα τέχνης, φαντασία. Δ. Σχέδιο, ζωγραφική, κολλάζ. Ε. Έργα του Πάουλ Κλέε. ΣΤ. Αυτοαξιολόγηση. Περιγραφή και περιεχόμενο έργου.</p>
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> • Να χρησιμοποιούν μπογιές ή ζελατίνες και να αποδίδουν εικόνες ψαριών. • Να σχεδιάζουν ψάρια με γρήγορες κινήσεις. • Να φέρουν ατέρμονες γραμμές και ανακαλύπτουν στις διασταυρώσεις αυτών μορφές ψαριών. • Να αποδίδουν στα έργα αποχρώσεις. • Να παρατηρούν τα ψάρια: στο φυσικό περιβάλλον τους, στα έργα του καλλιτέχνη Κλέε και να εμπνέονται για τα δικά τους φανταστικά έργα. • Να σχεδιάζουν ή να ζωγραφίζουν ή να κάνουν κολλάζ με θέμα τα ψάρια. • Να γνωρίζουν κάποια έργα (με ψάρια) ως αντιπροσωπευτικά των τεχνοτροπιών του Κλέε. • Να συγκρίνουν έργα και να ανακαλύπτουν ομοιότητες και διαφορές. • Να περιγράφουν προφορικά αυτό που βλέπουν σ' ένα έργο.
ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ - ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤ. α. ΒΜ	<p>α. Ταξιδεύοντας κάτω από τα κύματα. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες των ψαριών και απαντούν ποια ψάρια θα διάλεγαν για το ενυδρείο τους. Οι επιλογές τους πιθανόν να βασίζονται: στο χρώμα, στο σχήμα του σώματος, στα σχέδια πάνω στο σώμα, στο σχήμα των πτερυγίων και της ουράς. Εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές στο σχήμα και στα σχέδια του σώματος των ψαριών της σελίδας.</p>
	<p>Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες (έργα του Κλέε) και οι πιθανές απαντήσεις είναι:</p> <p>α. Στην 6η εικόνα τα ψάρια μοιάζουν με σκούρα κύματα. Δημιουργούνται από οριζόντιες καμπύλες γραμμές που αντιστοιχούν στην καμπύλη του σώματος των ψαριών. Τα ψάρια κινούνται γρήγορα, γιατί δεν αποδίδονται οι λεπτομέρειες, παρά μόνο το περίγραμμα του σώματος. Αν αντιστρέψουμε την εικόνα, η ισορροπία του έργου δια-</p>

	<p>ταράσσεται. Το λευκό φόντο κατακλύζει τη σύνθεση, ενώ τα ζωγραφισμένα σχήματα εμφανίζονται χωρίς συνοχή, και δε μοιάζουν πια σαν κοπάδι ψαριών.</p> <p>β. Στην 7η εικόνα του έργου του «Ο Ναύτης» ζητάμε από τους μαθητές να διηγηθούν μια ιστορία. Μπορούμε να δεχτούμε πολλές πιθανές ιστορίες, αρκεί να πλέκουν τα στοιχεία της εικόνας. Στη συνέχεια, οι μαθητές διαβάζουν τις ερωτήσεις και πιθανόν απαντούν: Τα ψάρια δεν είναι ίδια, γιατί το α είναι μακρύ και λεπτό, το β πλατύ, το γ μοιάζει με φώκια. Μοιάζουν μεταξύ τους ως προς τις γραμμές του σώματός τους. Ο Κλέε σχεδίασε με αιχμηρές τεθλασμένες, ζιγκ-ζαγκ γραμμές. Τα σχήματα πάνω στα ψάρια θυμίζουν λέπια, αγκάθια. Τα σχήματα των ψαριών επαναλαμβάνονται στον ψαρά και στη βάρκα. Τη θάλασσα την παριστάνει σκούρα μπλε και καφέ στις άκρες του πίνακα, για να δείξει τον ορίζοντα μακριά από τον ψαρά. Γαλάζια και λευκή και με μια πλατιά καμπύλη στο κέντρο της σκηνής, για να δείξει το μεγάλο κύμα.</p> <p>γ. Στην 8η εικόνα τα ψάρια έχουν λεπτομέρειες. Φαίνονται ακίνητα, σαν να βρίσκονται απλωμένα σε πάγκο ψαράδικου. Οι λεπτομέρειες σε μερικά αποδίδουν το εξωτερικό και σε άλλα το εσωτερικό μέρος του σώματος. Οι ουρές των εσωτερικών ψαριών αποδίδουν το ψαροκόκαλο του εξωτερικού ψαριού. Ο Κλέε ανακάλυψε τη δυνατότητα να ζωγραφίζει το ένα ψάρι μέσα στο άλλο μικραίνοντας σταδιακά τις διαστάσεις του.</p> <p>δ. Τα ψάρια του Κλέε μοιάζουν με τα πραγματικά ψάρια ως προς τις γραμμές, τα σχήματα που έχουν πάνω στο σώμα τους, αλλά όχι τόσο ως προς τα χρώματα.</p>
<p>α. ΤΕ</p>	<p>α.1. Τεχνική των επαναλαμβανόμενων περιγραμμάτων. Παραπέμπουμε τους μαθητές στο Τετράδιο Εργασιών και ζητάμε να εφαρμόσουν την ανάλογη άσκηση. Για περισσότερη εξάσκηση τα παιδιά γεμίζουν τη σελίδα με σχέδια από ψάρια και τα χρωματίζουν με μαρκαδόρους. Τελειώνοντας, εκθέτουν τα έργα και τα σχολιάζουν. Εδώ μπορεί να ολοκληρωθεί το πρώτο μάθημα αυτής της θεματικής ενότητας.</p> <p>2. Τεχνική των διαφανειών. Θα πάρουμε τις πιθανές απαντήσεις: Τα ψάρια που έγιναν από ίδια χρώματα διαφανειών έχουν σκούρα χρώματα, στα σημεία που αλληλοεπικαλύπτονται οι 2 ζελατίνες (το χρώμα είναι πιο σκουροχρωμο), ενώ όπου μπήκαν διαφορετικά χρώματα θα υπάρχουν αποχρώσεις. Οι γραμμές που κυριαρχούν στα ψάρια είναι καμπύλες, τεθλασμένες και ορισμένες δημιουργούν οξείες γωνίες. Τα έργα αυτά είναι εμπνευσμένα από τα ψάρια του Κλέε (εικόνες 6, 8).</p>
<p>Εναλλακτικές Δραστηριότητες</p> <p>Αξιολόγηση</p>	<p>Μετά το σχολιασμό προτείνουμε στα παιδιά να πάρουν το μπλοκ και διαφάνειες χρωματιστές και να κάνουν ψάρια με την τεχνική του κολλάτζ – αλληλοεπικαλύψεις. Αν έχουμε χρόνο, είναι προτιμότερο η εργασία να γίνεται στο σχολείο σε ομάδες και να αφιερωθεί 1 διδακτική ώρα γι' αυτό.</p> <p>Σε κάθε ομάδα μοιράζεται ένας περιορισμένος αριθμός έγχρωμων διαφανειών, ώστε τα παιδιά να εκμεταλλευτούν κάθε κομματάκι που κόβουν και περισσεύει από το βασικό σχήμα του σώματος των ψαριών τους. Η κάθε ομάδα συνθέτει και παρουσιάζει στην τάξη το δικό της βυθό ή ενυδρείο ή την απλή γυάλα με τα πολύχρωμα ψάρια που συνέθεσε. Οι άλλες ομάδες αξιολογούν το έργο ως προς τη σύνθεση, την ποικιλία των σχημάτων και των τονικών χρωμάτων ή αποχρώσεων.</p>

<p>β. ΒΜ β. ΤΕ</p>	<p>β. Στις κυματιστές γραμμές. Ακούγεται μουσική, π.χ. «Η θάλασσα» του Ντεμπισί ή «Τα κύματα» του Σ. Σπανουδάκη και τα παιδιά απολαμβάνουν για λίγο τη μουσική. Στη συνέχεια παρακινούμε τους μαθητές να πάνε στο Τετράδιο, για να παίξουν με τις μικρές κυματιστές γραμμές, δηλαδή στη β.1. τεχνική του καρδιογραφήματος. Εδώ μπορούμε να τονίσουμε στα παιδιά πως ο Κλέε ασχολήθηκε πάρα πολύ με τις αξίες των γραμμών και εκεί μέσα ανακάλυψε ότι κινείται όλος ο κόσμος. Όμως και οι συμμαθητές/ριες μας βρήκαν πως μέσα σ' ένα καρδιογράφημα (γραμμή τεθλασμένη) κρύβεται ένα ψάρι και το ζωγράρισαν. Συγκρίνοντας τα ψάρια διαπιστώνουν πως κάποια ψάρια παρουσιάζουν μεγάλα καρδιοχτυπήματα δεξιά, γι' αυτό εκεί σχηματίζεται το σώμα, που καταλαμβάνει περισσότερο χώρο, και τα πτερύγια, που εκτείνονται πάνω και κάτω του σώματος του ψαριού. Αντίθετα, η ουρά σχηματίζεται αριστερά, όπου οι παλμοί έχουν μικρότερο εύρος. Σε άλλο ψάρι λειτούργησαν με το ίδιο σκεπτικό, αλλά με τη διαφορά ότι εκμεταλλεύτηκαν το καρδιογράφημα από τη μέση και κάτω, εσωτερικεύοντας στο σώμα και στην ουρά του ψαριού τα κάτω τρίγωνα των παλμών και έσβησαν τα πάνω τρίγωνα. Τα υπόλοιπα έργα των συμμαθητών δείχνουν πως δανείστηκαν και άλλα στοιχεία από τα έργα του Κλέε, για παράδειγμα τη γενική μορφή τους.</p>
<p>Αξιολόγηση Εναλλακτικές Δραστηριότητες</p>	<p>Για μια άμεση εμπέδωση αυτής της ενότητας καθοδηγούμε τους μαθητές στο Τετράδιο. Εκεί υπάρχουν γραμμές του Κλέε ή καρδιογραφήματα και ζητάμε από τα παιδιά με τα μολύβια τους να ανακαλύψουν και να ζωγραφίσουν ψάρια. Μπορούν να χρωματίσουν με μαρκαδόρους. Ολοκληρώνοντας τα ψάρια τους, ανταλλάσσουν το Τετράδιό τους με το Τετράδιο του διπλανού τους και σχολιάζουν πόσο πετυχημένα εκμεταλλεύτηκε καθένας τις δοσμένες τεθλασμένες γραμμές. Εκτός από το Τετράδιο, τα παιδιά μπορούν να σχεδιάσουν μεγάλα καρδιογραφήματα στο μπλοκ ή σε μεγάλα χαρτιά, για να ζωγραφίσουν μεγάλα ψάρια και διάφορα. Αυτό μπορεί να γίνει και ομαδικό πάνω σε χαρτί του μέτρου, όπου θα σχεδιάσουν διάφορα μικρά ή μεγάλα ψάρια φτιαγμένα με καρδιογραφήματα.</p> <p>β. Στις κυματιστές γραμμές. Στη συνέχεια γυρίζουμε στο Βιβλίο του Μαθητή, όπου τα παιδιά δίνουν απαντήσεις στις ερωτήσεις, όπως: Τα παιδιά εμπνεύστηκαν από το τρίτο έργο του Κλέε και ανακάλυψαν μια νέα τεχνική, αυτή των διασταυρωμένων κυματιστών γραμμών. Οι τυχαίες αυτές γραμμές φαίνονται σαν δίχτυα, που αν τις παρατηρήσουν, θα ανακαλύψουν πλεγμένα ψάρια, αρκεί πρώτα να φέρονται το περίγραμμα και μετά να επιλέξουν τον τρόπο χρωματισμού.</p>
<p>Εναλλακτικές Δραστηριότητες Αξιολόγηση</p>	<p>1. Τεχνική των διασταυρωμένων μεγάλων καμπυλωτών γραμμών. Ζητάμε από τους μαθητές να σχεδιάσουν με το μολύβι διασταυρωμένες μεγάλες καμπυλωτές γραμμές γεμίζοντας μια σελίδα του μπλοκ. Κατόπιν, να ψάξουν στο δίχτυ γραμμών και να ανακαλύψουν ψάρια, τα οποία να περιγράψουν με το μολύβι, για να ξεχωρίζουν. Μετά, με μαρκαδόρους ή ξυλομπογιές να χρωματίσουν τα ψάρια που ανακάλυψαν εκεί και να χρωματίσουν τον υπόλοιπο χώρο για να εμφανιστούν τα κύματα. Τέλος, να εκθέσουν τα έργα και να αξιολογήσουν τις παράξενες και πρωτότυπες μορφές ψαριών.</p>

	<p>2. Ομαδική εργασία. Προτείνουμε στους μαθητές να χρησιμοποιούν και μεγάλο χαρτί του μέτρου για ομαδική εργασία, και μάλιστα σε μεγάλο διάδρομο του σχολείου μας κολλάμε ένα μεγάλο χαρτί του μέτρου, για να σχεδιάζουμε με την τεχνική των δισταυρωμένων κυματιστών γραμμών και καλούμε όλα τα παιδιά του σχολείου να ζωγραφίσουν τα ψάρια τους.</p>
--	---

2. Έντομα

Διδακτικές ώρες 3-4

<p>Πληροφορίες για το θέμα</p> <p>Έντομα και Ντέιβιντ Ρότζερς</p>	<p>Μέχρι σήμερα οι βιολόγοι έχουν καταγράψει 1,75 εκατ. διαφορετικά είδη ζωντανών οργανισμών. Το είδος που περιλαμβάνει το μεγαλύτερο πληθυσμό ατόμων σε σύγκριση με όλα τα άλλα είναι τα έντομα, η βιοποικιλότητα των οποίων εντυπωσιάζει τους επιστήμονες. Το μεγάλο πλήθος, το μικρό μέγεθος, τα περίεργα σχήματα, η ποικιλία των χρωμάτων, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της σύντομης ζωής τους ενέπνευσαν εικαστικούς καλλιτέχνες, σκηνοθέτες του κινηματογράφου, της τηλεόρασης και διαφημιστές. Είναι σίγουρο πως, αν ζητήσουμε από τους μαθητές να θυμηθούν ταινίες ή διαφημίσεις με θέμα τα έντομα, θα μας αναφέρουν αρκετές.</p> <p>Ο Ντέιβιντ Ρότζερς μαζεύει φυσικά υλικά (κλαδιά από ιτιές, κέδρους, κληματαριές και ολόκληρους κορμούς δέντρων) για να φτιάξει τα τεράστια δικά του έντομα. Το μήκος, λ.χ., του μυρμηγκιού είναι πάνω από 8 μέτρα. Τα σπίνει στα πάρκα κοντά στη φύση. Και άλλοι καλλιτέχνες ασχολήθηκαν με τα έντομα και έκαναν έργα, όπως η Αφροδίτη Λίτη.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Lepscky Ibi, 1984, <i>Λεονάρντο Ντα Βίντσι</i>, μτφ. Α. Αποστολάκη, εκδ. Άμμος, Αθήνα./ Πάρκερ Τζέν, <i>Έντομα</i>, μτφ. Τζίνα Παπαϊωάννου, εκδ. Εκπαιδευτική Ύδρια, Γ. Αξιωτέλλης, Αθήνα, 1996.</p>
<p>Άξονες</p>	<p>A. Μολύβια, μαρκαδόροι, τέμπερες, χαρτιά, χαρτόνια (από χαρτόκουτα), εφημερίδες, ψαλίδι, κόλλα, πινέλα, σύρμα (οικοδομών και λεπτό), γύψο, λινάτσα, μπαλόνια, ζελατίνες κ.ά.</p> <p>B. Γραμμές, σχήματα, χρώμα, απλές συνθέσεις, όγκος.</p> <p>Γ. Θέματα από τη φύση, από έργα τέχνης και από το μάθημα της Φυσικής.</p> <p>Δ. Σχέδιο, ζωγραφική, γλυπτική-χύτευση, ασαμπλάζ.</p> <p>Ε. Έργα του Ντέιβιντ Ρότζερς.</p> <p>ΣΤ. Συζήτηση για έργα καλλιτεχνών και των παιδιών.</p>
<p>Στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να χρησιμοποιούν μπογιές και ποικιλία υλικών και να φτιάχνουν έντομα. • Να αντιλαμβάνονται την αξία των γραμμών, των σχημάτων, των χρωμάτων, των όγκων και μ' αυτά να συνθέτουν έντομα. • Να αποδίδουν με φανταστικά χρώματα τα έντομα. • Να συνθέτουν με σχήματα και όγκους μορφές εντόμων. • Να παρατηρούν τα έντομα στο φυσικό τους περιβάλλον ή στα έργα τέχνης. Εμπνέονται τα δικά τους έργα αξιοποιώντας τη φαντασία τους.

	<ul style="list-style-type: none"> • Να αντιλαμβάνονται τις εκφραστικές δυνατότητες του σχεδίου, της ζωγραφικής, της χύτευσης, του ασαμπλάζ στη δημιουργία εντόμων. • Να μάθουν πώς εμπνέονται οι καλλιτέχνες, τι υλικά χρησιμοποιούν στα έργα τους και σε ποιους χώρους μπορούν να εκθέσουν τα έργα τους.
ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ-ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΕΣ α. ΒΜ	α. Πετώντας σ' ένα πάρκο. Οι μαθητές διαβάζουν τους στίχους του Ο. Ελύτη και εντοπίζουν τα έντομα που περιγράφονται. Πιθανές απαντήσεις: α. Το παιδί όσο κοιτάζει το έργο μπορεί να φαντάζεται διάφορα π.χ. Πώς μπορεί να μεταμορφωθεί ένα μικρό έντομο και να πετά μέσα στο πάρκο. Ακόμη, σαν κατασκευή μπορώ να το πιάσω και να το θαυμάσω ή να παίξω κ.ά. β. Το 1ο έργο είναι μέλισσα, το 2ο έργο είναι το αλογάκι της Παναγίας (μάντις) και το 3ο είναι μυρμηγκί. Το κάθε πλάσμα ανήκει στο χώρο του. Το πάρκο είναι χώρος των μυρμηγκιών και των άλλων εντόμων. Δεν είναι επικίνδυνα, γιατί είναι από ξύλα και χόρτα και είναι ένας τρόπος να εξοικειωθούν μαζί του όσοι το φοβούνται. Ο καλλιτέχνης διάλεξε το μυρμηγκί, γιατί και τα ασήμαντα πλάσματα έχουν αξία και επιτελούν σημαντικό έργο, αρκεί να τα προσέξουμε. Για να τραβήξει λοιπόν την προσοχή μας, ο Ρότζερς κατασκεύασε αυτά τα υπερμεγέθη έντομα. γ. Έχουν μήκος: η μέλισσα είναι λίγο μικρότερη από ένα μέτρο, το αλογάκι της Παναγίας είναι 5 μέτρα, το μυρμηγκί πάνω από 8 μέτρα και είναι φτιαγμένα από κλαδιά δέντρων.
α.ΤΕ	α.1. Στο Τετράδιο οι μαθητές σχεδιάζουν καμπυλόγραμμα σχήματα, τα οποία συνθέτουν και δημιουργούν έντομα. Παρακινούμε τους μαθητές να σχεδιάσουν κάθε φορά και διαφορετικά καμπυλόγραμμα σχήματα (ανά τρία ή δύο μαζί), για να συνθέτουν διαφορετικά έντομα. Τελειώνοντας, και, αν υπάρχει χρόνος, οι μαθητές εκθέτουν και αξιολογούν τα έργα τους.
Εναλλακτικές Δραστηριότητες Αξιολόγηση	<p>Συζητάμε με τα παιδιά για τα έντομα και προτείνουμε να μαζέψουν φωτογραφίες και να κάνουν συλλογή εντόμων. Η συλλογή αυτή δεν είναι απαραίτητο να γίνει στο επόμενο μάθημα. Πρέπει, ωστόσο να τονιστεί πως μπορούμε να φτιάξουμε ένα χώρο όπου θα κολλάμε τις φωτογραφίες όταν θα τις βρίσκουμε. Έτσι, όλη τη χρονιά μπορούμε να προσθέτουμε και τελικά να γεμίσουμε την αίθουσα με φωτογραφίες από ζουζούνια. Επίσης, τελειώνοντας αυτή ενότητα των εντόμων προτείνουμε στους μαθητές να φέρουν στο επόμενο μάθημα υλικά με τα οποία θα ζωγραφίσουν ή θα κατασκευάσουν. Μπορούν να φέρουν ό,τι θέλουν ανάλογα με τις επιθυμίες τους. Μπορούν:</p> <ul style="list-style-type: none"> - να κάνουν μικρά ή μεγάλα έργα (ατομικές ή ομαδικές εργασίες), - να ζωγραφίσουν έντομα με μαρκαδόρους ή τέμπερες μέσα στο μπλοκ, - να κάνουν έντομα με διάφορα πολύχρωμα χαρτιά περιτυλίγματος, - να φέρουν διάφορες πούλιες ή χρυσόχαρτα και να τα κολλήσουν κατασκευάζοντας πολύχρωμα έντομα, - να φέρουν χάντρες (μεγάλες - μικρές, ξύλινες - πλαστικές - χάρτινες), καπάκια, φελλούς, μικρά ή μεγάλα μπουκάλια πλαστικά, και να συνθέσουν τα σώματα των εντόμων και με σύρματα να κατασκευάσουν τα πόδια, ενώ με ζελατίνες σε διάφορα χρώματα θα κατασκευάσουν τα

	<p>φτερά. Τελειώνοντας, εκθέτουμε τα έργα και οι μαθητές τα αξιολογούν ως προς τη σύνθεση χρωμάτων ή σχημάτων ή των πιο πρωτότυπων υλικών ή το μεγαλύτερο ή το μικρότερο σε μέγεθος ή το πιο επιμελημένο.</p>
<p>β. ΒΜ</p> <p>Εναλλακτική Πρόταση</p>	<p>β. Έγιναν γίγαντες. α. Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το μυρμηγκί: εργατικό, ακούραστο, συνεργατικό, οργανωτικό, υπομονετικό κ.ά. Για το μυρμηγκί-μασκότ είναι προτιμότερο να χρησιμοποιηθούν 3 σίδερα οικοδομής μετρίου πάχους και μήκους που θέλουμε. Εκτός από τα τρία μπαλόνια να έχουμε και τρία εφεδρικά σε περίπτωση απώλειας. Προτείνουμε στα παιδιά να μετρήσουν τη λινάτσα γύρω από κάθε μπαλόνι, έτσι ώστε να περισσεύει αρκετά, και να την κόψουν, στα τρία ανάλογα με το μέγεθος των μπαλονιών. Γύρω από το χώρο εργασίας να απλώσουν πολλές εφημερίδες για να μη λερώσουν. Για το γύψο, γεμίζουν νερό μέχρι τη μέση μιας μεγάλης πλαστικής λεκάνης και με το χέρι ρίχνουν λίγο λίγο γύψο μέχρι που αυτός να γίνεται ελαφρύς κυλός. Στη συνέχεια, παίρνουν τη μεγαλύτερη λινάτσα, τη βυθίζουν καλά μέσα στο κυλό γύψου και βγάζοντάς την περιτυλίζουν το μεγάλο μπαλόνι. Για τη σταθεροποίηση της λινάτσας πάνω στο μπαλόνι, δένουν τις άκρες της με σχοινί και αφήνουν το τυλιγμένο μπαλόνι ώσπου να πήξει ο γύψος. Κατά τον ίδιο τρόπο γίνεται το δεύτερο και το τρίτο μπαλόνι. Οι διαδικασίες αυτές γίνονται σε γρήγορο ρυθμό, γιατί ο γύψος πήζει γρήγορα. Για το τύλιγμα των ποδιών ετοιμάζουν πάλι κυλό από γύψο και κόβουν λουριδες λινάτσας. Τις βυθίζουν στο γύψο και τυλίγουν ένα ένα τα πόδια του μυρμηγκιού. Δένουν κατά διαστήματα με σπάγκο, για να μην πέφτουν οι λουριδες. Όταν ξεραθεί ο γύψος, τα μπαλόνια μετατρέπονται σε σταθερούς όγκους, τους οποίους με σύρμα σταθεροποιούν πάνω στο σιδερένιο τους σκελετό. Τις ενώσουμε των όγκων τις καλύπτουν πάλι με κομμάτια λινάτσας βουτηγμένα σε κυλό γύψου. Τέλος, όλοι οι μαθητές συζητούν τον τρόπο που θα το χρωματίσουν και χωρίζονται σε μικρότερες ομάδες εργασίας. Μπορούν να το βάψουν με τέμπρες ή πλαστικά ή ακριλικές μπογιές. Σε κάποια σημεία δύσκολα για τα παιδιά, όπως είναι το λύγισμα των σιδερων για τα πόδια, το στερέωμα και όπου αλλού χρειαστεί, μπορεί να βοηθήσει ο δάσκαλος. Εκτός από το γύψο-λινάτσα μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ατλακόλ-λινάτσα ή ατλακόλ-εφημερίδες.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Επίσης, μπορούμε να μαζέψουμε διάφορα πλαστικά μπουκάλια ή χαρτόκουτα και τρυπώντας τη βάση τους τα περνάμε σε σύρμα χοντρό, για να κάνουμε τα πόδια του εντόμου ή του ζώου ή του πουλιού. Για σώμα μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε παλιά πλαστικά μεγάλα βάζα ή κουβάδες ή παλιές γλάστρες και τα ενώνουμε ανάλογα για να σχηματίσουμε το σώμα του εντόμου ή ζώου. Όσο για το χρώμα του είναι επιλογή των παιδιών. Δηλαδή, εδώ μπορούμε να κάνουμε μια μεγάλη κατασκευή-ασαμπλάζ. - Τέλος διηγούμαστε ή διαβάζουμε μύθους του Αισώπου με έντομα και τις σχολιάζουμε.

3. 4. Περιβάλλον, Διατροφικές συνήθειες

Διδακτικές ώρες 2-4

<p>Πληροφορίες για τα θέματα:</p> <p>3. Περιβάλλον</p> <p>4. Διατροφικές συνήθειες</p>	<p>Περιβάλλον είναι ο χώρος που μας περιβάλλει, στον οποίο ζούμε, κινούμαστε και αλληλεπιδρούμε. Είναι τόσο το φυσικό όσο και το ανθρωπογενές περιβάλλον. Το άτομο κατά την αλληλεπίδρασή του με το περιβάλλον το αλλάζει, το διαμορφώνει σύμφωνα με τις ανάγκες του, αλλά δέχεται και τη δική του επίδραση μέσω των περιορισμών που του επιβάλλει, αλλά και των συνεπειών που προκαλούνται από τη δράση του ατόμου μέσα σ' αυτό. Θέμα της ενότητας αποτελεί η δραστηριοποίηση του ατόμου για την αποφυγή των ανεπιθύμητων συνεπειών για τον άνθρωπο από την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος. Η δραστηριοποίηση του ατόμου θα συμβάλλει στη διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος, όχι μόνο του άμεσου περιβάλλοντος της πόλης ή της χώρας του καθενός, αλλά και του πλανήτη και κατά συνέπεια στη διατήρηση της ποιότητας της ίδιας μας της ζωής αφού αποτελούμε όλοι μέλη και συνταξιδιώτες του ίδιου διαστημοπλοίου που ονομάζεται «Γη». Τα παιδιά θα κληθούν να συνειδητοποιήσουν το πρόβλημα και να εκφράσουν τις σκέψεις τους ή τις διαμαρτυρίες τους μέσω των έργων τους.</p> <p>Ο άνθρωπος δεν αναλογίζεται την αξία του περιβάλλοντος και το πληγώνει με πολλούς τρόπους. Π.χ. τα διάφορα εργοστάσια με τα ρυπογόνα στοιχεία που αποβάλλονται στην ατμόσφαιρα ή στα νερά, τα φάρμακα ή τα λιπάσματα που ρίχνονται στα χωράφια, το αλόγιστο κάψιμο των δασών, οι καταστροφές που προέρχονται από τα «νέου τύπου» όπλα, η παραγωγή βιοχημικών αγαθών διατροφής είναι μάλιστα της εποχής μας. Οι άνθρωποι προβληματίζονται για το παρόν, αλλά και για το μέλλον της ανθρωπότητας. Με αυτά τα προβλήματα ασχολούνται και οι άνθρωποι των τεχνών και με τον τρόπο τους προβάλλουν τις απόψεις τους ή εικονοποιούν τα προβλήματα ή δείχνουν τα πιθανά αποτελέσματα αυτών των καταστάσεων. Το σχολείο μπορεί να ευαισθητοποιήσει τα παιδιά, ώστε ως αυριανοί ενήλικες να παίρνουν τις κατάλληλες αποφάσεις για να επιτευχθεί η αειφόρος ανάπτυξη. Προτείνουμε στους εκπαιδευτικούς για τη διδασκαλία των εννοιών αυτού του κεφαλαίου να ζητήσουν τη συνεργασία ή πληροφοριακό υλικό από τους Υπευθύνους Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Αγωγής Υγείας του νομού τους.</p> <p>Ο Γιώργος Γουναρόπουλος (1885-1977) δημιούργησε έργα που παρουσιάζουν έναν αλλόκοτο, ονειρικό κόσμο στον οποίο τα πάντα είναι ρευστά. Τα θέματα στις περισσότερες συνθέσεις του είναι η ανθρώπινη μορφή (νεανική γυναικεία μορφή), ο φυσικός χώρος, ουρανός, θάλασσα, φυτά, απόκρημνα βράχια, πουλιά και ψάρια. Η θεματογραφία του βασίζεται σε προσωπικά βιώματα, σε παιδικές και εφηβικές αναμνήσεις και οράματα. Ο χώρος του είναι πάντα αινιγματικός θυμίζοντας χαρακτηριστικά του ουρανού και του βυθού της θάλασσας. Κυριαρχούν καμπυλόγραμμες φόρμες, ενώ τα χρώματα ξεκινάνε από μια βαθιά κλίμακα και καταλήγουν σε μια απαλή απόχρωση.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Βουβάλη Δ., <i>Κουρίτμπα: Η πράσινη πόλη</i>, π. Έψιλον, Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας, 30 -12-2001./ Μέλισσα, <i>20ός αιώνας, Έλληνες ζωγράφοι</i>, τόμ. 2ος, Αθήνα./ Λίτσα Ψαραύτη, <i>Ανάσες και ψίθυροι του δάσους</i>, Κέδρος, 1984./ Γ. Γρηγοριάδου-Σουρέλη, <i>Εμένα με νοιάζει</i>, Πατάκης, 1989. Ζαχαρίας Παπαντωνίου, <i>Τα ψηλά βουνά</i>, εκδ. Περιβολάκι, Αθήνα, 1996.</p>
<p>Άξονες</p>	<p>Α. Εξοικείωση με τέμπερες, νερομπογιές, ξυλομπογιές, περιοδικά, χαρτόκουτα, χαρτιά, κόλλες, ψαλίδι, άχρηστα υλικά κ.ά.</p>

<p>Άξονες</p>	<p>Β. Απλές συνθέσεις-χρώμα. Γ. Θέματα από το περιβάλλον, από άλλα μαθήματα, προγράμματα, εμπειρίες. Δ. Σχέδιο, ζωγραφική, κατασκευές, κολλάζ, μακέτες, ασαμπλάζ, φωτογραφία, εικονογράφηση. Ε. Έργα από τη λογοτεχνία, τον περιοδικό τύπο, το Γ. Γουναρόπουλο. ΣΤ. Περιγραφή, ανάλυση έργου τέχνης.</p>
<p>Στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να χρησιμοποιούν με ευχέρεια τις τέμπρες και άλλες μπογιές. • Να μορφοποιούν χαρτιά και κουτιά αποκτώντας δεξιότητες. • Να εκφράζουν συναισθήματα με επιλογές χρωμάτων. • Να δημιουργούν δισδιάστατα ή τρισδιάστατα έργα. • Να περιγράφουν και να σχολιάζουν εμπειρίες από το περιβάλλον τους. • Να αξιοποιούν τη φαντασία τους με εικαστικό ή άλλον τρόπο. • Να εμπνέονται από θέματα του περιβάλλοντος και να δημιουργούν εικαστικά έργα. • Να αφηγούνται ιστορίες με αλληλουχία εικόνων. • Να συγκρίνουν έργα και να ανακαλύπτουν ομοιότητες και διαφορές. • Να περιγράφουν πώς νιώθουν και τι σκέπτονται όταν βλέπουν ένα έργο.

3. Περιβάλλον

<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ – ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Το περιβάλλον και εμείς. Οι μαθητές παρατηρούν τις φωτογραφίες, διαβάζουν τα κείμενα και δίνουν τις πιθανές απαντήσεις: <i>«Εμένα με νοιάζει, αν ένα πεύκο κόβεται ή καίγεται, εμένα με νοιάζει, αν ένα βοτσαλάκι λερωθεί από τα απόβλητα. Γιατί δικό μου το πεύκο, δικό μου το βοτσαλάκι. Μπορώ ν' αλλάξω τον κόσμο εγώ, γιατί εμένα με νοιάζει».</i> Από το βιβλίο της Γ. Γρηγοριάδου-Σουρέλη, <i>Εμένα με νοιάζει</i>, Πατάκης, 1989. (Ερώτηση προς τα παιδιά: Τι μπορεί να κάνει ένας άνθρωπος μόνος του για να προστατέψει τη φύση; Τι μπορεί να κάνει η τάξη μας, για να προστατέψει τη φύση;</p>
<p>Διασύνδεση με λογοτεχνία</p>	<p>Μπορούμε να διαβάσουμε κάποια άλλα λογοτεχνικά έργα ή αποσπάσματα από αυτά, όπως: <i>Α1. «... Για χιλιάδες χρόνια οι άνθρωποι, άρχισε ο Στέφανος, γεύτηκαν άπληστα τα αγαθά του δάσους, τη δροσιά, τη σκιά, το οξυγόνο, τους καρπούς του. Έφτιαξαν σπίτια, έπιπλα, χαρτί, πήραν το ρεσίνο, το ελαστικό, φαρμακευτικές και αρωματικές ουσίες. Όπως ήταν φυσικό, σιγά-σιγά άρχισαν να λιγοστεύουν....</i> <i>- Λένε ότι τα δάση είναι οι μοναδικές φυσικές πηγές πλούτου που ανανεώνονται..... τον διέκοψε ο Κωστής.</i> <i>- Ναι, έτσι είναι, όταν όμως πληθαίνουν οι εχθροί τους.....</i> Από το βιβλίο της Λίτσας Ψαραύτη, <i>Ανάσες και ψίθυροι του δάσους</i>, Κέδρος, 1984, σελ. 20 (Ερώτηση προς τα παιδιά: Ποιοι είναι οι εχθροί των δασών; Απάντηση: φωτιά, οικοπεδοποίηση, εντατική υλοτομία, όξινη βροχή) ----- ή ----- Το βιβλίο του Ζαχαρία Παπαντωνίου, <i>Τα ψηλά βουνά</i>, εκδ. Περιβολάκι, Αθήνα, 1996. Ένα βιβλίο για παιδιά, όπου θα χαρούν τη φύση και τα καλά που προσφέρει στον άνθρωπο. 2. Σηγμές που σημάδεψαν τον κόσμο. β. Είναι στιγμιότυπα από το κάψιμο της Καμπούλ. Οι άνθρωποι που ζούσαν αυτή την κατάσταση θα βρ-</p>

	<p>σκονται σε θλίψη γι' αυτά που γίνονται και σε απόγνωση για την καταστροφή του περιβάλλοντος.</p> <p>3. Η πράσινη πόλη. α. Σχολιάζουμε θετικά αυτά που μας περιγράφει το σχετικό κείμενο. Οι κάτοικοι αυτής της πόλης πρέπει να είναι ευτυχισμένοι, και αυτό οφείλεται στο πράσινο καθαρό περιβάλλον, το οποίο έγινε από την εφαρμογή ενός οικολογικού προγράμματος. Στην 3η εικόνα βλέπουμε τρεις ανθρώπους να είναι ντυμένοι στα πράσινα με συμβολικές μάσκες φύλλων από δέντρα και ως μασκότ της πόλης Κουρίτιμπα διανέμουν διάφορα φυλλάδια, προπαγανδίζοντας το πράσινο περιβάλλον. Παρακινούμε τους μαθητές να σχεδιάσουν ένα <i>σχέδιο εργασίας</i> με θέμα: Το περιβάλλον..... και να χωριστούν σε ομάδες εργασίας.</p> <p>1η Ομάδα: Το περιβάλλον και τα προβλήματά του. Οι μαθητές θα συλλέξουν πληροφοριακό και φωτογραφικό υλικό γύρω από κάποιο πρόβλημα που εντόπισαν στο φυσικό ή στο ανθρωπογενές περιβάλλον, και θα δημιουργήσουν έργα που θα προβάλλουν το πρόβλημα αυτό.</p> <p>2η ομάδα: Προγράμματα προστασίας περιβάλλοντος. Οι μαθητές θα δημιουργήσουν μια αφίσα για να δηλώσουν και να ανακοινώσουν τη θέση τους.</p> <p>4η ομάδα: Δημιουργία θεατρικού έργου. Τα παιδιά αναζητούν και διαβάζουν λογοτεχνικά έργα που έχουν ως θέμα τους την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος, επιλέγουν κάποιο από αυτά για να το αποδώσουν θεατρικά ή αποφασίζουν να γράψουν το δικό τους σενάριο, να κατασκευάσουν κοστούμια, σκηνικά και να ανεβάσουν το έργο.</p> <p>3η ομάδα: Δημιουργία έντυπου πληροφοριακού υλικού. Οι μαθητές δημιουργούν φυλλάδια, στα οποία πληροφορούν το κοινό για την ανάγκη δραστηριοποίησης όλων για την επίλυση κάποιου προβλήματος. Μπορούν να σχηματιστούν και άλλες ομάδες ή να επιλέξουν διαφορετικά υποθέματα. Στο τέλος τα παιδιά θα παρουσιάσουν την εργασία τους σε μια εκδήλωση που θα οργανώσουν γι' αυτό το σκοπό και θα προσκαλέσουν γονείς και φορείς του τόπου.</p>
β. ΒΜ	<p>β. Το περιβάλλον στα όνειρά μας. Παρουσιάζονται δείγματα από το σχέδιο εργασίας παιδιών που υλοποιήθηκε.</p> <p>α. Η 1η εικόνα έχει τίτλο: «Μια καθαρή θάλασσα», και έγινε με μαρκαδόρους, χρησιμοποιώντας συμβολικά ένα κεφάλι. Η 2η εικόνα Ο ουρανός των εργοστασίων, και έγινε κολλάζ με φωτογραφίες και μετά ζωγραφίστηκαν τα σύννεφα με νερομπογιές. Η 3η εικόνα έχει τίτλο: «Τα δέντρα της γης αμύνονται», αρχικά ζωγραφίστηκαν με μαρκαδόρους ανθρωπόμορφα δέντρα σε ατομικά χαρτιά, κόπηκαν και δημιουργήθηκε ένα ομαδικό κολλάζ. Η 4η εικόνα έχει τίτλο: «Έλα να ζωγραφίσουμε την πόλη μας», με χαρτί του μέτρου τα παιδιά τύλιξαν μεγάλα χαρτόκουτα.. Το έργο στήθηκε σε μια πλατεία από μαθητές του ΚΔΑΠ του Δήμου Ν. Ιωνίας Μαγνησίας και κάλεσαν τα παιδιά της πόλης να ζωγραφίσουν την πόλη που ονειρεύονται. Τα έργα των εικόνων 2,3 θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως αφίσες και να αναρτηθούν στο χώρο του σχολείου ή της κοινότητας. Έγχρωμες φωτοτυπίες των έργων θα μπορούσαν να κομπίσουν τις προσκλήσεις για μια σχολική γιορτή. Η εγκατάσταση της εικόνας 4 ίσως να επεδίωκε την ευαισθητοποίηση των πολιτών στο φαινόμενο της αύξησης της κατακόρυφης δόμησης των πόλεων και τη μείωση του ελεύθερου χώρου και του πρασίνου μέσα στην πόλη.</p>

<p>α. ΤΕ</p>	<p>α. Τα λυγισμένα κλαδιά μοιάζουν με μέλη γυναικείου κορμιού (χέρια, μαλλιά), σε σκηνή αντίστασης ή πάλης. Το θέμα του έργου είναι ανεμοδαρμένα δέντρα μια χειμωνιάτικη νύχτα. Παρακινούμε τα παιδιά να εστιάσουν την περιγραφή τους στα είδη των γραμμών που αναπαριστούν τα κλαδιά, τον κορμό και το στροβιλισμό του ανέμου. Τα συναισθήματα που πιθανόν να τους προκαλεί το έργο είναι ανησυχίας ή φόβου, λόγω των διαπλεκόμενων γραμμών και της μεγάλης κλίσης της καμπύλης του κορμού και των κλαδιών που επιτείνουν το αίσθημα της απώλειας της ισορροπίας και του ξεριζώματος του δέντρου, καθώς και των εξαιρετικά σκουρόχρωμων τόνων του μπλε σε διάφορα σημεία του έργου. Οι μεγάλες επιφάνειες όμως με ανοιχτόχρωμους τόνους του μπλε-γαλάζιου και οι ροζ αποχρώσεις στον ορίζοντα γεννούν αισθήματα αισιοδοξίας και ηρεμίας, όπως όταν οι ακτίνες του ήλιου που ανατέλλει διώχνουν τις σκιές και τους φόβους της νύχτας. Η παρατήρηση του έργου θα μπορούσε να εμπνεύσει στα παιδιά σύντομα κείμενα, όπως το παρακάτω (σε καμία περίπτωση ο εκπαιδευτικός δε θα το παρουσιάσει ως παράδειγμα στα παιδιά): « Όλη τη νύχτα ο αέρας λυσομανούσε. Τα δέντρα πάλευαν να σταθούν όρθια, να αντισταθούν στη μανιασμένη του ορμή. Τα λυγισμένα τους κλαδιά σαν ξεπλεκα μακριά μαλλιά έγερναν στο παγωμένο χώμα που στροβιλιζόνταν γύρω τους σαν σκοτεινές ρουφήχτρες που γύρευαν να τα καταπιούν». Ζητάμε από τα παιδιά να σχεδιάσουν με μολύβι ή και να χρωματίσουν αν το επιθυμούν ένα φανταστικό φυσικό ή αστικό περιβάλλον με ασυνήθιστα σπίτια και δρόμους (που μοιάζουν π.χ. με σύννεφα ή πολύχρωμες κάμπιες) στο οποίο εύχονται ή απεύχονται να ζουν. Η επιλογή των γραμμών και των χρωμάτων στα έργα τους θα πρέπει να αποδίδει τα συναισθήματά τους γι' αυτό το περιβάλλον.</p>
---------------------	---

3. Διατροφικές συνήθειες

<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ-ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤ.</p> <p>α. ΒΜ</p> <p>Σύνδεση με τη Γλώσσα</p>	<p>α. Η διατροφή μας.</p> <p>Η ενότητα αυτή μπορεί να συνδεθεί με την αντίστοιχη ενότητα του α' τεύχους της Γλώσσας. Το κείμενο του Ε. Τριβιζά μπορεί να αποτελέσει αφορμή για να σχολιαστούν οι συνέπειες της «λαιμαργίας» των ανθρώπων. Προτείνουμε να μελετηθεί και η επόμενη υποενότητα «ενημερωστε ή διαμαρτυρηθείτε» πριν προβούν τα παιδιά στην οργάνωση σχεδίου εργασίας με θέμα τη διατροφή.</p> <p>1 α. Συνηθίζεται να λέγεται αυτή η παροιμία, για να τονιστεί η διατροφική αξία των φρούτων στην υγεία του ανθρώπου, λόγω των βιταμινών που περιέχουν. Άλλες παροιμίες για τη σωστή διατροφή είναι: «Κάθε πράγμα στον καιρό του και τον Αύγουστο κολιός». (Για κάποια προϊόντα που παράγονται εκτός εποχής, όπως οι ντομάτες, κάτι ύποπτο συμβαίνει...). «Να τρως το πρωί σαν βασιλιάς, το μεσημέρι σαν άρχοντας και το βράδυ όπως ο φτωχός». (Η σωστή κατανομή των θερμίδων κατά την διάρκεια της ημέρας επιβάλλει πλούσιο πρωινό και ελάχιστο βραδινό φαγητό).</p> <p>2. β. Αυτά που δείχνει η 2η εικόνα είναι καρπούζια τετράγωνα, παράγονται στην Ιαπωνία και παράγονται σ' αυτήν τη μορφή για να αποθηκεύονται ευκολότερα και να μη μένει ανεκμετάλλευτος ο χώρος αποθήκευσης που αφήνουν μεταξύ τους τα σφαιρικά καρπούζια όταν στοιβάζονται. 3.γ. Στη 2η εικόνα γίνεται μια εκδήλωση διαμαρτυρίας για να σταματήσει η παραγωγή μεταλλαγμένων προϊόντων. Στα χέρια ή στο σώμα ή στα κεφάλ-</p>
---	---

	<p>λια τους οι διαδηλωτές φέρουν κατασκευές από χαρτόνια, υφάσματα ή πλαστικές μάσκες, για να δείξουν συμβολικά πώς θα καταντήσουμε με τη λήψη μεταλλαγμένων τροφών. Ζητάμε από τα παιδιά να περιγράψουν τον τρόπο που νομίζουν πως δημιουργήθηκαν οι μάσκες που φορούν οι διαδηλωτές. Οι χάρτινες μάσκες έγιναν με τον τρόπο που περιγράφεται στο Β.Μ. στη σελ. 76. Στην ίδια σελίδα μπορούν τα παιδιά να μελετήσουν τον τρόπο που μπορούμε να κατασκευάσουμε μάσκες που να μοιάζουν με τις πλαστικές της φωτογραφίας. 4. δ. Τα παιδιά μπορεί να αναφέρουν την Greenpeace, την Παιδική Helmera και διάφορες περιβαλλοντολογικές-οικολογικές οργανώσεις της περιοχής τους που αγωνίζονται για την προστασία του περιβάλλοντος και γενικά για την προστασία της ποιότητας ζωής των ανθρώπων. Με σχετικά φυλλάδια ή αφίσες ενημερώνουν τους ανθρώπους, οργανώνουν ενημερωτικές καμπάνιες στον τύπο και στα Μ.Μ.Ε. για τους κινδύνους που μας απειλούν από την αλόγιστη συμπεριφορά των ανθρώπων και την ασίγηστη επιθυμία για κέρδος. Δραστηριοποιούνται για να σταματήσουν ενέργειες καταστροφικές για το περιβάλλον, προβαίνοντας σε διαμαρτυρίες (διαδηλώσεις, καθιστικές διαμαρτυρίες, προσφέρουν το σώμα τους ως ασπίδα δημιουργώντας ανθρώπινες αλυσίδες για να προστατέψουν ευαίσθητα οικοσυστήματα ή ντυμένοι με συμβολικές στολές παρουσιάζουν ταμπλό βιβάν έξω από υπηρεσίες, υπουργεία, βιομηχανικούς χώρους) για να ευαισθητοποιήσουν το κοινό για τις συνέπειες πολιτικών αποφάσεων ή ρυπογόνων ενεργειών για το περιβάλλον. Τα παιδιά σκέφτονται τρόπους με τους οποίους θα ενημερώσουν τους συμμαθητές τους, αλλά και τους συμπολίτες τους, για θέματα σχετικά με τη διατροφή π.χ. αφίσες, άρθρα στη μαθητική εφημερίδα, τρισδιάστατες κατασκευές με χαρτόκουτα, οργανώνοντας ένα θεατρικό δρώμενο κ.λ.π.</p>
<p>β. ΒΜ</p>	<p>β. Ενημερώστε ή διαμαρτυρηθείτε. Τα παιδιά κατασκεύασαν μια τρισδιάστατη διατροφική πυραμίδα, ετοίμασαν πίνακες ανακοινώσεων με ενημερωτικά κείμενα και φωτογραφίες, έδειξαν εικόνες που εικονογραφούσαν το κείμενο που παρουσίασαν σχετικά με τις διατροφικές συνήθειες του ανθρώπου μέσα στο χρόνο, ζωγράρισαν αφίσες για να ενημερώσουν το κοινό. Επέλεξαν τις συγκεκριμένες δραστηριότητες, διότι μια ενημερωτική εκδήλωση για να πετύχει θα πρέπει να περιλαμβάνει αφήγηση με προφορικό λόγο, γραπτά κείμενα που να συνοψίζουν τα ευρήματα των επιστημών ή τα στατιστικά στοιχεία ερευνών και εικόνες (αφίσες, φωτογραφίες). Τα υλικά που χρησιμοποίησαν είναι: χαρτί για τις ζωγραφιές τους, χαρτόνια χρωματιστά για τις λεζάντες στους πίνακες ανακοινώσεων, χαρτόνια από συσκευασίες για την οθόνη της τηλεόρασης και την πυραμίδα. Πέτυχαν να προσελκύσουν την προσοχή των θεατών κατασκευάζοντας την τρισδιάστατη πυραμίδα η οποία είναι πιο παραστατική από ένα σχεδιάγραμμα. Τοποθετώντας τις ζωγραφιές τους σε ταινία που τις πρόβαλαν από την χειροκίνητη τηλεόραση (βλ. τρόπο κατασκευής στο Τ.Ε.) παράλληλα με την αφήγηση, ζωντάνεψαν τον προφορικό λόγο. Η ζωγραφισμένη με τέμπερες αφίσα με την απόδοση της εφιαλτικής εικόνας του τερατόμορφου μήλου (με αφτιά ποντικίου, κεραίες εντόμων, δόντια κροκόδειλου) που κρατά τα παραμορφωμένα κεφάλια των άτυχων ανθρώπων και το μήνυμα με την αιμοσταγή γραφή δεν αφήνει κανέναν θεατή αδιάφορο.</p> <p>Προτείνουμε να χωριστούν σε ομάδες και να αναπτύξουν ένα σχέδιο εργα-</p>

	<p>σίας με θέμα τη διατροφή χωρίζοντας το θέμα σε ενδεικτικά υποθέματα:</p> <p>1η ομάδα: Τι τρώμε σήμερα ή η σύγχρονη διατροφή. Να συγκεντρώσουν πληροφοριακό και φωτογραφικό υλικό για τη διατροφή του ανθρώπου σήμερα (καθημερινή κατανάλωση κρέατος και βιομηχανοποιημένων προϊόντων, απουσία φρούτων και λαχανικών κ.λ.π.) και να επισημάνουν σε έργα τους (σκίτσα, γελοιογραφίες κ.λ.π.) τους κινδύνους για την υγεία (παχυσαρκία, καρδιοαγγειακά προβλήματα, ασθένειες από τις χημικές, καρκινογόνες ουσίες που περιέχουν τα τρόφιμα).</p> <p>2η ομάδα: Η διατροφή του ανθρώπου στο πέρασμα του χρόνου. Να συγκεντρώσουν πληροφοριακό και φωτογραφικό υλικό για τη διατροφή των παπουδών τους ή να συνθέσουν το μενού ενός αρχαιοελληνικού ή ενός βυζαντινού γεύματος. Θα μπορούσαν να αναπαραστήσουν ένα γεύμα κατασκευάζοντας τα τρόφιμα από πηλό, πλαστελίνη ή από χαρτοπολτό. Θα πρέπει να εστιάσουν την προσοχή τους στην απόδοση της υφής (π.χ. λεία, ανάγλυφη, κυματιστή) των προϊόντων που θα κατασκευάσουν και να ανακαλύψουν εργαλεία που θα τα βοηθήσουν στην απόδοσή της (γλυφίδες, κουτάλια, πιρούνια, οδοντογλυφίδες κ.λπ.)</p> <p>3η ομάδα: Υγιεινή διατροφή. Να συγκεντρώσουν πληροφοριακό και φωτογραφικό υλικό ή να προσκαλέσουν στο σχολείο ή να πάρουν συνέντευξη (χρησιμοποιώντας κασετόφωνο ή βιντεοκάμερα) από διαιτολόγο για την αξία της Μεσογειακής διατροφής. Θα μπορούσαν να τις δημοσιεύσουν στην εφημερίδα του σχολείου, εικονογραφώντας κατάλληλα το άρθρο με σχεδιαγράμματα, φωτογραφίες ή ζωγραφίες.</p> <p>4η ομάδα: Θεατρική παράσταση. Θα μπορούσαν να ετοιμάσουν μια παράσταση κουκλοθέατρου που θα παρουσιάσουν στα παιδιά των μικρότερων τάξεων του σχολείου ή να παρουσιάσουν ένα θεατρικό δρώμενο με θέμα π.χ. «Υγιεινή διατροφή». Θα μπορούσαν να διασκευάσουν κάποιο κείμενο ή να συγγράψουν ένα δικό τους. Θα ετοιμάσουν επίσης, τα σκηνικά, τις κούκλες ή τα κουστούμια της παράστασης. Το χαρτί του μέτρου είναι φτηνό και εξηρητικό υλικό για την κατασκευή σκηνικών, ενώ το χαρτί γκοφρέ είναι εύρηστο για την κατασκευή κουστούμιών. Άχρηστα υλικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τις κούκλες. Ολοκληρώνοντας το σχέδιο εργασίας τα παιδιά οργανώνουν ενημερωτική εκδήλωση.</p>
<p>β. ΤΕ</p>	<p>Με την οργάνωση σχεδίων εργασίας τα παιδιά θα πρέπει να αναπτύξουν δεξιότητες αναζήτησης, επεξεργασίας και σύνθεσης των πληροφοριών για ένα θέμα, αλλά και δεξιότητες παρουσίασης του τελικού αποτελέσματος. Με την κατασκευή και χρήση της «χειροκίνητης» τηλεόρασης τα παιδιά πέτυχαν να κερδίσουν την προσοχή των θεατών, να συνδέσουν την κάθε εποχή με μια αντιπροσωπευτική εικόνα των αντίστοιχων διατροφικών συνθηκών και να αυξήσουν την κατανόηση των θεατών για το θέμα συνδέοντας και υποστηρίζοντας την αφήγηση με εικόνες. Αν το σχολείο διαθέτει εργαστήριο Η/Υ και ο εκπαιδευτικός κατέχει την τεχνολογία να χειρίζεται το πρόγραμμα Power Point θα μπορούσε να καθοδηγήσει τα παιδιά να σκανάρουν τα ατομικά τους έργα, να τα επικολλήσουν στις διαφάνειες του προγράμματος και να προβάλλονται σε οθόνη ή στον τοίχο της αίθουσας κατά την ώρα της παρουσίασης της εργασίας.</p>

Γ. ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

1. Γελοιογραφία - Γελοιογράφος

2. Κόμικς - Σχεδιαστής

Διδακτικές ώρες 2-4

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Γελοιογραφία-Γελοιογράφος Κόμικς- Σχεδιαστής</p>	<p>Η γελοιογραφία είναι ο απλός τρόπος σχεδίου-σκίτσου, το οποίο με την κωμική παραμόρφωση ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, αναλογιών, σχέσεων σατιρίζει πρόσωπα ή καταστάσεις, συνήθως της επικαιρότητας. Το σχέδιο ή σκίτσο είναι εικαστική έκφραση με την οποία παριστάνονται μορφές ή ιδέες με πολύ λίγες γραμμές. Κατά τον Henri Bergson το έργο του γελοιογράφου είναι η προσπάθεια να συλλάβει την ανεπαίσθητη κίνηση μιας μορφής και να την κάνει ορατή σε όλους με τη μεγέθυνση. Με τον τρόπο αυτό δίνει στα πρόσωπα τους μορφασμούς που τα ίδια θα έκαναν εάν ολοκληρωνόταν ο μορφασμός. Δημιουργεί δυσαναλογίες και παραμορφώσεις χαρακτηριστικών που θα μπορούσαν να υπάρχουν στη φύση, με κάποια βεβαίως υπερβολή. Για παράδειγμα τα στοιχεία της φυσιογνωμίας που είναι ακίνητα, το καμπούριασμα μιας μύτης ή το σχήμα ενός αψιού. Η τέχνη της γελοιογραφίας είναι πολύ παλιά, υπάρχει σε παραστάσεις των μελανόμορφων αγγέλων και φτάνει σε μεταγενέστερες εποχές σε περιοδικά και εφημερίδες. Κατά τα τέλη του 19ου αιώνα και μετά φτάνει σε κορύφωση. Σ' αυτή τη θεματική ενότητα θα ασχοληθούμε με τους παρακάτω γελοιογράφους: Κυριακόπουλο, γνωστό και ως Kyp, του οποίου οι γελοιογραφίες χαρακτηρίζονται για το μεγάλο κεφάλι και τη μεγάλη-καμπούρικη μύτη, τα άδεια (χωρίς κόρη) μάτια, τα λεπτά πόδια και τις μεγάλες πατούσες. Οι γελοιογραφίες της Ιωάννας φαίνονται σαν να ξεπήδησαν από χρωματιστά ψαλιδισμένα χαρτιά συνθέτοντας ένα προσεκτικά οργανωμένο κολλάζ. Ο Αρκάς υπερτονίζει τη μύτη, τα μάτια και το ανοικτό στόμα, γελοιογραφώντας τον άνθρωπο, τα ζώα και τα πουλιά με τον ίδιο αναγνωρίσιμο τρόπο.</p> <p>Τα κόμικς είναι σχέδια που αφηγούνται ιστορίες. Μπορούμε να πούμε πως η τέχνη του κόμικ ξεπήδησε μέσα από την τέχνη της γελοιογραφίας με χαρακτηριστικούς ήρωες, που ξετυλίζουν κωμικές γνωστές ή φανταστικές ιστορίες. Τα κόμικς μπορεί να σχεδιάζονται από καλλιτέχνες γελοιογράφους ή από σχεδιαστές, όταν αυτά δεν αφηγούνται κωμικές ιστορίες. Εδώ, για παράδειγμα, θα δούμε τον Αστερίξ ως ήρωα γαλλικού κόμικ. Με το θέμα αυτό οι μαθητές θα γνωρίσουν την τέχνη της γελοιογραφίας και σαν την προέκτασή του το κόμικ, ως μία εικαστική τέχνη του χιούμορ, αλλά και ως τέχνη των δυσαναλογιών αποδίδοντας την ίδια αξία, τόσο στον ευρηματικό λόγο που σατιρίζει ή αυτοσαρκάζεται όσο και στη λιτή αλλά καίρια παραμόρφωση των μορφών.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Αρκάς, 1991, <i>Ο θεός αγαπάει τον κλέφτη</i>, Νέα Σύνορα, Αθήνα. Επτά Ημέρες, 2001, «Ελληνική γελοιογραφία», εφ. Καθημερινή, Αθήνα.</p>

<p>Εποπτικό υλικό</p>	<p>Ιωάννα, Ένα σκίτσο στο τσεπάκι, Αίολος, Αθήνα. x.x. Μαρτινίδης Π., 1990, Κόμικς, Τέχνη και τεχνικές της εικονογράφησης, ΑΣΕ Α.Ε. Sabin R., 1997, Κόμικς ή Κόμιξ, η ιστορία μιας «σχεδόν» τέχνης, μτφ. Γ. Μπαρουξής, TERZO BOOKS, Μαρούσι. Βιβλία με κόμικς, π.χ. του Αστερίξ, και με κωμωδίες του Αριστοφάνη.</p>
<p>Άξονες</p>	<p>A. Μολύβι, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, χαρτιά, φωτογραφίες από περιοδικά, ψαλίδι, κόλλα. Β. Γραμμές, σχήματα, απλές συνθέσεις, χρώματα. Γ. Θέματα από έργα τέχνης, ιδέες, καθημερινά γεγονότα, τυχαίες μορφές. Δ. Σχέδιο, κόμικς, γελοιογραφία, κολλάζ, φωτομοντάζ. Ε. Γελοιογράφος. ΣΤ. Περιγραφή και περιεχόμενο έργου.</p>
<p>Στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να χρησιμοποιούν μολύβια ή φωτογραφίες και να δημιουργούν. • Να πειραματίζονται με τις γραμμές, τα σχήματα και με τις παραμορφώσεις, αξιοποιώντας τες για τη σχεδίαση γελοιογραφιών και κόμικς. • Να συνδυάζουν εικόνα και γραπτό λόγο. • Να εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους με παρατηρήσεις από το περιβάλλον. • Να εκφράζουν τις ιδέες τους με τη δημιουργία σατιρικών σκίτσων. • Να αντιλαμβάνονται τις δυνατότητες του σχεδίου και του φωτοκολλάζ. • Να γνωρίζουν ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία τεχντροπών των γελοιογράφων ή των κόμικς. • Να περιγράψουν προφορικά αυτό που βλέπουν σ' ένα έργο.

1. Γελοιογραφία – Γελοιογράφος

<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ– ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α.ΒΜ</p>	<p>α. Το γέλιο είναι υγεία. Οι μαθητές σχολιάζουν τα εισαγωγικά κείμενα: Οι εύθυμοι άνθρωποι γελούν εύκολα και υπάρχουν άτομα που λένε ανέκδοτα και κάνουν τους άλλους να γελούν. Μετά παρατηρούν τις εικόνες και δίνουν τις παρακάτω πιθανές απαντήσεις. α. Η 1η εικόνα προκαλεί το γέλιο από την παραμορφωμένη μύτη και το σαγόνι της μορφής. Η 2η εικόνα προκαλεί το γέλιο από τα μεγάλα σε μέγεθος ρούχα (είναι μία μορφή μικρομέγαλη). Προκαλούμε τα παιδιά να πουν κάποιο ανέκδοτο ή να περιγράψουν με τι άλλο γελούν.</p> <p>Οι μαθητές παρατηρούν τις γελοιογραφίες, σχολιάζουν τις εικόνες και το κείμενο, όπου υπάρχει. Στην 3η εικόνα ο Κυρ σχεδιάζει μεγάλο κεφάλι, μεγάλη μύτη, τονίζει τα μάτια, το ανοικτό στόμα, τα λεπτά πόδια και μικρό σώμα. Με τις γελοιογραφίες (γενικό τίτλο «Ποια Ελλάδα θέλουμε;») ο Κυρ προβαίνει σε σχολιασμό της μη συνεπούς εκτέλεσης των αεροπορικών δρομολογίων.</p> <p>Στην 4η εικόνα ο Αρκάς μεγαλώνει τη μύτη, σχεδιάζει το στόμα ανοικτό και τα μάτια γουρλωμένα. Ο Αρκάς παραμορφώνει κυρίως τη μύτη και το στόμα, ενώ ο Κυρ σχεδόν όλα τα μέρη του σώματος. Πόση μυωπία μπορεί να έχει κάποιος, όταν δεν αναγνωρίζει ένα τόσο υπερμέγεθες γράμμα;</p>
---	--

<p>Εναλλακτικές δραστηριότητες Αξιολόγηση</p>	<p>Στην 5η εικόνα της Ιωάννας: Παρουσιάζονται οι μισθωτοί και οι συνταξιούχοι (μικροί - μεγάλοι) να βαδίζουν βιαστικά προς διαφορετικές κατευθύνσεις ο καθένας, μόνος του, αμίλητος, αγέλαστος. Φαίνονται κουρασμένοι και καμπουριασμένοι, έχουν παραμορφωμένες τις αναλογίες του σώματός τους, διαφέρουν στο μέγεθος, αν και όλοι μοιάζουν αντίγραφα του ίδιου πατρών. Παραβιάζοντας την αρχή της προοπτικής, παρουσιάζει τις φιγούρες του πρώτου πλάνου μικρότερες, ενώ τις φιγούρες στο βάθος μεγαλύτερες, σαν να είναι οι σκιές των ανθρώπων του πρώτου πλάνου. Στο έργο της σχολιάζει το βιαστικό, μοναχικό ρυθμό της αστικής καθημερινότητας.</p> <p>Μπορούμε να φέρουμε λευκώματα για τους παραπάνω γελοιογράφους, καθώς και για άλλους, ώστε να γνωρίσουν οι μαθητές και άλλους τρόπους έκφρασης της τέχνης της γελοιογραφίας.</p> <p>Από το προηγούμενο μάθημα ο δάσκαλος προτείνει στους μαθητές να συλλέξουν από περιοδικά και εφημερίδες (στο σπίτι) φωτογραφίες από γελοιογραφίες και να τις φέρουν στο επόμενο μάθημα. Η εργασία αυτή προτείνουμε να γίνει ομαδικά ανά 2-4 μαθητές. Μπορεί να διαρκέσει 1 διδακτική ώρα. Το κάθε παιδί να κολλήσει τις γελοιογραφίες που επέλεξε πάνω στο δικό του χαρτί ή χαρτόνι. Στην ομαδική εργασία ταξινομούν τις γελοιογραφίες που βρήκαν, κατά θέμα ή κατά γελοιογράφο και σχολιάζουν. Θα ήταν προτιμότερο να έχουν την κάθε γελοιογραφία σε ανεξάρτητο χαρτί ή χαρτόνι, διότι η ομαδική εργασία μπορεί να ολοκληρωθεί με την επικόλληση των ταξινομημένων γελοιογραφιών της ομάδας πάνω σε χαρτόνι κανσόν μεγάλων διαστάσεων. Κατά την παρουσίαση της εργασίας στις άλλες ομάδες σχολιάζουν τα έργα της συλλογής τους.</p>
<p>α.ΤΕ Αξιολόγηση</p>	<p>α. Προτείνουμε στα παιδιά να σχεδιάσουν με κλειστά μάτια μια φιγούρα ή ένα πρόσωπο πάνω σε χαρτί. Μετά, με ανοικτά τα μάτια πια, να προσπαθήσουν να εκμεταλλευθούν το ακανόνιστο, συνήθως περίγραμμα, προσθέτοντας λεπτομέρειες και τίτλο, αν το επιθυμούν. Επίσης, προτείνουμε να εκτεθούν όλα τα έργα και να αξιολογεί ο καθένας το δικό του.</p>
<p>β. ΒΜ</p>	<p>β. Οι γελοιογραφίες μας. Σχολιάζονται οι γελοιογραφίες της σελίδας και απαντούν στις ερωτήσεις. α. Κάποιες γελοιογραφίες έγιναν με μαρκαδόρους, με ξυλομπογιές, με στυλό και κάποιες με φωτοκολλάζ. Οι γελοιογραφίες είναι αστείες για τις εκφραστικές δυσαναλογίες και για τα κείμενα που τις συνοδεύουν. Τα παιδιά γράφουν κάτω από τις γελοιογραφίες ή μέσα σε συννεφάκι, δίπλα από κάθε φιγούρα, τα κείμενά τους. Τελειώνοντας σχολιάζουν με τα άλλα μέλη της ομάδας τους τις εικόνες και τα κείμενα.</p>
<p>Εναλλακτικές δραστηριότητες Αξιολόγηση</p>	<p>Προτείνεται στους μαθητές να σχεδιάσουν ελεύθερα τις δικές τους γελοιογραφίες. Οι μαθητές παίρνουν μαρκαδόρους ή ξυλομπογιές, και σκιτσάρουν στο μπλοκ τους μια γελοιογραφία, η οποία θα σατιρίζει ένα γεγονός που τους απασχόλησε εκείνη τη μέρα ή ένα αστείο γεγονός. Ολοκληρώνοντας τις γελοιογραφίες, τις εκθέτουν και τις σχολιάζουν.</p> <p>Ακόμη, μπορούμε να προτείνουμε στους μαθητές:</p> <p>1. Τεχνική της φωτο-ζωγραφικής. Οι μαθητές επιλέγουν φωτογραφίες</p>

	<p>από τα περιοδικά και με τους μαρκαδόρους επιχρωματίζουν και προσθέτουν διάφορα στοιχεία πάνω τους, σε μια προσπάθεια να κάνουν κωμικά τα εικονιζόμενα πρόσωπα.</p> <p>2. Τεχνική του φωτοκολλάζ ή φωτομοντάζ. Οι μαθητές επιλέγουν φωτογραφίες και συνθέτουν πάνω στο μπλοκ τις δικές τους εικόνες. Π.χ. α) ταιριάζουν μικρές εικόνες μέσα σε μεγαλύτερες, β) συνθέτουν ανόμοια πράγματα και μεγέθη, όπως: μικρά σώματα με μεγάλα κεφάλια ή μεγάλα παπούτσια κλ.π. Με αφορμή παραμύθια ή φανταστικές ιστορίες όπως «Ο παπουτσωμένος γάτος», «Η Αλίγκρα στη χώρα των θαυμάτων» κ.ά., οι μαθητές δημιουργούν τις δικές τους φανταστικές εικόνες- γελοιογραφίες και εικονογραφούν το εξώφυλλο ή κεφάλαια αγαπημένου τους βιβλίου.</p> <p>3. Καρικατούρες από πηλό. Δείχνουμε εικόνες με καρικατούρες φτιαγμένες με πηλό, όπως τις έκαναν στην αρχαία Ελλάδα και προτείνουμε στους μαθητές να δημιουργήσουν και αυτοί. Επίσης, με αφορμή τις καρικατούρες, ο δάσκαλος μπορεί να αναπτύξει το θέμα της κωμωδίας, όπως εμφανίστηκε στην αρχαία Ελλάδα, αλλά και της κωμωδίας του 20ού αιώνα (π.χ. ο Σαρλό με την ιδιαίτερη εμφάνιση, τα μεγάλα παπούτσια, το φαρδύ παντελόνι, το στενό σακάκι, το μισό μουστάκι, το χαρακτηριστικό καπέλο και μπαστούνι).</p> <p>4. Ο κόσμος του Καραγκιόζη. Παρουσιάζουμε βιβλία με εικόνες και κείμενα του Καραγκιόζη ή άλλα θεατρικά βιβλία με κωμικά θέματα ή πρόσωπα. Οι μαθητές επεξεργάζονται τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα και εμπνέονται, για να δημιουργήσουν τα δικά τους κωμικά πρόσωπα.</p> <p>5. Εύθυμα κείμενα. Προτείνουμε Βιβλία με ευθυμογραφήματα (Σταμ. Σταμ), για να εμπνευστούν τις δικές τους γελοιογραφίες.</p> <p>6. Εικόνες των γελοιογράφων. Οργανώνουμε επισκέψεις σε χώρους γελοιογράφων ή καλούμε γελοιογράφο να επισκεφθεί το σχολείο μας και να μας μιλήσει για το έργο του.</p> <p>7. Συλλογή φωτογραφικού υλικού με κωμικές καταστάσεις. Γύρω μας συμβαίνουν διάφορα γεγονότα, που αν τα προσέξουμε περιέχουν αρκετά κωμικά στοιχεία, κατάλληλα να εμπνέουν τους συμμαθητές μας.</p>
--	---

2. Κόμικς - Σχεδιαστής

<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ – ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α.ΒΜ</p> <p>Διαθεματικά με σχετικό λογοτεχνικό κείμενο</p>	<p>α. Και τώρα Αστερίξ. Η αφορμή μπορεί να δοθεί με την ανάλυση κάποιου κόμικς στο μάθημα των Λογοτεχνικών Κειμένων ή από την παρουσίαση ενός περιοδικού με ιστορίες κόμικς του Αστερίξ ή κάποιας διασκευασμένης κωμωδίας του Αριστοφάνη κ.ά. Σχεδόν όλα τα παιδιά γνωρίζουν τον Αστερίξ και μπορούν να τον σχολιάσουν. α. Τα στοιχεία που μπορούμε να σχολιάσουμε είναι οι παραμορφώσεις σε κάποια σημεία της καρικατούρας του Αστερίξ, όπως: τα φτερά στο καπέλο του, η μεγάλη μύτη (για να «κλώνεται» παντού;), οι μεγάλες παλάμες του (για να χειρίζεται καλά ότι πιάνει;), τα μεγάλα παπούτσια (για να τον βοηθούν στο τρέξιμο;). Τα χρώματα του Αστερίξ είναι λίγα και χαρακτηριστικά. β. Οι μαθητές γράφουν στο Βιβλίο τα ονόματα των ηρώων που γνωρίζουν και κάποια ιδιαίτερα εξωτερικά χαρακτηριστικά. Κάτω δεξιά είναι ο Μαζεστίξ, ο αρχηγός της φυλής. Τέλος, παρακινούμε τους μαθητές να αναφέρουν και άλλα κόμικς και να πουν με ποια</p>
---	---

	<p>γελούν περισσότερο και γιατί. Ακόμη προτείνουμε να φέρουν στο σχολείο τα αγαπημένα τους κόμικς και να τα ανταλλάξουν δημιουργώντας μια δανειστική βιβλιοθήκη του γέλιου (και όχι «για γέλια» ...).</p>
	<p>α. Προτείνουμε στα παιδιά να αναζητήσουν στο σπίτι τους σύντομες ιστορίες με κόμικς, να τις κόψουν ή να τις φωτοτυπήσουν και να τις κολήσουν στο Τετράδιο, για να τις σχολιάσουν στο σχολείο.</p>
<p>α. ΤΕ.</p> <p>β. ΒΜ</p>	<p>β. Τά δικά σας κόμικς. Οι μαθητές παρατηρούν το κόμικ και το σχολιάζουν δίνοντας κάποιες απαντήσεις: α. Οι φιγούρες και τα αντικείμενα γίνονται μικρά όταν περιγράφουν μεγάλα πλάνα και το αντίθετο. Λόγια υπάρχουν πάνω στις εικόνες και μπαίνουν εκεί, για να δπλώνουν το χρόνο, τον τόπο ή την πορεία της ιστορίας. β. Το κόμικ της εικόνας έγινε από παιδί και αυτό φαίνεται από την απλότητά του. Τέλος, παρακινούμε τους μαθητές για τα δικά τους ατομικά ή ομαδικά κόμικ. Όταν τελειώσουν, εκθέτουν και σχολιάζουν τα έργα τους.</p>

3. Γράμματα - Σχεδιαστές

Διδακτικές ώρες : 2-3

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Γράμματα-διαφήμιση Σχεδιαστής ή Γραφίστας</p>	<p>Τα γράμματα σχεδιάζονται με γραμμές ή σχήματα και ως εικαστικά σύμβολα μας βοηθούν καθημερινά στην επικοινωνία μεταξύ μας. Αν ανατρέξουμε λίγο στο παρελθόν, θα πληροφορηθούμε πως τα γράμματα πριν πάρουν αυτήν τη μορφή απεικόνιζαν κάποια αντικείμενα και με την πάροδο του χρόνου ο άνθρωπος τα μετέτρεψε στη μορφή που γνωρίζουμε σήμερα. Εμείς στο χώρο των εικαστικών μπορούμε να χρησιμοποιούμε τα γράμματα σε όποια μορφή επιθυμούμε, για να πετύχουμε κάποιο σκοπό. Βέβαια, και τα γράμματα αποτελούνται από γραμμές και σχήματα τα οποία μπορούμε να τα σχεδιάζουμε και πάνω εκεί να αναπτύσσουμε τις μορφές μας. Μια τέτοια περίπτωση είναι και τα βυζαντινά πρωτογράμματα. Ως μικρά έργα τέχνης, φιλοτεχνήθηκαν από τους μικρογράφους των βυζαντινών εργαστηρίων αντιγραφής χειρογράφων. Όριζαν την αρχή του κεφαλαίου ή της παραγράφου και κοσμούσαν τη σελίδα, ενώ κάποιες φορές απεικόνιζαν στοιχεία της ιστορίας που θα ακολουθούσε. Ήταν εμπνευσμένα ως επί το πλείστον από το ζωικό και φυτικό κόσμο, χωρίς να λείπουν και τα πιο γεωμετρικά μοτίβα.</p> <p>Τα καλλιγράμματα (calligrammes) είναι πρωτότυπος τρόπος επικοινωνίας που εισήγαγε ο Γάλλος ποιητής Guillaume Apollinaire (Απολινέρ). Αποτελούνται από προτάσεις που γράφονται πάνω στην επιφάνεια του χαρτιού ακολουθώντας οποιαδήποτε κατεύθυνση. Η γοητεία των καλλιγραμμάτων συνίσταται στη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο περιεχόμενο των προτάσεων και στην τελική εικόνα που παρουσιάζουν οι γραμμένες προτάσεις. Έτσι, η πρόταση «Τι ώρα είναι, σε παρακαλώ», αν γραφεί κυκλικά καταλήγει να μοιάζει με πλάκα ρολογιού. Η εικόνα ολοκληρώνεται αν η απάντηση γραφεί στη θέση και με τη γραμμική μορφή των δεικτών του ρολογιού.</p> <p>Στις Γραφικές Τέχνες αποδίδονται συχνά τα γράμματα με ανθρώπινα χαρακτηριστικά (ανθρωπομορφισμός), προσδίδοντας μια εύθυμη νότα</p>
--	--

	<p>σε τίτλους ή κείμενα αφισών, προσκλήσεων, διαφημίσεων κ.λπ. Τα γράμματα τα χρησιμοποιούν οι σχεδιαστές-γραφίστες για να σχεδιάσουν αφίσες, διαφημίσεις κ.ά. Τα γράμματα όμως παίρνουν και άλλες διαστάσεις στο χώρο της διαφήμισης. Έχουν και αυτά τη δική τους αξία. Μπορεί «μια εικόνα να ισούται με χίλιες λέξεις», μια διαφήμιση όμως χωρίς λέξεις μπορεί να μη λειτουργήσει και να μην μπορεί να δώσει στο θεατή τα μηνύματα ή τις σωστές πληροφορίες. Και η διαφήμιση ως αφίσα ή ως λογότυπο ή ως συσκευασία ενός προϊόντος είναι έργο εικαστικό με σύνθεση χρωμάτων, αλλά και γραμμάτων. Γι' αυτό τα γράμματα ως ένα εικαστικό στοιχείο και με τους δικούς τους εικαστικούς κώδικες βοηθούν γρήγορα στη λύση του μηνύματός τους. Τα γράμματα βοηθούν, π.χ., στον προσδιορισμό ονομάτων, χρόνων και άλλων πληροφοριών που δεν μπορούν να αποδοθούν με άλλα εικαστικά στοιχεία.</p>
Βιβλιογραφία	<p>Βαμπούλη Π., 1977, <i>Βυζαντινή διακοσμητική</i>, Αστέρος, Αθήνα./ Καραχρήστος Σ., 1984, <i>Ελληνικές Αφίσες</i>, Κέδρος, Αθήνα./ Μαγουλιώτης, Α., 1988, <i>Ζωγραφική-Γλυπτική-Χαρακτική</i>, Gutenberg, Αθήνα./ Owen P., 1998, <i>Γραφιστική</i> μτφ. Ν. Βαφειάδης -Χασόπουλος, Μαλλιάρης Παιδεία, Αθήνα.</p>
Άξονες	<p>Α. Μολύβια, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, χαρτιά, χαρτόνια, περιοδικά, κόλλες, ψαλίδι, συρραπτικό. Β. Γραμμές, σχήμα, όγκος, χρώμα, χώρος. Γ. Θέματα από τα Θρησκευτικά, από τη Λογοτεχνία, από τη διαφήμιση, από το περιβάλλον, ιδέες κ.ά. Δ. Σχέδιο, ζωγραφική, κολλάζ, κατασκευή. Ε. Γνωριμία με τα πρωτογράμματα, τη διαφήμιση, με το βυζαντινό επάγγελμα του μικρογράφου, του γραφίστα και τα σύμβολα. ΣΤ. Εμπλουτισμός του λεξιλογίου με νέους όρους τέχνης, κρίσεις, γνώμες, αυτοαξιολόγηση.</p>
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> • Να σχεδιάζουν γράμματα ή σχήματα και πάνω εκεί να αναπτύσσουν-σχεδιάζουν μορφές ή ολόκληρες συνθέσεις ή πρωτογράμματα. • Να αναγνωρίζουν σε έργα τέχνης το σχήμα και το μήνυμα που εκφράζουν. • Να συνθέτουν γράμματα σε αρμονικά σύνολα ή διαφημίσεις ή αφίσες.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ– ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ α. ΒΜ Αξιολόγηση</p> <p>α. ΤΜ</p>	<p>α. Τα κρυμμένα γράμματα ή σχήματα. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες και ανακαλύπτουν τα κρυμμένα γράμματα όπως: Ξ, Α, Σ, Η, Ν, Θ, Μ, Υ, Π, Χ. Η αναζήτηση κρυμμένων γραμμάτων θα μπορούσε να συνεχιστεί ανάμεσα στα αντικείμενα της αίθουσας και να επεκταθεί έξω από αυτήν σε οποιοδήποτε αντικείμενο της καθημερινής ζωής. Στη συνέχεια παρακινούμε τους μαθητές να πάρουν τα μπλοκ και να σχεδιάσουν (με μολύβι) τα γράμματα που εντόπισαν. Μετά, πάνω στα γράμματα και με κάποια προσπάθεια θα σχεδιάσουν τις μορφές που τους εμπνέουν τα αντίστοιχα γράμματα. Τέλος, εκθέτουμε τα έργα και αξιολογούμε την ευρηματικότητα του καθενός.</p> <p>α. Προτείνουμε να σχεδιάσουν στο Τετράδιο αυτά που ανακάλυψαν στο ΒΜ. Επίσης, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και φωτογραφίζουν ή σχεδιάζουν αντικείμενα, τα οποία κρύβουν μέσα τους κάποιο γράμ-</p>

<p>Εναλλακτικές Δραστηριότητες</p>	<p>μα ή σχήμα. Η ομάδα που θα φωτογραφίσει ή θα σχεδιάσει τα περισσότερα αντικείμενα που κρύβουν κάποιο γράμμα παίρνει το παράσημο «Σέρλοκ Χόλμς». Το παράσημο σχεδιάζει ή κατασκευάζει μια άλλη ομάδα μαθητών.</p> <p>Επίσης, μπορούμε να τους αναθέσουμε ως ατομική ή ομαδική εργασία τη συγκέντρωση τέτοιων φωτογραφιών και τη σύνθεσή τους σε ένα πρωτότυπο αλφαβητάρι. Για να αναπτύξουν δε συνεργατικό πνεύμα όχι μόνο με τους συμμαθητές της τάξης τους, αλλά και τους μικρότερους σε ηλικία συμμαθητές του σχολείου, θα μπορούσαν να παρουσιάσουν τα «μυστικά» αυτά αλφαβητάρια σε ομάδες συμμαθητών τους της Α΄ τάξης του σχολείου τους και να παίξουν μαζί τους το παιχνίδι της αναγνώρισης των κρυμμένων γραμμάτων. Με συμμαθητές άλλων τάξεων θα μπορούσαν να παίξουν το παιχνίδι της αποκωδικοποίησης μηνυμάτων. (Τα παιδιά φωτοτυπούν σε σμίκρυνση αρκετά αντίγραφα με τις σειρές των γραμμάτων του αλφαβηταρίου τους, κόβουν τις εικόνες-γράμματα, τις κολλούν σε χαρτί και ανταλλάσσουν κωδικοποιημένα μηνύματα.)</p>
<p>β. ΒΜ</p>	<p>β. Τα γράμματα διηγούνται ιστορίες. Ξεκινώντας από την ανάγνωση του αποσπάσματος, τα παιδιά εισάγονται σε μια μυθική ατμόσφαιρα όπου τα γράμματα αποδεδεσμούνται από το συμβολικό-παραστατικό ρόλο τους να αποδώσουν κάποιο φώνημα-ήχο και αυτονομούνται.</p> <p>α. Στη συνέχεια διαβάζουν ένα άλλο απόσπασμα από την Καινή Διαθήκη, για να δουν το ρόλο που παίζει ένα πρωτόγραμμα, στο οποίο παριστάνεται η γέννηση του Χριστού. Δηλαδή, το πρωτόγραμμα είναι μια εικόνα η οποία αναπτύσσεται πάνω στο πρώτο γράμμα ενός κειμένου και παριστάνει σχεδόν όλο το περιεχόμενο της παραγράφου. Αλλά μπορεί να είναι και ένα περίτεχνα διακοσμημένο γράμμα της πρώτης λέξης του κάθε κεφαλαίου ενός βιβλίου.</p> <p>β. Το πρωτόγραμμα παριστάνει ολόκληρη την ιστορία του κειμένου που συνοδεύει. Τις ιστορίες μπορεί να ακολουθήσει ο διαχωρισμός των εικονιζόμενων πρωτογραμμάτων ανάλογα με την πηγή έμπνευσής τους (φυτικός ή ζωικός κόσμος, γεωμετρικά μοτίβα κ.λπ.).</p> <p>Στη συνέχεια προτείνουμε στα παιδιά να πάρουν Μπλοκ και χρώματα και να σχεδιάσουν τα αρχικά τους γράμματα, τα οποία θα μετατρέψουν σε πρωτογράμματα. Όμως τα πρωτογράμματα θα τα εικονογραφήσουν με στοιχεία (π.χ. της προσωπικότητάς τους, των ενδιαφερόντων τους) τα οποία θα εξιστορήσουν μετά σε κείμενο με τίτλο «Ο εαυτός μου».</p>
<p>β. ΤΕ</p>	<p>β. 1η εικόνα Παρατηρούν πώς εκμεταλλεύτηκε ο γραφίστας τις γραμμές του περιγράμματος του κάθε γράμματος, πώς επέλεξε τη θέση και τον τρόπο με τον οποίο θα ζωγραφίσει τα μάτια και το σενάριο που ακολουθεί η εικονογράφηση του, αφού το κάθε γράμμα παίζει το «ρόλο» του στην ιστορία με τον πιθανό τίτλο «Διακοπές στη θάλασσα».</p> <p>2η εικόνα Οι μαθητές πληροφορούνται για τα καλλιγράμματα. Επίσης, μπορούμε να τους δείξουμε και άλλα κείμενα ή ποιήματα γραμμένα σε καλλιγράμματα. Μετά ζητάμε να σχεδιάσουν ένα ποίημα σε καλλιγράμματα. Η ενότητα θα μπορούσε να αποκτήσει διαθεματικές διαστάσεις συσχετιζόμενη με το μάθημα της Γλώσσας και της Ιστορίας. Μπορούμε να αναθέσουμε στα παιδιά τη συγγραφή και επεξεργασία</p>

<p>Εναλλακτική δραστηριότητα</p>	<p>των ιστοριών που διηγήθηκαν προφορικά, την καλλιγραφική γραφή των ιστοριών και την εικονογράφησή τους με μικρογραφίες, μετατρέποντας την τάξη σε βυζαντινό εργαστήρι αντιγραφής χειρογράφων. Για να επιτύχουν εντυπωσιακότερο αποτέλεσμα, μπορούν να επισκεφθούν ένα βιβλιοδείο, ώστε να πάρουν συμβουλές και ιδέες, για τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να δέσουν σε βιβλίο τις χειρόγραφες ιστορίες τους.</p>
<p>γ. ΒΜ</p> <p>Εναλλακτική δραστηριότητα</p>	<p>γ. Στις γκαλερί του δρόμου. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες και τα κείμενα και τα σχολιάζουν δίνοντας πιθανές απαντήσεις: α. Στην εικόνα 1 ο γραφίστας εκμεταλλεύεται τον τίτλο της φήρμας του προϊόντος «ΕΒΓΑ» και το χρησιμοποιεί ως λογοπαίγνιο του παγωτατζή που αναγγέλλει την άφιξή του στη γειτονιά με το ΕΒΓΑΑΑΑ, για να πάρεις παγωτά ΕΒΓΑ (=Ελληνική Βιομηχανία Γάλακτος). Και σήμερα για τα παγωτά πληροφορούμαστε από τις αφίσες που είναι τοιχοκολλημένες έξω από τα καταστήματα ή από τους χώρους που τα διαθέτουν. Τα επιλέγουμε από την πειστικότητα ή τον τρόπο παρουσίασης του προϊόντος πάνω στην αφίσα. β. Τα έργα που ονομάζονται αφίσες και συνήθως τα βλέπουμε στο δρόμο, γιατί από εκεί περνούν οι άνθρωποι και είναι ευκαιρία να προσέξουν τις αφίσες και να πληροφορηθούν για τα θέματα (γι' αυτό αποκαλούνται έργα των «γκαλερί του δρόμου»). Στο δρόμο οι άνθρωποι περνούν βιαστικά και δεν μπορούν να επεξεργαστούν πλήρως μια εικόνα. Επειδή τα γράμματα είναι «συνοπτικοί κώδικες επικοινωνίας», οι καλλιτέχνες εισήγαγαν στις εικόνες τους γράμματα-λέξεις ή αριθμούς, για να πληροφορούν ακόμη και τους πιο βιαστικούς του δρόμου. Τα θέματα είναι όλα σημαντικά και ενδιαφέροντα για τα παιδιά, γι' αυτό μπορούμε να τα προκαλέσουμε να κάνουν και αυτά μια δική τους αφίσα, για να πληροφορήσουν τους άλλους για το προϊόν τους.</p> <p>Μπορούν να φτιάξουν μια αφίσα σε σκίτσο και να τη συμπληρώσουν με τον τίτλο του προϊόντος, όπως: Στην 1η εικόνα χρησιμοποιώντας μια χαρακτηριστική φράση του προϊόντος να κάνουν μία εικόνα (με διαφορετικά χρώματα και διαφορετικά μεγέθη γραμμάτων). Στη 2η εικόνα με χαρακτηριστικό τύπωμα να κάνουν μια συμβολική απλή μορφή βάζοντας τίτλους. Σύμφωνα με την 3η εικόνα να χρησιμοποιήσουν φωτογραφικό υλικό από τα περιοδικά και να συνθέσουν μια δική τους αφίσα. Με τέμπρες ζωγραφίζουν σύμβολα ενός προϊόντος και τι κάνουμε γι' αυτά όπως στην 4η εικόνα.</p> <p>Τα έργα με αφίσες μπορούν να γίνουν σε οποιοδήποτε χρονική στιγμή κατά τη διάρκεια του έτους, αν το θέμα του μαθήματος το απαιτεί. Στην περίπτωση αυτή, για να δημιουργήσουν τα παιδιά ενδιαφέροντα έργα θα πρέπει να γίνεται μια σύντομη παρουσίαση αυτής της ενότητας, για να θυμηθούν τις τεχνικές. Ακόμη μπορεί να γίνει διαγωνισμός για την επιλογή της καλύτερης αφίσας για το θέμα που μας ενδιαφέρει, όπως συνήθως γίνεται από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς.</p> <p>Επίσης, οι μαθητές στην αρχή σχεδιάζουν σε χαρτί διάφορες ταμπέλες για το σχολείο τους (π.χ. για την πόρτα της τάξης τους ή για το γραφείο των δασκάλων τους ή ακόμη και την πινακίδα του σχολείου τους). Κατόπιν, αφού επιλέξουν την καταλληλότερη και δικαιολογήσουν την επιλογή τους, τη ζωγραφίζουν σε ένα κομμάτι πλεξιγκλάς ή ξύλο ή πλαστικό και την αναρτούν στη θέση που πρέπει.</p>

<p>δ. ΒΜ</p> <p>Εναλλακτικές δραστηριότητες</p>	<p>δ. Η διαφήμιση ξεκινά από τη συσκευασία. Τις συσκευασίες προϊόντων τις σχεδιάζουν καλλιτέχνες που αποκαλούνται «σχεδιαστές» ή «γραφίστες». Βασικά στοιχεία μιας πετυχημένης συσκευασίας είναι η επιλογή της γραμματοσειράς και τα χρώματα. Για την ενότητα αυτή μπορούμε να έχουμε μερικά έργα (συσκευασίες προϊόντων), για να τα δείξουμε στους μαθητές και να τα σχολιάσουμε: Τη σωστή επιλογή των γραμμάτων του λογότυπου (τη φίρμα του προϊόντος). Το σωστό χώρο ανάπτυξης των κειμένων (λογότυπος, λεζάντα, συστατικά). Τη σωστή επιλογή των χρωμάτων που μπορεί να αναδεικνύει ή να σχετίζεται με το προϊόν. Τη σωστή επιλογή της εικόνας και τη σχέση που αυτή αναπτύσσει με τη διάταξη ή το χρώμα ή το σχήμα των γραμμάτων. Στις εικόνες του βιβλίου παρουσιάζεται η πορεία δημιουργίας των συσκευασιών. α. Στην εικόνα 1 οι μαθητές πήραν ένα χαρτί (στο μέγεθος του Α4) και το δίπλωσαν, χωρίζοντας το ύψος του σε 5 μέρη. Το πρώτο μέρος το δίπλωσαν στο 1,5 εκ. και το υπόλοιπο σε 4 ίσα μέρη. Στο πρώτο μεγάλο μέρος του Α4 σχεδίασαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προϊόντος: το λογότυπο, την ποιότητα, την πηγή της παραγωγής, την ημερομηνία παραγωγής και κατανάλωσης κ.ά. Τα ίδια στοιχεία σχεδιάστηκαν και στο τρίτο μέρος, αλλά στα αγγλικά. Στο δεύτερο και στο τέταρτο μέρος αναγράφηκαν τα συστατικά του προϊόντος (στα ελληνικά και στα αγγλικά αντίστοιχα.). Στην εικόνα 2 έβαλαν κόλλα και στην εικόνα 3 έκλεισαν τη συσκευασία. Στην εικόνα 4 δίπλωσαν το πάνω μέρος του δεύτερου και του τέταρτου κομματιού και έκλεισαν τη συσκευασία. Στην εικόνα 5 με το ένα χέρι κρατούν το επάνω μέρος της και με το άλλο χέρι εσωτερικά ανοίγουν τη συσκευασία. Στην εικόνα 6 μια μαθήτρια παρουσιάζει το έργο της. β. Οι απαντήσεις είναι σωστές όταν τις δικαιολογούν. Η καλύτερη συσκευασία είναι αυτή που τονίζει με ευκρίνεια τα στοιχεία που πρέπει να πληροφορηθεί γρήγορα και σωστά ο πελάτης. Κατόπιν, παρακινούμε τους μαθητές σε διαγωνισμό με θέμα Σχεδιασμός μιας συσκευασίας φρουτοχυμού. Καλό είναι να σχεδιάσουν όλοι το ίδιο θέμα, να επιλέξουν το ίδιο όνομα και να δουλέψουν σαν να εργάζονται σε διαφημιστικό γραφείο που ανέλαβε το σχεδιασμό. Έτσι στο τέλος θα πρέπει να επιλέξουν τα τρία καλύτερα, που θα προτείνουν στον πελάτη (παιχνίδι ρόλων) επιχειρηματολογώντας για το πιο θα προσελκύσει την προσοχή του κοινού (η έξυπνη ή απρόσμενη λεζάντα, η ελκυστική εικόνα, ο καλοσχεδιασμένος λογότυπος).</p>
---	---

4. Μακέτα - Αρχιτέκτονας - Μακετίστας

Διδακτικές ώρες 3-6

<p>Πληροφορίες για το θέμα</p> <p>Μακέτα- Αρχιτέκτονας- Μακετίστας</p>	<p>Ο όρος μακέτα σημαίνει ένα μικρό σχεδιασμένο έργο. Είναι το απλοποιημένο μοντέλο (από χαρτόνι, ξύλο, πηλό, κερί κ.ά.) μικρών διαστάσεων, π.χ., για ένα μεγάλο γλυπτό. Επίσης μακέτα είναι η μικρογραφία κατασκευής κτισμάτων ή περιοχής, συνήθως από χαρτί, χαρτόνια, ξύλο, πλαστικό, πηλό και άλλα υλικά. Είναι η ιδέα ενός μεγάλου έργου και παράγεται για μια γρήγορη παρουσίαση από τον καλλιτέχνη. Γι' αυτό μπορούμε να πούμε ότι ο σχεδιασμός ή το πλάσιμο ή η κατασκευή μακέτας είναι έργο του ζωγράφου, του γλύπτη, του αρχιτέκτονα, του σκηνογράφου και του μακετίστα.</p> <p>Εδώ θα ασχοληθούμε μόνο με τις μακέτες των κτισμάτων και των σκηνικών, που είναι έργα των αρχιτεκτόνων, των σκηνογράφων και αυτών που εξασκούν ειδικά το επάγγελμα του μακετίστα.</p> <p>Ο αρχιτέκτονας μελετά την εξωτερική και εσωτερική παρουσίαση των κτισμάτων και ασχολείται με την καλύτερη αξιοποίηση των υλικών. Έτσι, εμπνέεται από το περιβάλλον του, τον πολιτισμό, τις συνήθειες και τις ανάγκες των ανθρώπων. Οι καιρικές συνθήκες, αλλά και η χρησιμότητα του έργου του είναι σημαντικοί παράγοντες στο σχεδιασμό του.</p> <p>Ο σκηνογράφος μελετά τα θεατρικά κείμενα και εντοπίζει τις σκηνές που διαδραματίζεται το έργο. Συνεργάζεται με το σκηνοθέτη για τη μορφή της θεατρικής έκφρασης που θα δοθεί στο έργο. Συζητά για την απλότητα ή την πολυπλοκότητα της σκηνικής παρουσίασης.</p> <p>Ο μακετίστας έχει ως κύρια απασχόληση την κατασκευή μακετών. Όπως και οι άλλοι μελετά τον όγκο που καταλαμβάνει στο χώρο το αντικείμενο και το αποδίδει σε κλίμακα πάνω στη μακέτα του.</p> <p>Το θέμα «μακέτα» είναι ευρύ και ο εκπαιδευτικός καλείται να ασχοληθεί σε όσες ενότητες θέλει, να το συνδυάσει με σχολικές εκδηλώσεις (παραστάσεις, γιορτές) ή με άλλα μαθήματα (τοπική ιστορία, περιβαλλοντική αγωγή) ή μόνο την εικαστική απόδοση.</p> <p>Οι κατασκευές μπορούν να αναπτυχθούν ατομικά, κατά μικρές ομάδες, ή συνολικά (όλη η τάξη μαζί), φτιάχνοντας ένα μεγάλο έργο.</p> <p>Οι μαθητές θα πληροφορηθούν για πολλά υλικά με τα οποία μπορούν να εξοικειωθούν ως προς την πλαστικότητα και να πειραματιστούν ως προς την αντοχή τους στο χρόνο.</p> <p>Εκτός από κτίσματα που προορίζονται για κατοικία του ανθρώπου, να προτρέψουμε τους μαθητές να γνωρίσουν ή να κατασκευάσουν και μακέτες με θέματα όπως: ναούς διαφόρων θρησκειών, καταστήματα, εργοστάσια, γέφυρες, κ.ά.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Βαν Ντερ Μερ Ρ. -Σάτζιτς Ν., 1998, <i>Το πανόραμα της αρχιτεκτονικής</i>, μτφ. Α. Περιστεράκη, Πατάκης, Αθήνα./ Rant Harry, 1993, <i>Hundertwasser</i>, Taschen, Köln./ Scarre Chris, 2002, <i>Τα εβδομήντα θαύματα του αρχαίου κόσμου και πώς κατασκευάστηκαν</i>, μτφ. Δ. Γεδεών, εκδ. Βασδέκη, Αθήνα./ Φωτόπουλος, Δ., 1980, <i>Μάσκες θεάτρου</i>, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα./ Wilkinson Philip, 1997, <i>Κτίρια</i>, μτφ. Αρετή Καστρινάκη, εκδ. Ερευνητές, Αθήνα.</p>

<p>Άξονες</p>	<p>A. ΥΛΙΚΑ και ΕΡΓΑΛΕΙΑ: Χαρτιά, χαρτόνια (A4, κανσόν, οντουλέ, κουσιέ, του μέτρου, εφημερίδες, γλασέ, βελουτέ κ.ά), υφάσματα, κουτιά, ξύλα, πλαστικά μπουκάλια, ψαλίδι, κοπίδι, πινέλα, γεωμετρικά όργανα, συρραπτικό, κόλλες, μολύβι, νερομπογιές, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές.</p> <p>B. Απλές συνθέσεις, όγκου, επιπέδων, χώρων.</p> <p>Γ. Θέματα από το χωριό, την πόλη, από το μάθημα των Μαθηματικών, από γιορτές, από έργα τέχνης, από παιχνίδια.</p> <p>Δ. Μακέτες, σχέδιο, ζωγραφική, κολλάζ, χαρτοκοπτική, κατασκευές, ξυλοκατασκευές.</p> <p>Ε. Γνωριμία με το επάγγελμα του αρχιτέκτονα, του σκηνογράφου, του μακετίστα.</p> <p>ΣΤ. Περιγραφή του περιεχομένου του έργου.</p>
<p>Στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να επιλέγουν και να χειρίζονται κατάλληλα εργαλεία, υλικά και τεχνικές και να αποκτούν δεξιότητες, κατασκευάζοντας μακέτες. • Να εκφράζονται και να αξιοποιούν τη φαντασία τους δημιουργώντας δισδιάστατες και τρισδιάστατες μακέτες. • Να αντιλαμβάνονται το χώρο στο σπίτι τους, στη γειτονιά τους, σ' ένα θεατρικό ή ζωγραφικό έργο και να το αποδίδουν σε μακέτα. • Να εμπλουτίζουν τα έργα τους με θέματα από το μάθημα των Μαθηματικών (γεωμετρικά αναπύγματα). • Να περιγράφουν και να σχολιάζουν εμπειρίες από το περιβάλλον. • Να αξιοποιούν τη φαντασία τους με την κατασκευή μακετών. • Να προσδίδουν αισθητική και κατασκευαστική αξία σε άχρηστα υλικά και να κάνουν μακέτες. • Να έχουν θετική στάση απέναντι στην παραδοσιακή και μοντέρνα τέχνη της αρχιτεκτονικής. • Να αναγνωρίζουν ορισμένα χαρακτηριστικά έργα αρχιτεκτονικής και θεάτρου. • Να συγκρίνουν έργα και να ανακαλύπτουν ομοιότητες και διαφορές. • Να γνωρίζουν ορισμένα στοιχεία του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα κ.ά. • Να περιγράφουν προφορικά αυτό που βλέπουν σ' ένα έργο μακέτας.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ-ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Τα κτίρια στις γειτονιές του κόσμου. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες και απαντούν στις ερωτήσεις: α. Στην 1η εικόνα είναι σκίτσο με μολύβι, τα κτίρια είναι φανταστικά και ο γελοιογράφος διακωμωδεί την κατάσταση του περιβάλλοντος χώρου. Η 2η εικόνα είναι ναός, κτίστηκε με λευκά μάρμαρα. και ο δημιουργός επηρεάστηκε από το άπλετο φως της Αθήνας. Γι' αυτό αν προεκτείνουμε προς τα πάνω τις γραμμές των κίωνων, θα δούμε πως συγκλίνουν σε κάποιο σημείο και θα διαγραφεί μία δέσμη ακτινών. Στην 3η εικόνα είναι ουρανοξύστες της Νέας Υόρκης, κτίστηκαν από διάφορα σκληρά υλικά (π.χ. χάλυβα, μπετόν, γυαλί κ.ά.) για ν' αντέξουν το βάρος των τεράστιων όγκων τους. Οι ουρανοξύστες έλυσαν το πρόβλημα της στέγασης πολυάνθρωπων πόλεων σε μικρή έκταση εδάφους. Στην 4η εικόνα είναι σπίτια κτισμένα με πλίνθους και ο δημιουργός επηρεάστηκε από το υλικό που υπήρχε στην περιοχή του (δηλαδή το χώμα.). Στην 5η εικόνα είναι σπίτι από πέτρα και ο δημιουργός επηρεάστηκε από το περιβάλλον, που είχε</p>

<p>Σχέδιο εργασίας</p>	<p>πέτρες και ξύλα. Στην 6η εικόνα είναι ένα κτίριο για μουσική. Έγινε από γυαλί, τσιμέντο κ.ά. Ο αρχιτέκτονας επηρεάστηκε από τη θέση του κτιρίου (παραθαλάσσια) και από τη λειτουργία που το κτίριο θα εξυπηρετούσε (συναυλιακός χώρος), για αυτό το κτίριο μοιάζει με κύματα ή καράβι ή ένα τεράστιο μάτι. Γενικά, οι αρχιτέκτονες επηρεάστηκαν από τα υλικά που προσφέρονταν από το περιβάλλον, από τις καιρικές συνθήκες, το χώρο οικοδομής και το είδος του κτιρίου.</p> <p>Τέλος μπορούμε προτείνουμε στους μαθητές ένα σχέδιο συνθετικής εργασίας (project) με θέμα: <i>Τα Κτίρια</i>, και οι μαθητές να χωριστούν σε ομάδες εργασίας:</p> <p>1η ομάδα Ιστορίας: Οι μαθητές συγκεντρώνουν φωτογραφικό και πληροφοριακό υλικό για τα κτίρια (δημόσια και ιδιωτικά) μέσα στο χρόνο. Παρατηρούν τα στοιχεία που διατηρήθηκαν ή χάθηκαν με το πέρασμα των αιώνων.</p> <p>2η ομάδα Θρησκευτικών: Οι μαθητές συγκεντρώνουν φωτογραφικό και πληροφοριακό υλικό για ναούς στην αρχαιότητα, στο Βυζάντιο, στην Ευρώπη, στην Ασία και αλλού. Τους συγκρίνουν ως προς τις φόρμες που κυριαρχούν στους ναούς διαφορετικών θρησκειών.</p> <p>3η ομάδα Περιβάλλοντος: Οι μαθητές συγκεντρώνουν φωτογραφικό και πληροφοριακό υλικό για κτίρια των οποίων η αρχιτεκτονική επηρεάστηκε από τις κλιματολογικές συνθήκες ή από τον περιβάλλοντα χώρο τους, γεγονός που καθόρισε τα υλικά και το σχήμα τους. Σχολιάζουν την καταλληλότητα των αρχιτεκτονικών επιλογών.</p> <p>4η ομάδα Επάγγελμα του Αρχιτέκτονα, του σκηνογράφου ή του μακετίστα γενικότερα: Οι μαθητές συγκεντρώνουν φωτογραφικό και πληροφοριακό υλικό για τον εργασιακό χώρο, τα έργα τους, τις σπουδές τους, τους συνεργάτες και τους πελάτες τους. Οι μαθητές θα γνωρίσουν το επάγγελμα του αρχιτέκτονα και του σκηνογράφου.</p> <p>Προτείνουμε ενδεικτικά αυτούς τους χώρους δράσης. Τα παιδιά μπορούν να προβούν στις δικές τους επιλογές. Συγκεντρώνουν το υλικό, το επεξεργάζονται, δημιουργούν έργα και το παρουσιάζουν (βλ. οργάνωση ανάλογου project στην ενότητα ψηφιδωτά).</p>
<p>α.ΤΕ Αξιολόγηση</p>	<p>α. Παροτρύνουμε τους μαθητές να σχεδιάσουν με το μολύβι τις βασικές γραμμές που χαρακτηρίζουν τα κτίρια αυτά. Ολοκληρώνοντας, αξιολογούμε τα αποτελέσματα, χωρίς να ζητούμε την πιστή απεικόνιση του κτιρίου.</p>
<p>β. ΒΜ</p>	<p>β. Πριν από το χτίσιμο. Μπορούμε να συζητήσουμε για το επάγγελμα του αρχιτέκτονα. Μετά οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες και απαντούν: α. 1η εικόνα: Είναι σχέδιο που παριστάνει την κάτω όψη του κτιρίου. Διακρίνονται οι τρεις βασικοί χώροι του κτιρίου, καθώς και οι υπαίθριοι χώροι με πράσινο και διαδρόμους. 2η εικόνα: Η μακέτα είναι μια μικρογραφία του κτιρίου και δηλώνει το όρθιο μέρος του, ενώ η κάτοψη σχεδιαστικά περιγράφει το χώρο-έδαφος που καλύπτουν οι χώροι (εξωτερικοί και εσωτερικοί) του κτιρίου. 3η εικόνα: Φαίνεται το ίδιο με την τρισδιάστατη μακέτα, αλλά είναι μεγάλο κτίριο και στον πραγματικό του χώρο. Στο σχέδιο-κάτοψη βλέπουμε τους χώρους (σε δύο διαστάσεις) που καλύπτει το κτίριο, ενώ στην τρισδιάστατη μακέτα βλέπουμε τον όγκο που θα καταλάβουν οι χώροι του κτιρίου. Το</p>

	<p>ολοκληρωμένο έργο ανήκει στον πραγματικό χώρο, ενώ η κάτοψη και η μακέτα στον υποθετικό χώρο. β. 4η εικόνα: Είναι ωοειδές όπως ένα αβγό, και όχι σαν κύβος, όπως τα συνηθισμένα κτίρια. Αν στο εσωτερικό του δεν υπάρχουν γωνίες, θα δημιουργεί την αίσθηση της αγκαλιάς, της ενότητας, της συνέχειας (η αρχή και το τέλος του δωματίου θα καθορίζεται από τη διάταξη των επίπλων). Επίσης, όταν οι άνθρωποι θα βγαίνουν στα μπαλκόνια θα έχουν ευρύτερο πεδίο όρασης.</p>
β. ΤΕ	<p>β. Οι εργασίες αυτές μπορούν να γίνουν στο σχολείο ή στο σπίτι, ανάλογα με το χρόνο και τις γνώσεις που κατέχουν τα παιδιά γύρω από το θέμα. 1. Οι οδηγίες και η τετραγωνισμένη επιφάνεια θα βοηθήσουν τα παιδιά να κάνουν τα πρώτα τους αρχιτεκτονικά σχέδια. Με την άσκηση αυτή οι μαθητές μαθαίνουν να σχεδιάζουν πάνω στην τετραγωνισμένη επιφάνεια και να υπολογίζουν αναλογίες. 2. Οι μαθητές μπορούν να κοιτάξουν το σπίτι τους απ' όλες τις όψεις και να σχεδιάσουν ελεύθερα μία.</p> <p>Επίσης, ως τετραγωνισμένο χαρτί μπορεί να χρησιμοποιηθεί το χαρτί με τα χιλιοστά που χρησιμοποιούν οι σχεδιαστές ή του εκατοστού ή μισού εκατοστού που χρησιμοποιείται συνήθως στο σχολείο. (Δείχνουμε δείγματα με τετραγωνισμένα χαρτιά). Ακόμη, μπορούν να σχεδιάσουν στο μπλοκ όψεις σπιτιών ή άλλων κτιρίων που βλέπουν από το χώρο του σχολείου τους.</p>
γ. ΒΜ	<p>γ. Μακέτες με διάφορα υλικά. Πολλές φορές το χαρτί και το ψαλίδι είναι τα πρώτα υλικά που πιάνει στα χέρια ο αρχιτέκτονας, για να δώσει τρισδιάστατα την ιδέα του μεγάλου του έργου. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, για να πληροφορηθούν τι υλικά και πώς μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν στην κατασκευή μακέτας, τα σχολιάζουν και απαντούν στις ερωτήσεις. Πιθανές απαντήσεις είναι: α. Στο κάτω μέρος της κατασκευής μπαίνουν τα μεγάλα μέρη και όσο υψώνεται η κατασκευή, μικραίνουν τα μεγέθη ή όλα τα μέρη μπαίνουν όμοια και κάθετα το ένα πάνω στο άλλο. Στις εικόνες 2, 4, 5, 6 βλέπουμε το εξωτερικό μέρος της μακέτας. Στις εικόνες 1, 3 βλέπουμε το εσωτερικό μέρος του κτίσματος. Στην εικόνα 7 βλέπουμε το εξωτερικό, αλλά και τον εσωτερικό χώρο της μακέτας, γιατί είναι διάφανο το κτίσμα και γίνεται έτσι για να έχουν περισσότερο φως.</p>
γ. ΤΕ	<p>Στο τετράδιο οι μαθητές θα δουν κάποιες διαδικασίες κατασκευής μακέτας. Τους παρακινούμε να κατασκευάσουν μακέτες απλές και εύκολες πριν ασχοληθούν με συνθετότερες.</p>
Εναλλακτικές δραστηριότητες	<p>Παρακινούμε τους μαθητές να διαλέξουν υλικά και να κτίσουν τη δική τους πόλη σε μακέτες. Σκέφτονται πού βρίσκεται αυτή η πόλη (στη Γη, στο διάστημα, στη φαντασία τους) τι είδους κτίρια θα κατασκευάσουν (κατοικίες, δημόσια κτίρια), σχεδιάζουν τη μακέτα και αρχίζουν την κατασκευή της.</p>
δ. ΒΜ	<p>δ. Μακέτες-σκηνικά. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, σχολιάζουν και απαντούν στις ερωτήσεις με πιθανές απαντήσεις:</p> <p>α. 1η εικόνα: Ο δημιουργός χρησιμοποίησε την προοπτική της σμί-</p>

	<p>κρυνσης ή την ψευδαίσθηση του βάθους. Μίκρυνε τη μέσα πλευρά του ταβανιού και του δαπέδου ώστε να φαίνεται πως έχει κάποια απόσταση, δηλαδή όπως θα το βλέπαμε. Χρησιμοποίησε την τεχνική του κολλάζ. Πάνω σε μαύρο (μάλλον χαρτόνι) κόλλησε δύο τραπέζια σχήματα από εφημερίδα, το ένα για την οροφή και το άλλο για δάπεδο. Στις πλαϊνές πλευρές (δεξιά και αριστερά του σκηνικού) κόλλησε άσπρα χαρτιά και πάνω σ' αυτά σχεδίασε και χρωμάτισε με μαύρο, για να αναδειχθούν τα αντικείμενα. Το τραπέζι που είναι στο κέντρο και κάποιες άλλες λεπτομέρειες τις απέδωσε με ζωγραφική (μαύρο χρώμα). Η 1η εικόνα είναι ένα κολλάζ (δύο διαστάσεων) και η 2η είναι ένας πραγματικός χώρος (τριών διαστάσεων), αλλά και οι δύο περιλαμβάνουν τον ίδιο χώρο.</p> <p>β. Οι εικόνες 3-6 μοιάζουν όλες ως προς το θέμα. Η 3η και η 4η εικόνα είναι ζωγραφικοί πίνακες, ενώ η 5η και η 6η εικόνα είναι μακέτες. Η 5η εικόνα είναι κατασκευή μακέτας και έχει στοιχεία από την 3η εικόνα. Η 6η εικόνα είναι κατασκευή μακέτας και έχει στοιχεία από τη 4η εικόνα.</p> <p>Στην 5η εικόνα χρησιμοποίησαν: ένα χαρτόνι χοντρό (οντουλέ από κουτιά συσκευασίας) για τη βάση της μακέτας, χαρτόνια για τους τοίχους, τη σκεπή, τις ταϊστρες των ζώων και για τις μορφές των ζώων, των ανθρώπων, των αγγέλων (τις οποίες έντυσαν με υφάσματα). Η σκεπή κόπηκε σε σχήμα τραπεζίου (για να αποδοθεί το βάθος της) και οι τοίχοι κολλήθηκαν κάθετα στις πλαϊνές πλευρές του τραπεζίου. Θυμίζουμε ότι το μέρος που φαίνεται πιο κοντά σε μας (στο κάτω μέρος του πίνακα) είναι το πρώτο πλάνο (επίπεδο), το πιο μακρινό (στο βάθος ή προς το επάνω μέρος του πίνακα) ονομάζεται «φόντο» και ο ενδιάμεσος χώρος λέγεται «μεσαίο πλάνο» (επίπεδο). Ένα έργο μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα από ένα, μεσαία επίπεδα.</p> <p>Στην 6η εικόνα χρησιμοποίησαν: ένα χοντρό χαρτόνι για τη βάση της μακέτας, χαρτόνι του μέτρου για τη σπηλιά και κανσόν (ή άλλο χαρτόνι) για τις φιγούρες. Ξυλομπογιές ή ακουαρέλα για να ζωγραφίσουν τις φιγούρες και κάποια σημεία της σπηλιάς. Έτσι, οι μαθητές τσαλάκωσαν (απαλά) το χαρτί για να αποδοθεί αισθητικά η ματιέρα και ο όγκος των βουνών-πετρωμάτων κατά τη βυζαντινή τέχνη. Στη συνέχεια, πάνω στο χαρτόνι, τοποθέτησαν το τσαλακωμένο χαρτί και δημιούργησαν τον όγκο και το άνοιγμα της σπηλιάς. Κατόπιν ζωγράρισαν τις φιγούρες πάνω σε χαρτί, τις έκοψαν και τις τοποθέτησαν πάνω στη μακέτα.</p>
<p>Εναλλακτικές δραστηριότητες</p>	<p>Η ενότητα αυτή μπορεί να διδαχθεί πριν από κάποια θεατρική παράσταση που μπορεί να ανεβάσουν οι μαθητές τα Χριστούγεννα. Προτρέπουμε τους μαθητές σε ανάλογες μακέτες με την ευκαιρία οργάνωσης και άλλων παραστάσεων κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς.</p>
<p>δ. ΤΕ</p>	<p>δ. Παιχνίδι ρόλων. Αυτήν τη δραστηριότητα μπορούμε να την εφαρμόσουμε σε όποια ενότητα θέλουμε.</p>

Γ5. Φωτογραφία - Φωτογράφος

Διδακτικές ώρες

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Φωτογραφία - Φωτογράφος</p>	<p>Μέχρι τις αρχές του 18ου αιώνα η αποτύπωση εικόνων γινόταν με την τέχνη της ζωγραφικής και του σχεδίου. Το 1727 ανακαλύφθηκε μια νέα αποτύπωση εικόνων από το Γερμανό γιατρό Γιόχαν Σούλτσε. Αυτός δημιούργησε εικόνες με την επίδραση του φωτός πάνω σε χαρτί επιχρισμένο με διάλυμα ασβεστίου και νιτρικού αργύρου. Η φωτογραφία αποτυπώνεται μηχανικά μέσα από μια σειρά διαδικασιών και μέσων. Η φωτογραφική μηχανή είναι το πρώτο μέσο. Σ' αυτό υπάρχει το βασικό τμήμα (σκοτεινός θάλαμος), όπου στη μία πλευρά είναι προσαρμοσμένο το οπτικό σύστημα (αντικειμενικός φακός) και στην απέναντι πλευρά είναι τοποθετημένο το φωτοευαίσθητο υλικό (φιλμ). Άλλα απαραίτητα εξαρτήματά της είναι ο φωτοφράχτης ή κλείστρο, που ρυθμίζει το χρόνο έκθεσης του φιλμ στο φως, το διάφραγμα, που ρυθμίζει την ποσότητα του φωτός που περνά μέσα από το φακό, καθώς και το σύστημα σκόπευσης και εστίασης. Μπορεί ακόμη να υπάρχουν ενσωματωμένο φωτόμετρο, που μετρά τη φωτεινότητα του φωτογραφιζόμενου αντικειμένου, τηλέμετρο για τον ακριβή καθορισμό της απόστασής του και την καθαρή εστίασή του, μηχανισμός φλας, μηχανισμός αυτόματης μετατόπισης του φιλμ. Σε νεότερους τύπους μηχανών κάποια από αυτά ρυθμίζονται αυτόματα. Η αξία μιας φωτογραφικής μηχανής καθορίζεται από την εστιακή απόσταση, τη διάμετρο και την ποιότητα του αντικειμενικού φακού, καθώς και από το μικρότερο δυνατό χρόνο έκθεσης, που εξαρτάται από την ταχύτητα του φωτοφράχτη. Σήμερα υπάρχει μεγάλη ποικιλία μηχανών με ποικίλες δυνατότητες. Π.χ. το τελευταίο επίτευγμα της τεχνολογίας είναι η ψηφιακή μηχανή με πολλές δυνατότητες λήψης και επεξεργασίας της φωτογραφίας. Στην ψηφιακή μηχανή δεν υπάρχει φιλμ. Η φωτογραφική μηχανή συνδέεται με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή και σε κάποιο ειδικό πρόγραμμα, αποθηκεύονται οι φωτογραφίες. Ο φωτογράφος βλέπει τις φωτογραφίες του και όταν θέλει με την παρέμβαση κάποιων εφέ τις επεξεργάζεται. Η εκτύπωση των φωτογραφιών γίνεται μέσω του εκτυπωτή, σε ειδικό χαρτί.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Kleen R., L., x.x., <i>Η φωτογραφία και η τεχνική της</i>, μτφ. Δ. Θεοδώρου, Time -life, x.τ./ Μπέριαν Π. Κ.-Καπούτο Ρ., 2003. <i>Φωτογραφία</i>, μτφ. Σ. Περαντωνάκης, National Geographic, Αθήνα./ Ξανθάκης Α., 1999, <i>Ιστορία της φωτογραφικής αισθητικής</i>, Αιγόκερως, Αθήνα.</p>
<p>Άξονες</p>	<p>A. Εξοικείωση με τη φωτογραφική μηχανή, τον Η/Υ, πειραματισμοί, περιοδικά, ψαλίδι, κόλλες. B. Απλές συνθέσεις. Γ. Ελεύθερα θέματα. Δ. Φωτογραφία, ψηφιακή εικόνα, κολλάζ. E. Γνωριμία με το επάγγελμα του φωτογράφου. ΣΤ. Εμπλουτισμός του λεξιλογίου με νέους όρους. Αυτοαξιολόγηση.</p>
<p>Στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να χρησιμοποιούν με ασφάλεια τη φωτογραφική μηχανή, τον Η/Υ. • Να εκφράζουν συναισθήματα με προσωπικές επιλογές θεμάτων.

	<ul style="list-style-type: none"> • Να επιλέγουν μόνο τους το θέμα. • Να δημιουργούν σειρές από φωτογραφίες τις οποίες παίρνουν οι ίδιοι. • Να επεξεργάζονται απλές φωτογραφίες με χρήση λογισμικού υπολογιστή. • Να γνωρίζουν βασικά στοιχεία του επαγγελματικού ρόλου του φωτογράφου. • Να χρησιμοποιούν στον προφορικό λόγο τους απαραίτητους όρους για την περιγραφή των καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων τους. • Να κρίνουν οι ίδιοι τα έργα τους, να εντοπίζουν θετικά στοιχεία και αδυναμίες και να τα συζητούν με τους άλλους.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ–ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Χαμογελάστε, παρακαλώ! Στο μάθημα της Φυσικής γίνεται η αρχή της γνωριμίας με τη φωτογραφική μηχανή. Η επίσκεψη ενός φωτογράφου στο σχολείο επιβάλλεται για να γνωστοποιήσει στα παιδιά τις αρχές της καλής φωτογράφισης και να τα δραστηριοποιήσει. Παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα και απαντούν: α. Ο σκοτεινός θάλαμος (1) περικλείει το φιλμ, ο φακός (2) ανοίγει για να μπει το φως της σκηνής που φωτογραφίζουμε, το φιλμ (3) είναι το υλικό πάνω στο οποίο αποτυπώνεται η εικόνα, το διάφραγμα (4) είναι το σύστημα που ρυθμίζει την ένταση του φωτός που θα εισέλθει μέσα στο φιλμ, το σύστημα σκόπευσης (5) είναι το άνοιγμα απ’ όπου ο φωτογράφος βλέπει το θέμα του, αλλά και το κεντράρει, το σύστημα εστίασης (6) ρυθμίζει την φωτεινότητα της σκηνής που θα φωτογραφίσουμε, και το φλας είναι το σύστημα που μπορεί να φωτίζει το θέμα μας όταν χρειάζεται κ.ά.</p> <p>β. Η λήψη φωτογραφίας απαιτεί Αρχές καλής φωτογράφισης, είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ο σωστός φωτισμός παίζει σημαντικό ρόλο στην καλή φωτογραφία. Γι’ αυτό πριν από τη λήψη φωτογραφιών έλεγξε το φωτισμό και ρύθμισε το διάφραγμα (όταν το φως είναι πολύ, μειώνουμε το άνοιγμα του διαφράγματος (π.χ. f 11 ή f 16) και το αυξάνουμε (π.χ. f 2 ή f 4) όταν το φως είναι λίγο, και την ταχύτητα του φωτοφράχτη [η ταχύτητα σημειώνεται με τους αριθμούς 30,60,125,250,500 που σημαίνουν 1/30 του δευτερολέπτου (μεγάλος χρόνος έκθεσης στο φως-όταν το φως είναι λιγοστό), 1/500 του δευτερολέπτου (μικρός χρόνος έκθεσης στο φως- όταν το φως είναι άφθονο) κ.λπ.] - Το ωραίο αποτέλεσμα μιας φωτογραφίας εξαρτάται και από την ευαισθησία του φιλμ (όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός ISO που αναγράφεται στη συσκευασία τόσο πιο ευαίσθητο είναι το φιλμ και συνεπώς μπορεί να καταγράψει με ελάχιστο φως). - Η μη σωστή φροντίδα του φιλμ ή ο κακός χειρισμός του μπορεί να προξενήσει βλάβες. Γι’ αυτό πάντοτε να αποθηκεύουμε το φιλμ σε κρύο, σκοτεινό και όχι υγρό χώρο. Η τοποθέτηση του φιλμ μέσα στη μηχανή πρέπει να γίνεται σε σκιερό χώρο και ποτέ στον ήλιο. Η αλλοίωση της ποιότητας της φωτογραφίας μπορεί να εξαρτηθεί και από τη μακρόχρονη παρουσία του φιλμ μέσα στη μηχανή. Για το λόγο αυτόν το φιλμ δεν πρέπει να παραμένει μέσα στη μηχανή επί πολλές εβδομάδες ή μήνες, αλλά μετά τη λήψη φωτογραφιών να το εμφανίζουμε γρήγορα. - Κρατάμε τη μηχανή σταθερά με το ένα χέρι, ενώ με το άλλο προβαίνουμε στις ρυθμίσεις. Χρησιμοποιούμε τρίποδα ή κάποια σταθερή επι-

	<p>φάνεια για να μην κουνηθεί η μηχανή με το πάτημα του κουμπιού. Πατάμε το κουμπί ελαφρά χωρίς βία.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Δεν αγγίζουμε με τα δάχτυλα την επιφάνεια του φακού και φροντίζουμε να τον καθαρίζουμε με ειδικό ύφασμα καθαρισμού. - Να μην βάζουμε τα δάχτυλα ή άλλα αντικείμενα που μπορεί να φράζουν το φακό. <p>Κατά την επίσκεψή του στην τάξη ο φωτογράφος θα αρχίσει από την επίδειξη των μερών της φωτογραφικής μηχανής, το σωστό κράτημα της μηχανής και τον έλεγχο των ρυθμίσεων.</p> <p>Μετά θα στηθεί μέσα στην τάξη το εργαστήριο του φωτογράφου, για να παρατηρήσουν τη διαδικασία εμφάνισης του φιλμ. Για τη συσκότιση του χώρου θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να έχει προνοήσει να καλύψει με διπλό μπλε χαρτί του μέτρου τα παράθυρα της τάξης.</p>
	<p>Φωτογραφίες με ενδιαφέρον</p> <ul style="list-style-type: none"> - Η φωτογράφιση προσώπων προκαλεί το ενδιαφέρον, όταν η λήψη τους γίνει από διαφορετικές γωνίες. - Οι αναμνηστικές φωτογραφίες προκαλούν το ενδιαφέρον όταν αυτές θυμίζουν μια ιστορία ή ένα χώρο ή μια εποχή. - Η φωτογράφιση τοπίων ή στιγμιότυπων γίνεται από μακρινές ή και από κοντινές αποστάσεις ανάλογα με τις προθέσεις του φωτογράφου. Επίσης, το κάθετο καδράρισμα θα δώσει έμφαση στο βάθος του τοπίου ενώ το οριζόντιο θα δώσει έμφαση στην έκταση του τοπίου.
β. ΒΜ	<p>β. Φωτογραφίζοντας στιγμές. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα και δίνουν πιθανές απαντήσεις: Η 1η εικόνα είναι φωτομοντάζ δύο φωτογραφιών. Εδώ ο φωτογράφος εντυπωσιάστηκε από τα ασυνήθιστα φωτεινά χρώματα του τοπίου της μιας φωτογραφίας και το άνοιγμα πόρτας παλιού σπιτιού της άλλης, γι' αυτό σύνθεσε αυτές τις δύο φωτογραφίες δημιουργώντας μια νέα εικόνα.. Στη 2η εικόνα ο φωτογράφος φωτογράφησε τα χρώματα του πλιοβασιλέματος, τα οποία διακρίνονται εντυπωσιακά μέσα από ένα παράθυρο και πάνω στη φιγούρα ενός αναγνώστη. Όμως ο φωτογράφος επεξεργάστηκε τη φωτογραφία μέσα σε κάποιο πρόγραμμα του Η/Υ και τόνισε τα χρώματα. Στην 3η εικόνα αιχμαλώτισε τα έργα και την εικαστική δημιουργία ενός γλύπτη, ο οποίος δημιούργησε μέσα σ' ένα δάσος. Το ένα έργο ήταν από φύλλα μετάλλου βαμμένα στα τρία βασικά χρώματα και το άλλο έργο ήταν από τη συγκόλληση παλιών σιδηρών. Στην 4 εικόνα εντυπωσιάστηκε από τη μορφή που σχηματίζουν τα σύννεφα και τα κύματα της θάλασσας. Στην 5η εικόνα εντυπωσιάστηκε από τους χρωματισμούς της νύχτας πάνω στα φωτιζόμενα πρόσωπα, π.χ. το φωτεινό προφίλ του παιδιού (σε κοντινό πλάνο) και τα σώματα των δύο παιδιών (σε μακρινό πλάνο). Στην 6η εικόνα εντυπωσιάστηκε από τις κινήσεις των παιδιών που διακρίνονται στο παιχνίδι και τις απαθανάτισε. Στην 7η εικόνα εντυπωσιάστηκε από τον έντονο και κρυφό νυχτερινό φωτισμό που δημιουργείται πάνω στο δέντρο και τα άλλα αντικείμενα γύρω του.</p>
β. ΤΕ	<p>Μετά τη β. ενότητα οι μαθητές βλέπουν στο τετράδιο φωτογραφίες που τράβηξαν παιδιά για το διαγωνισμό με θέμα Εικόνες από μια βόλτα στην παραλία. Οι μαθητές διαλέγουν μια φωτογραφία που τους άρεσε και αιτιολογούν την επιλογή τους.</p>

	<p>Στη συνέχεια παρακινούμε τα παιδιά να διοργανώσουν ένα διαγωνισμό φωτογραφίας με κάποιο θέμα π.χ. πρόσωπα, λουλούδια, τοπία, κτίρια. Αν το θέμα εξηγηθεί, μπορεί ο/η εκπαιδευτικός να οργανώσει επίσκεψη στο χώρο λήψης των φωτογραφιών, διαφορετικά θα εργαστούν τα παιδιά εκτός της διδακτικής ώρας. Κατόπιν εμφανίζουν τις φωτογραφίες και τις εκθέτουν για να τις αξιολογήσουν με κριτήρια: την πρωτοτυπία του θέματος, τον έλεγχο του καλού φωτισμού, τη γωνία λήψης και το καλό καθάρισμα ανάλογα με τις απαιτήσεις του θέματος.</p>
<p>γ. ΒΜ</p>	<p>γ. Διασκεδάζοντας με τις δυνατότητες του Η/Υ. Οι μαθητές βλέπουν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα και διασκεδάζουν δίνοντας πιθανές απαντήσεις: Στην 1η και 9η εικόνα τα πρόσωπα απεικονίζονται όπως είναι στην πραγματικότητα. Η 2η εικόνα φαίνεται να έγινε σε σχέδιο με κάρβουνο και σαν να ήταν μοντέλο η 1η εικόνα. Η 3η εικόνα φαίνεται να έγινε με τετραγωνάκια και μοιάζει σαν να πήρε κάποια στοιχεία της 1ης εικόνας. Η 4η εικόνα φαίνεται να έγινε με χαρτοπόλεμο και μοιάζει ακόμη ποιο ακνά με την 1η εικόνα. Στην 5η εικόνα φαίνεται να γίνονται περιστροφές της 9ης εικόνας και διακρίνεται μόνο ένα μάτι. Η 6η εικόνα φαίνεται σαν να είναι φτιαγμένη με πινελιές από νερομπογιές και ακνά μοιάζει με την 1η εικόνα. Η 7η εικόνα φαίνεται να άλλαξαν τα χρώματα της 1ης εικόνα. Στην 8η εικόνα φαίνεται να στραβώνει η φωτογραφία.</p> <p>Σήμερα πολλοί μαθητές χειρίζονται τους Η/Υ και με πολύ άνεση πλοηγούνται σε διάφορα προγράμματα. Μ' αυτές τις προϋποθέσεις παρακινούμε τους μαθητές να τραβήξουν φωτογραφίες με ψηφιακή μηχανή να τις κατεβάσουν στους Η/Υ και μετά στο πρόγραμμα επεξεργασίας φωτογραφιών για να διαφοροποιήσουν τις φωτογραφίες με τα διάφορα εφέ.</p>
<p>δ. ΒΜ</p> <p>Εναλλακτικές δραστηριότητες Αξιολόγηση</p>	<p>δ. Από τη φωτογραφία στο φωτομοντάζ. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα και δίνουν πιθανές απαντήσεις: Η 1η εικόνα έγινε από 2 τμήματα διαφορετικών φωτογραφιών, από το ένα έγινε το σώμα της (λουλουδένιο φωτιστικό) και από το άλλο πάρθηκε το κεφάλι με τα άκρα (χέρια, πόδια). Η 2η εικόνα έγινε από 2 τμήματα διαφορετικών φωτογραφιών, από την καθιστή γυναίκα και από το καράβι. Η 3η εικόνα αποτελείται από 3 τμήματα: πάνω στο ηλιοβασιλέμα κολλήθηκε ο άντρας και μετά πάνω του κολλήθηκαν τα σπίτια. Η 4η εικόνα αποτελείται από δύο τμήματα και οι άνθρωποι με τα μαξιλάρια κόπηκαν όλοι μαζί και κολλήθηκαν πάνω στο τοπίο. Η 5η εικόνα αποτελείται από 4 τμήματα και είναι η παραλία με τα παπούτσια (1ο), μετά κολλήθηκε ο άντρας που κρατά το ψάρι (2ο), κατόπιν κολλήθηκε η βάρκα με το μαντίλι (3ο) και το σώμα της γυναίκας κολλήθηκε πάνω στη βάρκα (4ο τμήμα). Η 6η εικόνα αποτελείται από δύο τμήματα και σε κάποια σημεία ψαλιδίστηκε ο φιόγκος για να περάσει ανάμεσα η χορεύτρια. Η 7η εικόνα έγινε από δύο φωτογραφίες κομμένες σε λουρίδες οι οποίες πλέχτηκαν.</p> <p>Στην αρχή αυτής της ενότητας ή στο τέλος μπορούμε να διαβάσουμε ή να συζητήσουμε για μαγικά ταξίδια ή ιστορίες, όπως τα ταξίδια του Γκιούλιβερ. Μ' αυτή την ιστορία οι μαθητές θα φανταστούν και θα αποδεχθούν καλύτερα το φωτομοντάζ. Στη συνέχεια προτείνουμε</p>

Φωτογραφία και τέχνη της Ποπ – αρτ	στους μαθητές να πάρουν περιοδικά, να κόψουν φωτογραφίες και να τις συνθέσουν αποδίδοντας φανταστικές σκηνές. Αυτή η ενότητα της φωτογραφίας μπορεί να εισαγάγει τους μαθητές στην τέχνη της Ποπ-αρτ και το αντίστροφο. Το υλικό και οι τρόποι του φωτομοντάζ είναι στοιχεία που απασχόλησαν τους καλλιτέχνες της Ποπ-αρτ. Έτσι, εδώ μπορούμε να δούμε και μια άλλη χρήση της φωτογραφίας.
---	---

Δ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

1. Ρεαλισμός

Διδακτικές ώρες: 3-4

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Ρεαλισμός</p>	<p>Στα μέσα του 19ου αι. ορισμένοι καλλιτέχνες, αντιδρώντας στον «επιδερμικό και επιπόλαιο» ρομαντισμό κάποιων έργων, προτείνουν την απομάκρυνση από τις ρομαντικές υπερβολές της φαντασίας και αντλούν τα θέματά τους από την καθημερινή ζωή των απλών ανθρώπων. Οι καλλιτέχνες αυτοί ονομάστηκαν ρεαλιστές και το κίνημα αυτό της Τέχνης, που ήταν κατεξοχήν γαλλικό, ονομάστηκε Ρεαλισμός από τη γαλλική λέξη <i>réel</i>, που σημαίνει «πραγματικός» και «πραγματικότητα». Οι ρεαλιστές επιδίωξαν να εκφράσουν τις στιγμές της ζωής ρίχνοντας το βάρος στο αληθινό και όχι στο ωραίο, στο πραγματικό και όχι στο φανταστικό, στο κοντινό και γνωστό και όχι στο μακρινό και άγνωστο. Ο Γκουστάβ Κουρμπέ (Gustave Courbet, 1819-1877) είναι ο πρώτος καλλιτέχνης «ρεαλιστής», ο οποίος είπε πως «η ρεαλιστική ζωγραφική στρέφεται αποκλειστικά στην απεικόνιση των πραγμάτων τα οποία ο καλλιτέχνης βλέπει και μπορεί να πιάσει». Ο Ζαν-Φρανσουά Μιλέ (Jean-François Millet, 1814-1875) ζωγραφίζει με πιστότητα χωρικούς να εργάζονται κάτω από σκληρές συνθήκες. Μέσα στο κλίμα του 1848 με τη λαϊκή εξέγερση στο Παρίσι, οι κριτικοί του ρεαλισμού αποδίδουν κοινωνική σημασία στα έργα του.</p> <p>Για τα ελληνικά δεδομένα ο Γεώργιος Ιακωβίδης (1853-1932) αποτέλεσε μια κορυφαία προσωπικότητα του ρεαλισμού. Ζωγράφησε έξοχες παιδικές σκηνές με παπούδες, γιαγιάδες κ.ά.</p> <p>Ο όρος «ρεαλισμός» καθιερώθηκε στις τέχνες μετά το 1848, για να προσδιορίσει ένα σύνολο ιδεών και πρακτικών, χωρίς ποτέ να έχει συγκροτηθεί μία συγκεκριμένη ομάδα. Η αρχή έγινε με την τοπιογραφία που έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μεταβολή της ζωγραφικής το 19^ο αι. Εκείνη την εποχή κάνουν την εμφάνισή τους οι πρώτες φωτογραφίες. Οι επικριτές μάλιστα των ρεαλιστών τούς καταλόγιζαν ότι τα έργα τους θυμίζουν ναγκεροτυπίες (οι πρώτες φωτογραφίες αποτυπωμένες σε επαργυρωμένη χάλκινη πλάκα).</p> <p>Οι μαθητές της ηλικίας αυτής βρίσκονται στο στάδιο του οπτικού ρεαλισμού. Τους αρέσει να παριστάνουν σκηνές από την καθημερινότητα, αυτά που βλέπουν γύρω τους. Γι' αυτό θα πρέπει να ενισχυθεί η αυτοπεποίθησή τους, χωρίς να σχολιάζονται τα έργα τους για την πιστότητα που έχουν με την πραγματικότητα.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Μεντζαφού-Πολύζου Ο., 1999, <i>Γιώργος Ιακωβίδης</i>, Αδάμ, Αθήνα./ Μπέκετ Γ., 1995, <i>Ο κόσμος της ζωγραφικής</i>, μτφ. Α. Περιστεράκη, Πατάκης, Αθήνα./ Στεφανίδης Μ., 2001, <i>Ελληνομουσείον</i>, Μίλητος, Άλιμος./ Χόνορ Χ.- Φλέμινγκ Τ., 1993, <i>Ιστορία της Τέχνης</i>, τομ. 4 Υποδομή, Αθήνα./ Ternois, D., 1990, <i>Ιστορία της Τέχνης</i>, τομ. 3, Βιβλιόραμα, Αθήνα.</p>

Άξονες	<p>A. Μολύβια, ξυλομπογιές, λαδοπαστέλ, τέμπερες, νερομπογιές. B. Γραμμές, χρώμα, σύνθεση. Γ. Θέματα από καθημερινές δραστηριότητες στη φύση, στο χωριό, στην πόλη, στο σπίτι, από φωτογραφίες. Δ. Σχέδιο, ζωγραφική. E. Ρεαλισμός (με έργα του Κουρμπέ, του Μιλλέ και του Ιακωβίδη) ΣΤ. Εμπλουτισμός λεξιλογίου με νέους όρους</p>
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> • Να εκτελούν έργα με λεπτομέρεια. • Να αποδίδουν με ρεαλιστικά χρώματα τη φύση. • Να αντιλαμβάνονται το χώρο στο σχολείο, στη γειτονιά, σ' ένα τοπίο. • Να δημιουργούν εικόνες με ρεαλιστική προσέγγιση. • Να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Ρεαλισμού. • Να χρησιμοποιούν στον προφορικό λόγο τους απαραίτητους όρους που περιγράφουν είδη ζωγραφικών έργων ανάλογα με το θέμα τους.
ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ– ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ α. ΒΜ	<p>α. Σκηνές της καθημερινής ζωής μας. Σχολιάζουμε το εισαγωγικό κείμενο για τις σκηνές που βλέπουμε στην καθημερινή ζωή μας. Κατόπιν οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τις ερωτήσεις και απαντούν: α. Στην 1η εικόνα διακρίνονται δύο ψαράδες, ο ένας πάνω στη βάρκα και ο άλλος στο νερό να ξετυλίγουν τα δίχτυα. Στη 2η εικόνα φαίνεται ένας άντρας οικοδόμος να φτιάχνει χαρμάνι για μια οικοδομική εργασία. Στην 3η εικόνα φαίνονται άντρες και γυναίκες που δουλεύουν σε έναν πάγκο εργαστηρίου. Στην 4η εικόνα παριστάνεται παιδιά να παίζουν με την μπάλα. Στην 5η εικόνα διακρίνονται μανάβηδες μπροστά στους πάγκους με τα προϊόντα τους (λαϊκή αγορά). Επίσης διακρίνονται και απλοί αγοραστές φορτωμένοι με τα ψώνια τους. Το κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών των πρωταγωνιστών είναι η δουλειά που κάνουν καθημερινά στη ζωή τους.</p>
α. ΤΕ	<p>α. Παρατηρούν τις φωτογραφίες της σύγχρονης και της παλιάς εποχής και γράφουν κάτω από κάθε φωτογραφία στη σωστή εποχή. Το χρώμα της φωτογραφίας δε σχετίζεται με την εποχή 1η φωτ., 3η & 4η: Παλιάς εποχής, 2η φωτ., & 5η : Σύγχρονη εποχή.</p>
β. ΒΜ Εναλλακτικές δραστηριότητες	<p>β. Οι καλλιτέχνες ζωγραφίζουν σκηνές καθημερινής ζωής. Οι μαθητές πληροφορούνται για το κίνημα του ρεαλισμού και παρατηρούν έργα σημαντικών καλλιτεχνών. Απαντούν στις ερωτήσεις: Στην 1η εικόνα ο Μιλέ ζωγράφισε τρεις σταχομαζώχτρες. Με την επιλογή αυτή ο καλλιτέχνες δείχνει την αγάπη του προς στους αγρότες και την αγροτική ζωή. Στη 2η εικόνα ο Ιακωβίδης επέλεξε να ζωγραφίσει μια γιαγιά να βοηθά ένα μικρό να κάνει τα πρώτα του βήματα. Αυτό ήταν μια καθημερινή απασχόληση της γιαγιάς και μια δραστηριότητα του μικρού και του μεγαλύτερου παιδιού. Στην 3η εικόνα ο Κουρμπιέ ζωγράφισε μία σκηνή συνάντησης τριών ανθρώπων, που απλά καλημερίζονται. Ο άνδρας με το σακίδιο στην πλάτη είναι ο ίδιος ο καλλιτέχνης. Σε συνδυασμό με έργο του Μιλέ μπορούμε να διαβάσουμε τη «Σταχομαζώχτρα» του Α. Παπαδιαμάντη, εκδόσεις Παπαδόπουλου με εικονογράφηση του Ανδρικόπουλου (ο οποίος επηρεάστηκε από το ομώνυμο έργο του Μιλλέ).</p>

	<p>Επίσης μπορούμε να δείξουμε και άλλα έργα από αυτούς ή άλλους καλλιτέχνες για να σχηματίσουν καλύτερη άποψη για την τεχντροπία του ρεαλισμού. Στη συνέχεια μπορούμε να δείξουμε έργα της Αναγέννησης με θέματα θρησκευτικά ή ιστορικά ή μυθολογίας, για να τα συγκρίνουν μ' αυτά του ρεαλισμού. Κατόπιν προτείνουμε στα παιδιά να φωτογραφίσουν εικόνες με πρόσωπα απλής καθημερινής ζωής και μετά να τις ζωγραφίσουν. Από το προηγούμενο μάθημα θα μπορούσαμε να προτείνουμε στα παιδιά να φέρουν περιοδικά και σ' αυτό το μάθημα να ξεφυλλίσουν τις σελίδες για να εντοπίσουν εικόνες με καθημερινές σκηνές ανώνυμων προσώπων.</p>
β. ΤΕ	<p>β. Αφού οι μαθητές διαβάσουν τις διευκρινίσεις που δίνονται για τους όρους «προσωπογραφία», «τοπιογραφία», «ρωπογραφία» (όρος χρησιμοποιείται μόνο στις εικαστικές τέχνες), «νηογραφία» (όρος αρχικά χρησιμοποιήθηκε στη λογοτεχνία αλλά συναντάται και στις εικαστικές τέχνες) και «νεκρή φύση», μπορούν να δηλώσουν πως όλα τα έργα του Β.Μ. είναι ρωπογραφίες. Στη συνέχεια τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες και παίζουν το παιχνίδι που περιγράφεται στο Τετράδιο.</p>
γ. ΒΜ Εναλλακτικές δραστηριότητες	<p>γ. Ζωγραφίζοντας απλές καθημερινές σκηνές. Οι μαθητές επισκέφθηκαν τη λαϊκή αγορά, μια βιοτεχνία, είδαν ανθρώπους να δουλεύουν στους δρόμους και στις γειτονιές και γυρίζοντας στο σχολείο ζωγράρισαν αυτά που πραγματικά είδαν και θαύμασαν. α. Η 1η εικόνα έχει τίτλο «Μια μέρα στη λαϊκή αγορά», γιατί παριστάνει ένα χώρο απλής αγοράς και είναι γεμάτος με κόσμο. Η 2η εικόνα έχει τίτλο: «Στη λαϊκή αγορά με τον μπαμπά μου», γιατί παριστάνει ένα χώρο απλής αγοράς και είναι ένας μπαμπάς με τα παιδιά του. Η 3η εικόνα έχει τίτλο: «Ο λατερινατζής στους δρόμους της πόλης», γιατί παριστάνει έναν άνθρωπο που γυρίζει στις γειτονιές και διασκεδάζει τους ανθρώπους. Η 4η εικόνα έχει τίτλο «Στο καφενείο», γιατί παριστάνει ανθρώπους σε ένα χώρο που μπορούν να συναντηθούν. Προτείνουμε στους μαθητές να μας διηγηθούν παρόμοιες σκηνές. Επίσης τους παρακινούμε να επισκεφτούν τέτοιους χώρους και να φωτογραφίσουν πραγματικές σκηνές με ανθρώπους που ασχολούνται με διάφορες επίπονες εργασίες και γυρίζοντας στο σπίτι ή στο σχολείο να τις ζωγραφίσουν.</p>
δ. ΒΜ	<p>δ. Σκηνές από ένα διαφορετικό κόσμο. Κάποια παιδιά επισκέφθηκαν ένα συνοικισμό Τσιγγάνων της πόλης τους και είδαν από κοντά σκηνές της καθημερινής ζωής τους. Γυρίζοντας στο σχολείο ζωγράρισαν σκηνές, που τους εντυπωσίασαν. Έτσι, εδώ μπορούμε να συζητήσουμε για τη ζωή που κάνουν αυτοί οι άνθρωποι. Στη συνέχεια διαβάζουν την ερώτηση, παρατηρούν τις εικόνες και απαντούν: α. Η 1η εικόνα έχει τίτλο «Συνάντηση τσιγγάνων», γιατί ζουν σ' ένα χώρο όπου μπορούν να συναντιούνται εύκολα και να μιλούν όρθιοι ή καθιστοί στο χώμα. Η 2η εικόνα έχει τίτλο «Οι τσιγγάνες με τα ψωμιά», γιατί κάποια πράγματα μπορούν να τα κρατούν και ψηλά όταν τα μεταφέρουν, δημιουργώντας μια άλλη αίσθηση. Η 3η εικόνα έχει τίτλο «Η τσιγγάνα χορεύει γύρω από τη φωτιά». Η 4η εικόνα έχει τίτλο «Η τσιγγάνα σε καθημερινή ενασχόληση».</p>

<p>Εναλλακτικές δραστηριότητες</p>	<p>Στη συνέχεια προτείνουμε στα παιδιά να περιγράψουν με λίγα λόγια σκηνές καθημερινές από τη ζωή αυτών των ανθρώπων. Επίσης, για να αυξήσουμε τις παραστάσεις γύρω από τους τσιγγάνους, μπορούμε να διαβάσουμε το έργο της Μαρούλας Κλιάφα, <i>Ο κόσμος βαριέται να διαβάσει θλιβερές ιστορίες</i>, των Εκδόσεων Κέδρος. Ακόμη, προτείνουμε στα παιδιά να επισκεφθούν τέτοιες συνοικίες (ή των προσφύγων) και με τις φωτογραφικές τους μηχανές να καταγράψουν σκηνές καθημερινές αφού πάρουν την άδειά τους πριν τους φωτογραφίσουν. Τέλος παρακινούμε τα παιδιά να ζωγραφίσουν αυτές τις σκηνές.</p>
---	--

2. Ιμπρεσιονισμός

Διδακτικές ώρες: 2-3

<p>Πληροφορίες για το θέμα</p> <p>Ιμπρεσιονισμός</p>	<p>Ιμπρεσιονισμός είναι όρος γαλλικός και προήλθε από το έργο του Κλωντ Μονέ με τίτλο <i>Impression: Soleil levant</i> και σημαίνει <i>Εντύπωση: ήλιος που ανατέλλει</i>, και εκτέθηκε το 1874. Ο όρος αυτός πρωτοχρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει όλους τους ζωγράφους που συμμετείχαν στην έκθεση αυτή και τα έργα θεωρήθηκαν προσβλητικά, ημιτελή και αφρόντιστα. Το βασικό χαρακτηριστικό των ιμπρεσιονιστών ζωγράφων είναι το έντονο ενδιαφέρον να απεικονίσουν τις στιγμιαίες, φευγαλέες εντυπώσεις που δημιουργούνται στο μάτι του ανθρώπου από τα παιχνιδίσματα του φωτός πάνω στα αντικείμενα σε μια δεδομένη στιγμή. Με το πινέλο καταγράφουν τις χρωματικές διαφοροποιήσεις που προκαλούνται από τις αλλαγές στο φωτισμό και τις ατμοσφαιρικές συνθήκες.</p> <p>Οι ιμπρεσιονιστές ζωγράφοι απέρριπταν την τέχνη της φαντασίας και τα ιστορικά θέματα και ενδιαφέρονταν ειδικά για την προσωπική καταγραφή της σύγχρονης ζωής, σε μια προσπάθεια να συλλάβουν μια εντύπωση που καταγράφει το μάτι τη συγκεκριμένη στιγμή. Έτσι, οι ζωγράφοι αφήνουν τους χώρους των εργαστηρίων και ζωγραφίζουν τη φύση σε στιγμές όπου το φως διαλύει τις φόρμες των αντικειμένων που φωτίζει. Για τη Γαλλία ξεχώρισαν ο Ε. Ντεγκά, Κ. Μονέ, Ρενουάρ, Κ. Πισσαρό και για την Ελλάδα διακρίθηκαν: ο Π. Αραβαντινός, Σ. Λασκαρίδου, Ν. Λύτρας, Κ. Μαλέας, Θ. Φλωρά και άλλοι.</p> <p>Οι ιμπρεσιονιστές ήθελαν να κοιτάξουν τον κόσμο και να τον αποδώσουν με μια νέα ματιά. Προσπάθησαν να αιχμαλωτίσουν τις επιδράσεις του φωτός πάνω σε διάφορες επιφάνειες, ειδικά στη φύση. Ο ζωγράφος δημιουργεί με ταχύτητα, προκειμένου να συλληφθεί η φωτεινή χρωματική στιγμή. Χρησιμοποιεί έντονα χρώματα, οι πινελιές είναι καθαρές, τρέχουν πάνω στον πίνακα για να εκφράσουν τους στιγμιαίους φωτισμούς και δεν ενδιαφέρονται για τη μορφή των αντικειμένων. Αποτέλεσμα είναι οι χρωματισμοί της πινελιάς να διαλύουν τις μορφές και οι λεπτομέρειες να εξαφανίζονται.</p> <p>Ο Γάλλος ζωγράφος Κλωντ Μονέ (1840-1926) είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος του ιμπρεσιονισμού. Αγάπησε τη φύση δημιουργώντας έργα αφιερωμένα στα παιχνίδια του φωτός. Ειδικά ο περίφημος «κίπος» του, έγινε το αγαπημένο του «εργαστήριο» εικαστικής δημιουργίας. Οι ίριδες (λουλούδια), τα πασίγνωστα νούφαρα, οι αντανakλάσεις του νερού έγιναν πηγές έμπνευσης για πολλά έργα. «Η γυναίκα</p>
--	--

	<p>μέσα στη φύση», και ειδικά η «Κυρία με την ομπρέλα», ήταν ένα ακόμη θέμα για να εκφραστεί αρκετές φορές και να το αποδώσει με διαφορετικές πινελιές. Ο Μονέ ανέπτυξε ένα δικό του τρόπο ζωγραφικής, τη «στενογραφία». Δηλαδή, το χρώμα το άπλωνε με φαρδιές συνοπτικές πινελιές ή δούλευε περιοχές που παρουσίαζαν χρωματική αντίθεση ή χρησιμοποιούσε τη σπάτουλα για να ζωγραφίζει πυκνές παχύρρευστες πινελιές.</p> <p>Ο Ντεγκά ήταν και φωτογράφος, γι' αυτό εμπνεόταν από τα αποτελέσματα της φωτογραφίας. Έτσι, τα ζωγραφικά έργα του θύμιζαν φωτογραφία, η οποία αιχμαλωτίζει τη στιγμή, αλλά προβάλλει ασυμμετρίες ή συγκεντρώνει τις μορφές στις άκρες του έργου. Επίσης και ο Μανέ, ο Ρενουάρ κ.ά. γοητεύτηκαν από την τέχνη της φωτογραφίας και μέσω αυτής αιχμαλώτιζαν την κίνηση και τη φευγαλέα στιγμή.</p>
Βιβλιογραφία	<p>Graber C.-Guillous J. F., 1992, <i>Οι ιμπρεσιονιστές</i>, μτφ. Γ. Αλεξίου, Γκοβόστη, Αθήνα./ Welton J., 1993, <i>Εμπρεσιονισμός</i>, μτφ. Ε. Μάνου, Δελθανάσσης-Ερευνητές, Αθήνα./ Στεφανίδης Μ., 2001, <i>Ελληνομουσειόν, έξι αιώνες Ελληνική ζωγραφική</i>, τόμ. 2, Μίλπος, Άλιμος.</p>
Άξονες	<p>A. ΥΛΙΚΑ: Νερομπογιές, παστέλ, πινέλα, χαρτόνια (κανσόν, χρωματιστά), ξύλο.</p> <p>B. Χρώμα, απλές συνθέσεις.</p> <p>Γ. Θέματα από τη φύση, έργα τέχνης.</p> <p>Δ. Ζωγραφική.</p> <p>ΣΤ. Εμπλουτισμός του λεξιλογίου με νέους όρους.</p>
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> • Να χρησιμοποιούν με ευχέρεια τεχνικές: με παστέλ ή με νερομπογιές. • Να αποδίδουν μικρή ποικιλία αποχρώσεων. • Να περιγράφουν και να σχολιάζουν εμπειρίες από το περιβάλλον τους και από έργα τέχνης. • Να παρατηρούν τη φύση και τα παιχνίδια του φωτός και να τα αποδίδουν στα έργα τους. • Να αντιλαμβάνονται τις εκφραστικές δυνατότητες της ζωγραφικής. • Να αναγνωρίζουν ορισμένα χαρακτηριστικά έργα αυτών των τεχντροπιών. • Να χρησιμοποιούν στον προφορικό λόγο τους απαραίτητους όρους για τις καλλιτεχνικές δραστηριότητές τους.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ-ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Παιχνίδια φωτός. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, τις σχολιάζουν και απαντούν στις ερωτήσεις:</p> <p>α. Χαμηλώνοντας τα μάτια δε βλέπουμε καθαρά, δεν ξεχωρίζουμε λεπτομέρειες ή τα βλέπουμε θολά.</p> <p>β. 1η εικόνα: Τα περιγράμματα των φρούτων διακρίνονται καθαρά.</p> <p>2η εικόνα: Τα περιγράμματα και τμήματα των φρούτων δε διακρίνονται, γιατί πάνω τους πέφτει αρκετό φως και διαλύονται οι μορφές.</p> <p>γ. 3η εικόνα: Δεν υπάρχουν ευθείες κάθετες γραμμές στη μορφή, το νερό ως μαγικός καθρέπτης διαλύει τη μορφή, τεμαχίζει το περίγραμμα, το κάνει ρευστό, σε κυματιστές λουρίδες.</p> <p>δ. 4η εικόνα: Τα μπλε μοβ χρώματα απλώνονται σχεδόν σ' όλη την</p>

<p>Εναλλακτικές δραστηριότητες</p>	<p>εικόνα και δεν είναι ευδιάκριτα τα εικονιζόμενα πράγματα. Όλα αυτά οφείλονται στο στιγμιαίο φως του ηλίου. Ε. 5η εικόνα: Οι μορφές των λουλουδιών (παπαρούνων) και των άλλων χορταριών είναι θολές και αυτό οφείλεται στο φως του ήλιου. Επιπλέον μπορούμε να δείξουμε και άλλες φωτογραφίες που δείχνουν αντικείμενα με όλες τους τις λεπτομέρειες και φωτογραφίες θολές και να τις συγκρίνουν. Μετά ρωτάμε τους μαθητές, γιατί τις θολές φωτογραφίες και η απάντηση είναι η εξής: οφείλεται στο έντονο φως που περνά από το διάφραγμα του φακού και είναι αυτό που θολώνει τις φωτογραφίες.</p>
<p>α. ΤΕ</p>	<p>α. 1. Προσφέρουμε στους μαθητές άχρωμες ζελατίνες (λ.χ. θήκες, στις οποίες αποθηκεύουμε χαρτιά Α4) και τους ζητάμε να τις βάλουν μπροστά στα μάτια τους και να κοιτάξουν γύρω τους. Τοποθετώντας τις ζελατίνες μπροστά στα μάτια τους, οι μαθητές διαπιστώνουν ότι η εικόνα που βλέπουν γίνεται θολή, εξαφανίζονται οι λεπτομέρειες και διαλύονται τα περιγράμματα των αντικειμένων. 2. Επίσης, αυτό το πείραμα μπορεί να γίνει και χωρίς τις ζελατίνες, αρκεί να χαμηλώσουμε λίγο τα μάτια (ή χωρίς να τα κλείσουμε τελείως), κοιτάζουμε κάποια πράγματα που φωτίζονται. Με τον τρόπο αυτό θα διακρίνουμε τα φωτεινά και σκιερά σημεία και οι μορφές θα είναι θολές.</p>
<p>β. ΒΜ</p>	<p>β. Οι καλλιτέχνες ζωγραφίζουν τα παιχνίδια του φωτός. Από τα κείμενα οι μαθητές πληροφορούνται γενικά για τον Ιμπρεσιονισμό και για δύο κορυφαίους ιμπρεσιονιστές καλλιτέχνες Μονέ και Ντεγκά. Μετά οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, τις σχολιάζουν και απαντούν στις ερωτήσεις. Πιθανές απαντήσεις: α. Το έργο της 1ης εικόνα έγινε με γρήγορες πινελιές και χωρίς να τις απλώνει ομοιόμορφα, ζωγράφισε τους γενικούς χρωματισμούς. Με ευδιάκριτες πινελιές τόνισε τα σκιερά και τα φωτιζόμενα σημεία της σύνθεσης. Τις μορφές τις αποδίδει χωρίς περιγράμματα, και παίζει με τους τόνους και τις αποχρώσεις. Κατά τον ίδιο τρόπο ζωγραφίστηκε και η 3η εικόνα έργο του Μονέ. Η 4η εικόνα απέναντι σελίδας μοιάζει με την 1η εικόνα έργο του Μονέ, γιατί έχουν παρόμοιο θέμα, χρώματα και τα εικονιζόμενα αντικείμενα δεν περιγράφονται από λεπτομέρειες. Και η 5η εικόνα της απέναντι σελίδας μοιάζει με την 3 εικόνα έργο του Μονέ και περισσότερο με το έργο <i>Οι παπαρούνες</i> στο ΤΜ. β. Το έργο της 2ης εικόνας έχει χρώματα έντονα, περιγράμματα ασαφή και δε διακρίνονται λεπτομέρειες. Στη συνέχεια σχολιάζουμε τα κείμενα που περιγράφουν τους δύο καλλιτέχνες. Πολλοί ιμπρεσιονιστές έγιναν δεξιοτέχνες του παστέλ, γιατί αυτό συμβάλλει στην αμεσότητα της απεικόνισης και την ταχύτητα της εκτέλεσης. Προτείνουμε στα παιδιά να έχουν soft (μαλακά παστέλ) μαζί τους για να ζωγραφίζουν μ' αυτό το υλικό.</p>
<p>β.ΤΜ.</p>	<p>β. 1ο & 4ο έργο ανήκουν στο Ντεγκά, το 2ο & 3ο ανήκουν στο Μονέ.</p>
<p>γ. ΒΜ</p>	<p>γ. Δημιουργώντας με τα παστέλ. Οι μαθητές παρατηρούν όλες τις εικόνες και δίνουν πιθανές απαντήσεις: α. Και τα τρία έργα ομοιάζουν, γιατί με τον τρόπο τους περιγράφουν</p>

	<p>τη διαδικασία χρωματισμού με μπογιές soft παστέλ. Στην 1η εικόνα έγιναν απλά περιγράμματα, στη 2η εικόνα με το δάχτυλο τρίβουμε τα παστέλ περιγράμματα για να απλωθεί το χρώμα στα σημεία που θέλουμε. Στην 3η εικόνα ξαναβάζουμε παστέλ στα σημεία που θέλουμε να γίνει πιο έντονος ο χρωματισμός και αν χρειαστεί μπορεί πάλι να τρίψουμε στα σημεία να απλωθεί το χρώμα.</p> <p>β. Μοιάζουν ως προς τις μπογιές, αλλά διαφέρουν ως προς την επιφάνεια του χαρτιού (το έργο εικ. 4 έγινε πάνω σε σκουρόχρωμο χαρτόνι κανσόν).</p> <p>Πληροφορούνται πως οι κιμωλίες που χρησιμοποιούν στο σκούρο πίνακα της τάξης τους λέγονται παστέλ μαλακά και με αυτά μπορούν να ζωγραφίσουν πάνω σε ματ ή τραχιές επιφάνειες. Υπάρχουν όμως και παστέλ με πιο έντονα χρώματα. Τους προτείνουμε να πειραματιστούν και να ζωγραφίσουν.</p>
<p>Εναλλακτικές Δραστηριότητες</p> <p>Αξιολόγηση</p>	<p>1. Μετά την επεξεργασία της γ ενότητας μοιράζουμε άσπρα χαρτόνια κανσόν και προτείνουμε στους μαθητές να πειραματιστούν με τις κιμωλίες της τάξης και ειδικά αν έχουμε χρωματιστές κιμωλίες. Μετά τα πρώτα πειράματα, οι μαθητές παρουσιάζουν τα αποτελέσματα και τα σχολιάζουμε. Κατόπιν, τους προσφέρουμε σκουρόχρωμο κανσόν και ζητάμε να ζωγραφίσουν πάνω σ' αυτά.</p> <p>2. Ένα άλλο υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο σχολείο είναι το μεταξόχαρτο. Είναι διάφανο λεπτό χαρτί σε διάφορα χρώματα. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην τεχνική των επικαλύψεων. Τα μεταξόχαρτα, κόβονται ελεύθερα με το χέρι και κομμάτι κομμάτι τοποθετείται πάνω στο έργο μας και κολλιέται (με στικ κόλλα). Η τοποθέτηση ενός χαρτιού πάνω σε κάποιο άλλο δημιουργεί μία απόχρωση ή τόνο ενός χρώματος. Έτσι οι μαθητές χωρίζονται σε μικρές ομάδες (2-3 ατόμων). Σε κάθε ομάδα προσφέρουμε μικρά κομμάτια μεταξόχαρτων και ζητάμε να τα κόβουν με τα χέρια και όπως είναι να πειραματίζονται για να ανακαλύπτουν τους νέους χρωματισμούς τους. Κατόπιν, τους προτείνουμε να χρησιμοποιήσουν την τεχνική των επικαλύψεων και να δημιουργήσουν έργα ιμπρεσιονιστικής τεχντροπίας με θέματα από τη φύση. Τέλος, αναρτούν τα έργα στον εκθεσιακό χώρο και τα αξιολογούν για την ποικιλία των χρωματισμών.</p>
<p>δ. ΒΜ</p>	<p>δ. Δημιουργώντας με νερομπογιές κ.ά. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες και τις σχολιάζουν δίνοντας κάποιες απαντήσεις: α. Τα παιδιά χρησιμοποίησαν νερομπογιές, τέμπερες και παστέλ μαλακά. Στα έργα τους χρησιμοποίησαν ασαφή περιγράμματα, διάλυση της φόρμας, κοφτές απλωτές πινελιές. Εκτός από χαρτόνια χρησιμοποίησαν και ξύλινες επιφάνειες. Εκμεταλλεύτηκαν το ρόζο του ξύλου και τον έκαναν ήλιο και τα νερά του ξύλου βοήθησαν στην καλύτερη απόδοση των νερών της θάλασσας.</p>
<p>Εναλλακτικές δραστηριότητες</p>	<p>Αν μπορούμε, το θέμα αυτό το αναπτύσσουμε σε ημέρες με ηλιοφάνεια και αν υπάρχει κάποιο πάρκο κοντά κάνουμε μια επίσκεψη, για να παρατηρήσουν οι μαθητές τα παιχνιδίσματα του φωτός και να τα σχολιάσουν. Επίσης, αν υπάρχει χρόνος, ενδιαφέρον είναι να ζωγραφίσουν αυτές τις στιγμιαίες χρωματικές εντυπώσεις του φωτός, επιτόπου, μιμούμενοι τους ιμπρεσιονιστές.</p>

3. Εξπρεσιονισμός

Διδακτικές ώρες 2-4

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Εξπρεσιονισμός</p>	<p>Κατά μία έννοια ο όρος Εξπρεσιονισμός αναφέρεται σε έργα καλλιτεχνών των τελευταίων 100 χρόνων διαφόρων καλλιτεχνικών ομάδων. Τα έργα που θα μελετήσουμε ανήκουν στο γερμανικό και αμερικάνικο Εξπρεσιονισμό των αρχών του 20ού αι. Ο Εξπρεσιονισμός είναι η τέχνη του σχεδίου, της ζωγραφικής και της γλυπτικής, όπου οι μορφές παραμορφώνονται από τον καλλιτέχνη. Επίσης με τον τρόπο αυτό ο καλλιτέχνης θέλει να μεταδώσει άμεσα και έντονα τα συναισθήματα και αυτό το πετυχαίνει με τα χρώματα και τα σχήματα. Είναι τέχνη γεμάτη πάθος και άκρως προσωπική και βασίζεται στο σκεπτικό ότι ο καμβάς του ζωγράφου αποτελεί το μέσο για την έκφραση των συναισθημάτων του. Το χρώμα μπαίνει εξωπραγματικό, βίαιο και με δυνατές πιναλιές για να προσθέτουν στην εξπρεσιονιστική τεχνική παλμούς ζωτικότητας. Η επαφή με την τέχνη της Αφρικής και της Ωκεανίας (π.χ. τις μάσκες) βοηθά τους εξπρεσιονιστές να απαγκιστρωθούν από την παραδοσιακή αναπαράσταση και να αναζητήσουν την έκφραση στο δράμα, στις παραμορφώσεις, στην ασχήμια και στην ερμηνεία της πραγματικότητας.</p> <p>Ο Νορβηγός ζωγράφος Έντβαρντ Μουνκ (1863-1944) είναι χαρακτηριστικός εκπρόσωπος του εξπρεσιονισμού και ειδικότερα το έργο του «Κραυγή». Οι πιο συνειδητά εξπρεσιονιστικές κινήσεις στο χώρο των εικαστικών τεχνών ήταν οι καλλιτεχνικές ομάδες όπως η «Γέφυρα» και ο «Γαλάζιος καβαλάρης» που έδρασαν στη Γερμανία στις αρχές του 20ού αιώνα (1905 -1930 περίπου). Τα θέματα που εμπνέουν τους καλλιτέχνες είναι ποικίλα, αλλά κυριαρχεί η τάση με θέματα από τον κόσμο του θεάτρου, του χορού, του τσίρκο, τις προσωπικές συναισθηματικές εμπειρίες των καλλιτεχνών κ.ά. Μεταξύ των κυριοτέρων καλλιτεχνών συμπεριλαμβάνονται: Ο Μπέκμαν Μαξ, Γερμανός ζωγράφος, χαράκτης (1884-1950), δημιούργησε τα έργα, τα οποία χαρακτηρίζονται για τα σκληρά μαύρα περιγράμματα, τα έντονα χρώματα και οι άνθρωποι του τσίρκο αποτελούσαν το προσφιλέστερο θέμα του. Ο Νόλντε Εμίλ, Γερμανός ζωγράφος (1867-1956), δημιούργησε έργα τα οποία χαρακτηρίζονται για τη συναισθηματική ένταση των χρωμάτων. Η πινακίδα του δεν επιδιώκει να σχηματίσει αλλά να υποβάλλει τις μορφές.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>ART BOOK- <i>Εικοστός αιώνας</i>, 1997, μτφ. Τ. Κοβαλένκο, TERZO BOOKS, Αθήνα./ Μπούχαϊμ, Λ.-Γ., 1985, <i>Γερμανοί Εξπρεσιονιστές</i>, μτφ. Μ. Κασιμάτη, Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα.</p>
<p>Άξονες</p>	<p>A. Εξοικείωση με τέμπρες, μαρκαδόρους, χαρτιά, χαρτόνια, χαρτόκουτα, μπαλόνια, κανσόν, εφημερίδες, κόλλες ακρυλικές κ.ά., ψαλίδι. B. Γραμμές, χρώμα, απλές συνθέσεις, όγκος. Γ. Θέματα από γιορτές, ιδέες, εμπειρίες, ελεύθερα θέματα. Δ. Ζωγραφική, σχέδιο, μάσκες. Ε. Εξπρεσιονισμός (με έργα καλλιτεχνών). ΣΤ. Περιγραφή και περιεχόμενο έργου.</p>

<p>Στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να χρησιμοποιούν με ευχέρεια τις μογιές. • Να μορφοποιούν χαρτόνια και εφημερίδες αποκτώντας δεξιότητες. • Να εκφράζουν συναισθήματα με επιλογές χρωμάτων. • Να ορίζουν εκφραστικά περιγράμματα. • Να δημιουργούν επίπεδα ή τρισδιάστατα έργα. • Να αξιοποιούν τη φαντασία τους με εικαστικό τρόπο. • Να εμπνέονται από ποικίλα ερεθίσματα, να επιλέγουν μόνα τους το θέμα και να δίνουν μορφή στις ιδέες τους. • Να αντιλαμβάνονται τις εκφραστικές δυνατότητες του σχεδίου, της ζωγραφικής και των κατασκευών. • Να εκφράζουν συναισθήματα και εμπειρίες. • Να αναγνωρίζουν ορισμένα χαρακτηριστικά έργα του εξπρεσιονισμού. • Να περιγράφουν προφορικά ή γραπτά αυτά που βλέπουν ή μαθαίνουν στα έργα τέχνης.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ – ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Εκφράζοντας συναισθήματα. Οι μαθητές σχολιάζουν τον τίτλο και το εισαγωγικό κείμενο της ενότητας. Μετά παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα, τα σχολιάζουν και δίνουν πιθανές απαντήσεις: α. Η 1η εικόνα δείχνει ένα τρομαγμένο παιδί. Αυτό φαίνεται από την έκφραση του προσώπου του. Η 2η εικόνα δείχνει γυναίκες να θρηνούν και αυτό φαίνεται στην εκφραστική σύσπαση των προσώπων τους. Η 3η εικόνα παρουσιάζει την ηθοποιό Αντιγόνη να εκφράζει συναισθήματα χαράς, έκπληξης, πόνου κ.ά. Η 4η εικόνα παρουσιάζει ανθρώπους να εκφράζουν συναισθήματα ενθουσιασμού και αυτά διακρίνονται από την έκφραση των χεριών και του προσώπου. Αν θέλουμε να αισθανθούμε κάτι ανάλογο με τα παιδιά ας διαβάσουμε ένα απόσπασμα από το έργο του Φιλοκλήτη ή από το έργο του Προμηθέα.</p>
<p>β. ΒΜ</p>	<p>β. Οι καλλιτέχνες εκφράζουν συναισθήματα. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα, τα σχολιάζουν και δίνουν πιθανές απαντήσεις: α & β. Το έργο του Μουνκ είναι στην 2η εικόνα. Δείχνει έναν άνθρωπο τρομαγμένο. Το συναίσθημα αυτό διακρίνεται στο πρόσωπο, στα έντονα χρώματα και στις καμπύλες γραμμές, τα οποία δονούνται από την ένταση της κραυγής. Το έργο αυτό ο καλλιτέχνης το εμπνεύστηκε όταν ένα δειλινό που έκανε μια βόλτα στην παραλία, καθώς ήταν κουρασμένος και άρρωστος, τα σύννεφα του φάνηκαν κόκκινα σαν αίμα και όλα τα άλλα στοιχεία της φύσης σαν να στρίγκλιζαν γύρω του. Το έργο του Μπέκμαν είναι στην 3η εικόνα και τα χαρακτηριστικά του καλλιτέχνη είναι τα σκληρά μαύρα περιγράμματα και τα έντονα χρώματα. Ο καλλιτέχνης αγαπούσε το θέατρο, γι' αυτό ζωγράφιζε ηθοποιούς, οι οποίοι εκφράζανε έντονα συναισθήματα (θλίψης ή άγχους). Το έργο του Νόλντε βρίσκεται στην 1η εικόνα, τα χρώματα είναι καθαρά τοποθετημένα με έντονες και άγριες πινελίες. Με λίγα λόγια, εξπρεσιονισμός είναι η τέχνη όπου οι καλλιτέχνες εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Η έκφραση γίνεται με τις παραμορφώσεις των μορφών και πετυχαίνεται με τα έντονα περιγράμματα και τα άγρια χρώματα. β. Οι μαθητές κόβουν από τα περιοδικά φωτογραφίες και τις κολλάνε</p>

β. ΤΕ.	στο τετράδιο. Στη συνέχεια με μαρκαδόρους ή λαδοπαστέλ φέρουν γραμμές σε κάποια σημεία των φωτογραφιών για να τονίσουν κάποια περιγράμματα των μορφών. Κατόπιν χρωματίζουν τις φωτογραφίες για να φανούν πιο έντονα οι εικονιζόμενες μορφές. Τελειώνοντας εκθέτουν τα έργα και σχολιάζουν τα πιο εκφραστικά.
γ. ΒΜ	γ. Δημιουργώντας εκφραστικές μάσκες. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα και μαθαίνουν τεχνικές κατασκευής μάσκας.
γ. ΤΕ Αξιολόγηση Εναλλακτικές δραστηριότητες	Προτείνουμε στους μαθητές να σχεδιάσουν τέσσερα εκφραστικά πρόσωπα και να τα χρωματίσουν με μαρκαδόρους. Στη συνέχεια εκθέτουν τις δημιουργίες και αξιολογούν τους τρόπους που απέδωσαν τα συναισθήματα που βιώνει το πρόσωπο του έργου τους (με για την εκφραστική παραμόρφωση, έντονα περιγράμματα και βίαια ή βελούδινα χρώματα). Στη συνέχεια παροτρύνουμε τα παιδιά να διαλέξουν το πιο εκφραστικό πρόσωπο και να το ζωγραφίσουν σε μεγαλύτερο μέγεθος, για να το κρεμάσουν στο δωμάτιό τους ή να το κατασκευάσουν σε τρισδιάστατη μάσκα για τις απόκριες. Επίσης μπορούν να σχεδιάσουν και να κατασκευάσουν τις μάσκες για το θεατρικό έργο που θα ανεβάσουν στο σχολείο. Ακόμη πάνω σε μεγάλα χαρτιά να σχεδιάσουν εκφραστικά πρόσωπα και να τα κάνουν χαρταετούς. Τέλος μπορούν να πάρουν χαρτί του μέτρου και να κάνουν ομαδικά μια μεγάλη ζωγραφιά με χαρταετούς που θα παριστάνει εκφραστικά πρόσωπα ή να κολλήσουν στον τοίχο της τάξης τους ένα μεγάλο χαρτί του μέτρου και πάνω εκεί να κολλά κάθε μαθητής το δικό του ζωγραφισμένο εκφραστικό πρόσωπο-μάσκα.
δ. ΒΜ Εναλλακτικές δραστηριότητες Αξιολόγηση	δ. Ζωγραφίζοντας έντονα συναισθήματα. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα, τα σχολιάζουν και δίνουν πιθανές απαντήσεις: α. Τα έργα εικόνα 1 και 2 παριστάνουν συναισθήματα δυσάρεστα και τα υπόλοιπα ευχάριστα συναισθήματα. β. Ο δημιουργός που έκανε την 1η εικόνα μάλλον βίωσε κάποια οδυνηρή καταγίγδα με βροχή και αστραπές. Ο μαθητής που έκανε τη 2η εικόνα μάλλον βίωσε μόνος του μια βραδιά στην ύπαιθρο. Στα παρακάτω έργα οι δημιουργοί μπορεί να επηρεάστηκαν: στην 3η εικόνα από κάποια ευχάριστη βόλτα πάνω στο γαϊδουράκι, στην 4η από κάποια βραδιά που διασκέδασε σε μουσικοχορευτικό κέντρο, στην 5η από το αγαπημένο του παιχνίδι που παίζει ή παρακολουθεί, στην 6η εικόνα από μια παράσταση του Καραγκιόζη και στην 7η εικόνα από παράσταση του τσίρκου. Τα έργα της 3ης εικόνα έγιναν με μαρκαδόρους, ενώ τα άλλα με τέμπρες. Τα παιδιά επιλέγουν ένα έργο και περιγράφουν το θέμα, τα χρώματα, τον τρόπο που είναι ζωγραφισμένο, και τα συναισθήματα που εκφράζονται σε αυτό (όλες οι απαντήσεις είναι αποδεκτές). Ζητάμε από τα παιδιά να μας πουν τι βίωσαν έντονα τις τελευταίες μέρες και νιώθουν ακόμη έντονα συναισθήματα γύρω από αυτό. Μετά ζητάμε να μας το περιγράψουν με λίγα λόγια ή να γράψουν κάποιες λέξεις (ουσιαστικά, επίθετα) όπου θα χαρακτηρίζουν πρόσωπα, αντικείμενα, καταστάσεις γύρω από το συμβάν. Κατόπιν ζητάμε από τους

	<p>μαθητές να ζωγραφίσουν. Τελειώνοντας εκθέτουν τα έργα και κάτω από κάθε έργο κολλάνε τις λέξεις που χρησιμοποίησαν για την περιγραφή του γεγονότος προηγουμένως γι' αυτά.</p>
--	--

4. Αφαίρεση

Διδακτικές ώρες 2-3

<p>Πληροφορίες για το θέμα «Αφαίρεση»</p>	<p>Το περιεχόμενο του θέματος αναφέρεται στην «Αφαίρεση», που σημαίνει την απόσπαση, από ένα σύνολο ή την απομάκρυνση του καλλιτέχνη από τη ρεαλιστική απεικόνιση της πραγματικότητας και αντί αυτού την απόδοση του αισθητικού αντικειμένου με τρόπο που να βασίζεται στην ανάδειξη των γραμμών, σχημάτων και χρωμάτων, δηλαδή των μορφικών στοιχείων της εικαστικής γλώσσας.</p> <p>Το ζήτημα αυτό εμφανίζεται στις αρχές του 20ού αιώνα, όπου οι καλλιτέχνες άρχισαν να ενδιαφέρονται περισσότερο για την έκφραση συναισθημάτων και ιδεών. Το ζήτημα «αναπαράσταση της πραγματικότητας» δεν έχει πάντα σημασία για τους καλλιτέχνες και αυτό διακρίνεται από παλιά. Από την εποχή του ιμπρεσιονισμού η αφαίρεση παίζει κύριο ρόλο στα έργα τέχνης. Στον ιμπρεσιονισμό οι καλλιτέχνες αφαιρούν τα περιγράμματα και τις λεπτομέρειες των μορφών και ελευθερώνουν τα χρώματα. Μετά έρχεται ο Βαν Γκογκ, οποίος αντί να αναπαράγει ό,τι έβλεπε μπροστά του χρησιμοποιούσε το χρώμα πιο αυθαίρετα, έτσι ώστε να εκφραστεί με περισσότερο δυναμισμό. Η τάση αφαίρεσης οξύνεται ακόμη πιο πολύ από τους φωβ καλλιτέχνες, οι οποίοι βασίζονται στη χρήση έντονων και όχι νατουραλιστικών (πραγματικών) χρωμάτων. Και όλα αυτά οδήγησαν τους καλλιτέχνες σε μια συνεχή εικαστική αφαίρεση της πραγματικότητας και την απόδοση αυτής με χρώματα σε σχήματα και γραμμές.</p> <p>Για τον Ολλανδό ζωγράφο Πιτ Μοντριάν (1872-1944) η αφαίρεση αρχίζει με το έργο «Το κόκκινο δέντρο» (1909). Ακολουθεί το έργο «Το οριζόντιο δέντρο» (1911), που απομακρύνεται ακόμη περισσότερο από την εικόνα του δέντρου και τελικά φτάνει στο «Ασημένιο δέντρο» (1911). Μετά ακολουθεί μια νέα παραστατική δομή με το έργο «ανθισμένη μηλιά» (1912). Με τον τρόπο αυτό ανακάλυψε πώς μπορεί να απομακρύνεται από την οπτική πραγματικότητα. Μέσα από τη φαντασία μπορεί να «αφαιρεί την εξωτερική όψη και να αποδίδει την εσωτερική δομή». Επίσης, οι δομές βασίζονται σε κρυμμένους μαθηματικούς νόμους και ο Μοντριάν προσπάθησε να τους μορφοποιήσει. Τέλος, ο Μοντριάν ανακαλύπτει τα στοιχεία των δομών (που είναι γραμμές, σχήματα και χρώματα) και τα χρησιμοποιεί για να δομήσει τους νέους εικαστικούς κόσμους. Με τον τρόπο του ο Μοντριάν εκφράζει μια τέχνη πνευματική και όχι μια τέχνη που αναφέρεται στην οπτική αναπαράσταση. Αυτό διακρίνεται ξεκάθαρα αργότερα με το έργο του «Broadway, Boogie-Woogie» (1942-3), το οποίο συνέθεσε κατά τη διαμονή του στη Νέα Υόρκη, γοητευμένος από τον ομώνυμο μουσικό ρυθμό (Μπούγκι-Γούγκι), που αντηχούσε στις γειτονιές και στις μεγάλες λεωφόρους (Broadway). Έτσι, αποδίδει τους δρόμους ως μουσικά</p>
--	--

	<p>μονοπάτια ανάμεσα στα οικοδομικά τετράγωνα. Αν αντικαθιστούσαμε τα χρώματα με νότες, θα διαβάζαμε μια περιεργη...παρτιτούρα, που έχει καταγράψει ένα χαρούμενο ρυθμό. Οι νότες - τετράγωνα είναι μικρής επιφάνειας, άρα μικρής αξίας (π.χ. όγδοα, δέκατα έκτα), και εναλλάσσονται γοργά.</p>
Βιβλιογραφία	<p>Arthus-Bertrand Yann, 2000, <i>Με θέα τη γη</i>, μτφ. Ελ. Μπότσογλου, εκδ. LIBRO, Αθήνα./ Βακαλό Ελένη, 1981, <i>Αφαίρεση</i>, εκδ. Κέδρος, Αθήνα./ Cole A., 1994, <i>Χρώμα</i>, μτφ. Β. Κοσκινιώτου, Δεληθανάσης- Ερευνητές, Αθήνα./ Courrier της Ουνέσκο π, <i>Πικάσσο</i>, Απρίλιος 1983.</p>
Άξονες	<p>A. ΥΛΙΚΑ: Τέμπρες, Νερομπογιές, μαρκαδόροι, χαρτόνια (κανσόν, ακουαρέλες), αλουμινόχαρτο, πλαστελίνη, ξύλα, πινέλα, κόλλα, ψαλίδι, Η/Υ, φωτογραφίες.</p> <p>B. Γραμμές, σχήματα, χρώματα, απλές συνθέσεις.</p> <p>Γ. Θέματα από τη φύση, από έργα τέχνης, από την μορφή του ανθρώπου.</p> <p>Δ. Ζωγραφική, κολλάζ, ξυλογλυπτική, κατασκευές.</p> <p>ΣΤ. Περιγραφή και περιεχόμενο έργου.</p>
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> • Να χρησιμοποιούν με ευχέρεια τεχνικές των νερομπογιών, χαρτονιών, αλουμινόχαρτου, πλαστελίνης, ξύλων. • Να χειρίζονται τον υπολογιστή σε απλά λογισμικά και να δημιουργούν έργα με αφαίρεση, καθώς επεξεργάζονται φωτογραφίες. • Να αποδίδουν μικρή ποικιλία αποχρώσεων. • Να συνθέτουν σχήματα ή όγκους σε αρμονικά σύνολα. • Να δημιουργούν έργα εμπνεόμενοι από έργα τέχνης της Αφαίρεσης. • Να αξιοποιούν τη φαντασία τους με εικαστικό τρόπο. • Να αντιλαμβάνονται τις εκφραστικές δυνατότητες της ζωγραφικής, των κατασκευών, του κολλάζ και να δημιουργούν έργα Αφαίρεσης. • Να έχουν θετική στάση απέναντι στη τέχνη της Αφαίρεσης. • Να αναγνωρίζουν ορισμένα χαρακτηριστικά έργα της Αφαίρεσης. • Να συγκρίνουν έργα και να ανακαλύπτουν ομοιότητες και διαφορές. • Να περιγράφουν απλά πώς νιώθουν όταν βλέπουν ένα έργο Αφαίρεσης.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ-ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p> <p>Εναλλακτικές δραστηριότητες</p>	<p>α. Κοιτώντας τον κόσμο με μια άλλη ματιά. Με την εισαγωγή της ενότητας προκαλούμε τα παιδιά να μας μιλήσουν για πράξεις αφαίρεσης (όπως στη γλώσσα, στα Μαθηματικά κ.ά.). Στη συνέχεια παρακινούμε τα παιδιά να παρατηρήσουν τις εικόνες, να τις σχολιάσουν δίνοντας κάποιες πιθανές απαντήσεις: α. Η 1η εικόνα παρουσιάζει ένα γλυπτό (καβαλάρης πάνω στο άλογο), δίνει την αίσθηση πως το γλυπτό ελαττώθηκε και αυτό οφείλεται στο χιόνι που έκατσε πάνω του. Η 2η εικόνα δείχνει δύο ανθρώπους να κάθονται μπροστά στο παράθυρο και τους έχει αφαιρεθεί μέρος από το σώμα τους και αυτό οφείλεται στο έντονο φως που βρίσκεται πίσω από τις φιγούρες. Η 3η εικόνα δείχνει εικόνα οικισμού και δίνουν την αίσθηση χρωματισμένων γεωμετρικών σχημάτων, γιατί δε φαίνονται οι λεπτομέρειές τους. Είναι αεροφωτογραφία που πάρθηκε από μακριά. Η 4η εικόνα δείχνει λουλούδια όπως είναι πραγματικά και η 5η εικόνα δείχνει λουλούδια με τα ίδια</p>

	<p>χρώματα της 4ης εικόνας, αλλά δοσμένα σε χρωματιστά τετράγωνα. Η 5η εικόνα δημιουργήθηκε μέσα από τον Η/Υ αφαιρώντας τις καμπυλόγραμμες λεπτομέρειες των λουλουδιών.</p> <p>Στη συνέχεια προτείνουμε στα παιδιά να φανταστούν κάτι πολύ γνώριμο σ' αυτά ή να κοιτάξουν κάτι που υπάρχει γύρω τους π.χ. Ένα δέντρο που είναι στην αυλή του σχολείου και το περιγράψουν με πολλά λόγια, όπως: Είναι ένα δέντρο με πολύ φαρδύ κορμό και ο φλοιός έχει πολλά ξεφλουδίσματα. Κοντά στη ρίζα του ο κορμός έχει γκρι-καφέ χρώματα ενώ όσο πάει προς τα επάνω τα χρώματα αλλάζουν και γίνονται καφέ-πράσινα. Ο κορμός διακλαδίζεται σε μεγάλα κλαδιά και αυτά σε πλήθος μικρότερων. Το φύλλωμα είναι σε χρώματα φθινοπώρου, πράσινα, καφετιά, κόκκινα, πορτοκαλιά, και πιο πολύ κίτρινα. Στη συνέχεια τα παιδιά περιγράφουν το ίδιο δέντρο με πολύ λίγα λόγια δηλαδή πολύ αφαιρετικά, όπως: Το κάτω μέρος του δέντρου είναι ένα χαμηλό παραλληλόγραμμο σε καφέ χρώμα και το πάνω του ένα κιτρινωπό οβάλ. Κατόπιν ζητάμε από τα παιδιά να πάρουν τα μπλοκ και ζωγραφίσουν με χρώματα το αντικείμενο (που περιγράψαν) με πολλές λεπτομέρειες και δίπλα το ίδιο αλλά αφαιρετικά. Τέλος, εκθέτουν τα έργα και τα αξιολογούν ποιος έκανε την μεγαλύτερη αφαίρεση.</p>
<p>β. ΒΜ</p>	<p>β. Ο Μοντριάν ζωγραφίζει αφαιρώντας. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, τις σχολιάζουν και απαντούν στις ερωτήσεις. Όλες οι απαντήσεις γίνονται αποδεκτές, αρκεί να τις δικαιολογούν. Κατά βάθος, όλες οι εικόνες μοιάζουν ως προς τις γραμμές και λίγο στα χρώματα, αλλά διαφέρουν στα εξής: η 1η εικόνα αποδίδει το δέντρο με πυκνές γραμμές και αναπαριστά την πραγματικότητα εξηρησιαστικά. Η 2η εικόνα αποδίδει αφαιρετικά την εικόνα του δέντρου, με λιγότερες λεπτομέρειες και γραμμές πιο ξεκάθαρες, ενώ το φόντο μοιάζει να αποκτά την ίδια σημασία με το δέντρο. Η 3η εικόνα ακόμη πιο αφαιρετικά, δείχνει λίγα στοιχεία από το δέντρο και δυναμώνει-μεγαλώνει τις γραμμές. Το δε φόντο δε διακρίνεται πια πίσω από το δέντρο, αλλά γεμίζει τα κενά ανάμεσα στα κλαδιά δίνοντας την εντύπωση πως τα κενά είναι τρισδιάστατα φύλλα. Στην 4η εικόνα υπάρχει η δομή των γραμμών του πρώτου δέντρου. Δηλαδή τα λίγα κλαδιά, συγκριτικά με το 1ο έργο, εξακτινώνονται δεξιά και αριστερά ενός εννοούμενου κορμού (ο οποίος χαρακτηρίζεται από τις κάθετες γραμμές στο κάτω μέρος της εικόνας). Ενώ το φόντο παίζει πρωτεύοντα ρόλο στην απόδοση της φυλλωσιάς.</p> <p>Οι τίτλοι και η χρονολογία κατασκευής των έργων: 1ο «Το κόκκινο δέντρο» 1909, 2ο «Το οριζόντιο δέντρο» 1911, 3ο «Το ασπρένιο δέντρο» 1911, 4ο «Η ανθισμένη μπλιά» 1912, δείχνουν την πορεία δημιουργίας αυτών των έργων. Εδώ μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο καλλιτέχνης οδηγείται σε μια συνεχή αφαίρεση των εξωτερικών στοιχείων της μορφής του δέντρου και σε μία τάση να ανακαλύψει κάτι από το εσωτερικό του. Καταλήγει στο τελικό έργο και δείχνει όλα τα πράγματα να δομούνται σε καμπύλες γραμμές.</p>
<p>β.1. ΤΕ</p>	<p>β.1. Στο τετράδιο κάνουν τέσσερις ζωγραφιές με το ίδιο θέμα, αλλά κάνοντας συνεχώς αφαίρεση. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά θα κατανοήσουν την αφαίρεση ζωγραφίζοντας.</p>

Εναλλακτικές Δραστηριότητες	Αν ο δάσκαλος ή κάποιοι μαθητές γνωρίζουν τη χρήση των Η/Υ, τότε μπορούμε να προτείνουμε μια δραστηριότητα όπως στην 5η εικόνα. Δηλαδή, ανοίγουμε τον Η/Υ και πάμε στο πρόγραμμα επεξεργασίας φωτογραφιών και εκεί κάνουμε τις διάφορες μετατροπές των φωτογραφιών. Για περισσότερες πληροφορίες μπορούμε ν' απευθυνθούμε στον ειδικό των Η/Υ.
β.2. ΤΕ	β.2. Ο Πικάσο έκανε μια σειρά από έργα που απεικονίζουν τις 11 μεταμορφώσεις του ταύρου «από τη φαινομενικότητα στην ουσία». Στο τετράδιο εμφανίζονται μόνο 6 για να μη δυσκολευτούν πολύ τα παιδιά. Η πορεία που ακολούθησε είναι αφαιρετική. Δημιούργησε αρχικά το έργο της 4ης εικόνας, συνέχισε με την 5η εικ, την 1η εικ, την 6η εικ, την 3η εικόνα, και τελείωσε με τη 2η εικόνα. Έτσι με κάθε νέο έργο ο Πικάσο αφαιρούσε στοιχεία από τη μορφή του ταύρου και έφτασε στην τελευταία φάση με λίγες γραμμές τις ουσιώδεις.
β. ΒΜ	β.... Στην 5η εικόνα (έργο του Μοντριάν) κυριαρχούν τα τετράγωνα και τα παραλληλόγραμμα και τα βασικά χρώματα κόκκινο, κίτρινο, μπλε και τα ουδέτερα άσπρο και γκρι. Μπορούμε να τα αντιστοιχίσουμε με την 3η εικόνα της α. ενότητας (της απέναντι σελίδας), γιατί δείχνουν και περιοχές με κτίσματα. Όμως η 3η εικόνα της α. ενότητας είναι μια φωτογραφία που δείχνει μια περιοχή με κτίσματα, ενώ 5η εικόνα της β. ενότητας είναι ένα ζωγραφικό έργο με χρώματα - σχήματα και αναπαριστά αφαιρετικά (χωρίς λεπτομέρειες) τα κτίσματα μιας περιοχής της Νέας Υόρκης.
Εναλλακτικές δραστηριότητες	Έχοντας υπόψη το 5ο έργο του Μοντριάν, ζητάμε από τα παιδιά να κόψουν σε τετράγωνα και λωρίδες διάφορα χρωματιστά χαρτιά. Αν τα χαρτιά είναι μικρά, τα κόβουν, και ο κάθε μαθητής συνθέτει πάνω στο μπλοκ ένα δικό του έργο. Αν τα χαρτιά είναι μεγάλα, τότε ομαδικά (4-5 μαθητές) τα απλώνουν στο δάπεδο και πάνω σε χαρτί του μέτρου συνθέτουν το δικό τους έργο. Οι μαθητές αποφασίζουν να εργαστούν πάνω σε συγκεκριμένο θέμα και να το αποδώσουν αφαιρετικά με σχήματα - χρώματα. Όταν τελειώσουν τα έργα, τα αναρτούν στον τοίχο, και τα σχολιάζουν.
γ. ΒΜ	γ. Δημιουργώντας αφαιρετικά. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα και δίνουν πιθανές απαντήσεις: Οι εικόνες 3-5 έγιναν με μαρκαδόρους και ξυλομπογιές, δείχνουν αφαιρετικά μια μορφή γυναίκας σε στάση χορού. Οι εικόνες 6-7 που παρουσιάζουν μια γυναικεία και μια ανδρική μορφή έγιναν από εφημερίδες. Τα έργα 1-2 έγιναν με πλαστελίνες σε μικρό μέγεθος και οι μορφές είναι δύσκολο να παρασταθούν με λεπτομέρειες. Οι εικόνες 8-9 παριστάνουν ανθρώπους και έγιναν από αλουμινόχαρτο. Είναι ένα εύπλαστο υλικό και ας μην έχει τη δυνατότητα να αποδώσει λεπτομέρειες κ.λπ.
δ. ΒΜ	δ. Βλέποντας χρώματα και σχήματα. Αφόρμηση γι' αυτή την ενότητα μπορεί να αποτελέσει η ανάγνωση ή ακρόαση των στίχων του τραγουδιού της Σώτιας Τσιώτου. Η απόσταση, που εκμηδενίζει τους όγκους και εξαφανίζει τις λεπτομέρειες και τα βλέπουμε μονόχρωμα,

	<p>ανοίγοντας ταυτόχρονα το πεδίο του οπτικού μας ορίζοντα, θα αποτελέσει το πρώτο σημείο αυτού του μαθήματος. Οι μαθητές διαβάζουν τις ερωτήσεις και δίνουν πιθανές απαντήσεις. α. Η 1η εικόνα δείχνει ένα «Κόκκινο νησί». Η 2η εικόνα δείχνει μια «Θάλασσα» ανάμεσα σε στεριά. Στη δεξιά πλευρά υπάρχει μια πόλη. Η 3η εικόνα έγινε από ξύλα που βιάστηκαν με τέμπρες και παριστάνει «Κτίσματα», όπως φαίνονται από ψηλά. Η 4η εικόνα δείχνει ένα «Λιμάνι» με δύο ποτάμια και με διάφορα σπαρτά και έγινε με νερομπογιές.</p>
Εναλλακτικές δραστηριότητες	<p>Αμέσως μετά, καθοδηγούμε τους μαθητές μας να «ταξιδέψουν» και να ζωγραφίσουν με χρώματα και σχήματα ή να συνθέσουν με μπογιαντισμένα ξύλα ή κουτιά. Ένα μουσικό κλασικό άκουσμα θα ταξιδέψει ονειρικά τους μαθητές για να εκφραστούν εικαστικά.</p>

5. Ποπ-αρτ

Διδακτικές ώρες 2-4

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Ποπ-αρτ</p>	<p>Η Ποπ-αρτ μπορεί να παίρνει την ονομασία από τον όρο popular, αλλά δεν είναι λαϊκή τέχνη. Ο τίτλος αυτός δόθηκε το 1956, από ένα έργο φωτομοντάζ του Hamilton με τον κάπως ειρωνικό τίτλο <i>Το είναι αυτό που κάνει τα σπίνια τόσο διαφορετικά, τόσο ελκυστικά</i>; στο οποίο είχε έναν άντρα γυμνό, τύπου αθλητικού αστέρα να κρατά στο χέρι του μια ρακέτα, στην οποία αναγράφεται η λέξη <i>Pop</i>. Και αυτό θεωρείται ως το πρώτο έργο της Ποπ - αρτ.</p> <p>Η Ποπ-αρτ, ένα κίνημα που εκδηλώθηκε στη δεκαετία του 1950 στην Αγγλία και αργότερα στην Αμερική. Η βασική ιδέα ήταν η μαζική, λαϊκή κουλτούρα της μεγαλούπολης (κινηματογραφικές ταινίες, διαφημίσεις, μουσική ποπ, κόμικς επιστημονικής φαντασίας) και τα μαζικής παραγωγής, αμερικανικής συνήθως προέλευσης, καταναλωτικά αγαθά που μπορούσαν να αποτελέσουν την πρώτη ύλη μιας νέας αισθητικής, όπου να κυριαρχεί το στοιχείο της αναλωσιμότητας.</p> <p>Οι καλλιτέχνες της Ποπ-αρτ προτιμούν περισσότερο εμπορικές τεχνικές. Παράδειγμα αποτελούν οι μεταξοτυπίες του Γουόρχολ από κονσέρβες σούπας κ.ά. και οι πίνακες από σειρές κόμικ του Ρού Λίχτενσταϊν. Ο Κλας Όλντενμπουργκ, του οποίου τα θέματα περιλαμβάνουν κωνάκια παγωτού και χάμπουργκερς, ήταν ο σημαντικότερος γλύπτης της Ποπ - αρτ. Επίσης ο Μπλέικ μαζεύει φωτογραφίες και συνθέτει έργα, ενώ ο Κολάρ συλλέγει φωτογραφίες και τις κόβει δημιουργώντας διάφορα κολλάζ.</p> <p>Η Ποπ-αρτ βρίσκει αντίκτυπο στα πλατιά στρώματα του λαού, αφού δε θέλει να είναι «υψηλή» ή «επίσημη» (αριστοκρατική) τέχνη. Αποφάσισε να εικονίζει οτιδήποτε καθημερινό, που η μεγάλη τέχνη απέφευγε: κάθε λογής ρεκλάμες, εικονογραφίες περιοδικών και εφημερίδων, αντικείμενα μαζικής ψυχαγωγίας (κινούμενα σχέδια, κόμικς), ηθοποιούς κ.ά.</p>
--	---

Βιβλιογραφία	Χ. Ρηντ, Ιστορία της Μοντέρνας Ζωγραφικής, Εκδ. Υποδομή, Αθήνα, 1978. Λίπαρντ Λ., 1984, <i>Ποπ αρτ</i> , μτφ. Γ. Τασσόπουλος, Υποδομή, Αθήνα/ Hendrickson J., 2000, <i>Lichtenstein</i> , Taschen, London./ Honnef K., 2000, <i>Warhol</i> , Taschen, London./ Osterwold T., 2003, <i>Pop- Art</i> , Taschen, London.
Άξονες	Α. Εξοικείωση με το φωτογραφικό υλικό από περιοδικά, τον πηλό, τα πλαστικά χρώματα, χαρτιά, χαρτόνια, κόλλες, ψαλίδι κ.ά. Β. Όγκος, απλές συνθέσεις. Γ. Θέματα από άλλα μαθήματα, από γιορτές, ελεύθερα θέματα. Δ. Πλαστική, κολλάζ, τύπωμα. Ε. Ποπ -αρτ ΣΤ. Εμπλουτισμός του λεξιλογίου με νέους όρους. Προτιμήσεις, απλές κρίσεις. Περιγραφή και περιεχόμενο έργου.
Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> • Να χρησιμοποιούν με ευχέρεια τεχνικές με πηλό, μπογιές. • Να μορφοποιούν το φωτογραφικό υλικό αποκτώντας δεξιότητες. • Να εκμεταλλεύονται τις αξίες των φωτοτυπιών και να κάνουν στένσιλ (μεταξοτυπία). • Να δημιουργούν τρισδιάστατα έργα. • Να αντιλαμβάνονται το εσωτερικό και το εξωτερικό. • Να δημιουργούν έργα επηρεασμένα από τη θεματολογία έργων τέχνης και να κάνουν τις δικές τους διαφοροποιήσεις. • Να εμπλουτίζουν τα έργα τους με θέματα από άλλα μαθήματα. • Να εμπνέονται από διάφορα θέματα. • Να δημιουργούν κολλάζ με φωτογραφικό υλικό. • Να πλάθουν τον πηλό και να δημιουργούν έργα σχετικά με τα φαγητά. • Να μαθαίνουν το στένσιλ και να τυπώνουν έργα. • Να έχουν θετική στάση απέναντι στη μοντέρνα τέχνη. • Να αναγνωρίζουν ορισμένα χαρακτηριστικά έργα της Ποπ-αρτ. • Να χρησιμοποιούν στον προφορικό λόγο τους απαραίτητους νέους όρους. • Να περιγράφουν προφορικά αυτά που βλέπουν στα έργα τέχνης.
ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ– ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ α. ΒΜ	α. Αγαπημένες μας εικόνες. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα και τα σχολιάζουν. Πριν από τη διδασκαλία του κινήματος αυτού, ζητάμε από τα παιδιά να φέρουν και να αναρτήσουν στους πίνακες ανακοινώσεων της τάξης, αφίσες και διαφημιστικό υλικό από αγαπημένα τους προϊόντα, από καλλιτέχνες του θεάτρου, της μουσικής. Η ενέργεια αυτή θα τα βοηθήσει να προσεγγίσουν ευκολότερα την τέχνη της Ποπ -αρτ.
β. ΒΜ	β. Οι Καλλιτέχνες δημιουργούν. α και β. Η 1η εικόνα παρουσιάζει γράμματα και αριθμούς σε διάφορα μεγέθη και χρώματα, τα οποία βλέπουμε καθημερινά σε αφίσες, σε ταμπέλες, σε μηχανές. Είναι έργο του Ρ. Ιντιάνα και έγινε με λάδι σε μουσαμά (183 x 183εκ.ατ.). Ένα μεγάλο αστέρι που ενσωματώνει τον αριθμό δύο είναι τοποθετημένο μέσα σε κύκλο, αποτελεί το κεντρικό θέμα αυτής της σύνθεσης που θυμίζει πόστερ. Η 2η εικόνα με την κονσέρβα ντοματόσουπας, παρουσιάζει ένα προϊόν καταναλωτισμού. Είναι έργο του Α. Γουώρχολ και έγινε με συνθετική πολυμερή μπογιά σε μουσαμά. Αυτή η ζωηρόχρω-

	<p>μη αναπαράσταση μιας κοσμέρβας ανήκει σε μια σειρά πινάκων με το ίδιο θέμα. Χρησιμοποιούσε την τεχνική της μεταξοτυπίας, δηλαδή μια μαζική παραγωγή εικόνων καθημερινών ειδών, η οποία αμφισβητούσε την κυριότητα ενός έργου και την αξία της μοναδικότητας. Την ίδια τεχνική χρησιμοποίησε και για το έργο της 5ης εικόνας που απεικονίζει την Μαίριλιν Μονρόε, κινηματογραφικό αστέρι της εποχής εκείνης. Η 3η εικόνα δείχνει φωτογραφίες με καταναλωτικά αγαθά. Είναι λεπτομέρεια από έργο του Ρ. Χάμιλτον και έγινε από φωτογραφίες με την τεχνική του φωτομοντάζ. Η 5η εικόνα δείχνει γλυκίσματα, φαγητά κ.ά. Είναι έργο του Κ. Όλντενμπουργκ.</p>
<p>β. ΤΜ</p> <p>Εναλλακτικές Δραστηριότητες Σύνδεση με την δ. ενότητα της Φωτογραφίας</p>	<p>β. Η τέχνη της Ποπ-αρτ είναι πλούσια σε υλικά και μορφές έκφρασης, γι' αυτό και το Τετράδιο Εργασιών συνεχίζει την παρουσίαση έργων καλλιτεχνών. Προτείνουμε στους μαθητές να παρατηρήσουν τις εικόνες, να διαβάσουν τα κείμενα και να απαντήσουν στις ερωτήσεις: α. Η 1η εικόνα παρουσιάζει έργο του Ροτέλα. Τίτλος του έργου είναι <i>Σινεμασκόπ 1962</i>. β. Η 2η εικόνα θυμίζει κόμικς, το έκανε ο Λίχτενσταϊν και ο τίτλος είναι <i>Κορίτσι με κορδέλα στα μαλλιά</i>. Προτείνουμε στα παιδιά να μαζέψουν φωτογραφίες από περιοδικά και να κάνουν διάφορα κολλάζ, χρησιμοποιώντας την τεχνική του Ροτέλα. Στην δ. ενότητα του θέματος της Φωτογραφίας του βιβλίου μας οι μαθητές μπορούν να πάρουν κάποιες ιδέες για τη σύνθεση των φωτογραφιών.</p>
<p>γ. ΒΜ</p> <p>Εναλλακτικές δραστηριότητες Ιδέες για την δημιουργία εύπλαστου υλικού</p> <p>Αξιολόγηση</p>	<p>γ. Πλάθοντας αλμυρά ή γλυκά γλυπτά. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τα κείμενα και δίνουν πιθανές απαντήσεις: α. Όλα τα έργα έγιναν από πηλό σε διάφορα χρώματα που τους έδωσε κάποια κεραμίστρια. Στη 1η εικόνα γίνεται διακόσμηση με μηχανήμα που κάνει λεπτό μακαρονάκι. Στην 2η εικόνα δείχνει μια πάστα γλυκό. Στην 3η εικόνα τα παιδιά «μαγεύρεψαν» διάφορα «φαγητά» όπως: ένα πιάτο με γεμιστές ντομάτες, ένα πιάτο με μπιφτέκια, πατάτες και ένα πιρούνι καρφωμένο σ' ένα μπιφτέκι, ένα χωνάκι με πολλές παλλές παγωτού διαφορετικών χρωμάτων, μια πίτα με γύρο κ.ά. Η υφή αποδόθηκε με την εγχάραξη ή με το τύπωμα σφραγίδων πάνω στην πήλινη επιφάνεια, με πολύ λεπτά κορδόνια πηλού. Όπως αναφέρεται και στο βιβλίο προτείνουμε στους μαθητές να φέρουν πηλό σε διάφορα χρώματα. Στην περίπτωση που δε βρουν, μπορούν να χρησιμοποιήσουν πηλό κεραμικής ή αλμυρό ζυμάρι και όταν ξεραθούν ή ψηθούν τα έργα τους να τα βάψουν με νερομπογιές ή τέμπερες. Εκτός από πηλό και ζυμάρι οι μαθητές μπορούν να πάρουν χρωματιστές πλαστελίνες ή να φτιάξουν χαρτοπολτό. Ο χαρτοπολτός μπορεί να γίνει με κομματάκια από εφημερίδες, τα οποία θα τοποθετηθούν μέσα σ' ένα μπολ, για να μουλιάσουν κάποιες ώρες. Μετά τα κομματάκια θα στραγγιστούν, θα ρίξουμε μέσα στον πολτό λίγη ακρυλική κόλλα ή κόλλα γλουτολίνης (ταπετσαρίας), για να πάρει τη μορφή χάρτινου ζυμαριού.. Επίσης, χαρτοπολτός γίνεται και με χαρτοπετσέτες, οι οποίες κόβονται σε μικρά κομματάκια και ρίχνονται σ' ένα μπολ με ακρυλική κόλλα (αραιωμένη με νερό). Οι χαρτοπετσέτες μαζί με την κόλλα αναμειγνύονται και κάνουν ένα μαλακό ζυμάρι. Ακόμη, αντί για χαρτοπετσέτες μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε πριονίδι, καθαρισμένο από τα ροκανίδια για να μην τραυματιστούν τα χέρια μας. Αξιολογούν τα έργα ως προς την πιο πιστή (ρεαλιστική) εμφάνιση.</p>

<p>δ. ΒΜ</p>	<p>δ. Τυπώνοντας με την τεχνική της μεταξοτυπίας. Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες, διαβάζουν τις ερωτήσεις και δίνουν πιθανές απαντήσεις: α. Στην 7 εικόνα η μαθήτρια δείχνει το μπλουζάκι και πάνω του ένα έργο το οποίο έκανε με την τεχνική της μεταξοτυπίας. Στην 1η εικόνα παιδιά φορούν άσπρα μπλουζάκια με παραστάσεις που τύπωσαν με αυτή την τεχνική και στα χέρια τους κρατούν το στένσιλ της μεταξοτυπίας. Επηρεάστηκαν από τις τεχνικές των έργων του Γουόρντ. Ο καλλιτέχνης χρησιμοποίησε περισσότερα στένσιλ (τόσα-όσα και τα χρώματα), για να κάνει τα έργα του. Στη συνέχεια διαβάζουν τα κείμενα και πληροφορούνται για τον τρόπο δημιουργίας του στένσιλ και τη διαδικασία τύπωσής του πάνω σ' ένα μπλουζάκι. Επιπλέον, μπορούμε να τονίσουμε στα παιδιά πως για τη φωτοτυπία της σκιάς τους θα πρέπει να τοποθετήσουν στο φωτοτυπικό μηχάνημα βαρύτερο χαρτί Α4 από το συνηθισμένο, για να είναι σταθερό το στένσιλ. Το τούλι να μην είναι πολύ πυκνό. Αντί για πινέλο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ρολό ώστε να απλώνεται καλύτερα η μπογιά. Μέσα στο μπλουζάκι βάζουμε ένα χαρτόνι μεγαλύτερο από τις διαστάσεις του στένσιλ, για να μην ποτίσει η μπογιά και την πλάτη της μπλούζας. Ακόμη πάνω στο τούλι του στένσιλ οι μαθητές κόλλησαν διάφορα γράμματα ή αριθμούς από χαρτί. Επίσης κάποιοι μαθητές έκαναν και δεύτερο ή τρίτο τύπωμα πάνω στα μπλουζάκια τους.</p> <p>Πριν προχωρήσουν τα παιδιά στο τύπωμα σε υφάσματα θα ήταν προτιμότερο να πειραματιστούν τυπώνοντας πάνω σε χαρτιά. Όταν τελειοποιήσουν την τεχνική τους, μπορούν να τυπώσουν όπου η φαντασία τους τα οδηγήσει, δημιουργώντας ατομικά ή ομαδικά έργα.</p>
---------------------	--

6. Μουσείο

Διδακτικές ώρες: 1-2

<p>Πληροφορίες για το θέμα:</p> <p>Μουσείο</p>	<p>Μουσείο είναι ένα ίδρυμα, χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοικτό στο κοινό, το οποίο αποκτά, συντηρεί, μελετά, κοινοποιεί και εκθέτει υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό την έρευνα, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία. Κάθε μουσείο έχει και έναν τίτλο, ο οποίος προέρχεται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των έργων ή των αντικειμένων ή από το χώρο που βρίσκεται το μουσείο ή από το συλλέκτη ή το δωρητή ή από τον καλλιτέχνη του οποίου τα έργα εκτίθενται. Μία επίσκεψη στο Μουσείο αποτελεί λαμπρή ευκαιρία να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με αυθεντικά έργα Τέχνης. Πριν από την επίσκεψη των μαθητών προηγείται επίσκεψη του δασκάλου, ο οποίος εξοικειώνεται με τους χώρους, ενημερώνεται από τον επιμελητή της έκθεσης για τον τρόπο παρουσίασης των έργων (θεματικό, χρονολογικό, κατά καλλιτέχνη κ.λπ.), εντοπίζει τα έργα που σκοπεύει να παρουσιάσει για να μελετήσουν οι μαθητές του, συγκεντρώνει εποπτικό υλικό (αφίσες, καταλόγους έργων της έκθεσης κ.λπ.) για να το παρουσιάσει στην τάξη και να προσελκύσει το ενδιαφέρον των μαθητών. Οι μαθητές μελετούν το υλικό και συζητούν για τις φωτογραφίες που τους εντυπωσιάζουν, το θέμα και τον τίτλο της έκθεσης. Δίνουν πιθανές ερμηνείες του τίτλου,</p>
--	--

	<p>εντοπίζουν άλλα έργα των καλλιτεχνών στα βιβλία τους. Αν δεν έχει προηγηθεί επίσκεψη σε τέτοιους χώρους στο παρελθόν, γίνεται συζήτηση για τους τρόπους συμπεριφοράς μας σ' αυτούς.</p> <p>Τονίζουμε στους μαθητές πώς μπορούν: α) να παρατηρούν και να απολαμβάνουν ένα έργο από κάποια απόσταση (από 1 μέτρο και περισσότερο και ανάλογα με το μέγεθος του έργου) β) να πλησιάζουν ένα έργο για να δουν ή να ανακαλύψουν τα υλικά ή τον τρόπο τεχνικής – κατασκευής.</p> <p>Στο μουσείο, οι επισκέπτες «μπορεί» να παρατηρούν τα έργα και να εμπνεόνται ή να τα αντιγράφουν. Γι' αυτό μερικές φορές συναντάμε επισκέπτες να κάθονται μπροστά σε κάποιο έργο και να σχεδιάζουν ή να ζωγραφίζουν. Μετά την περιήγηση και τη συζήτηση κάποιου φύλλου εργασίας που έχει ετοιμάσει ο δάσκαλος (παράδειγμα φύλλου εργασίας προτείνεται στο Τετράδιο Εργασίας αυτού του κεφαλαίου), οι μαθητές δημιουργούν τα έργα τους κατά την επιστροφή τους στη τάξη. Το κτίριο του Μουσείου είναι και το ίδιο έργο Τέχνης και μπορεί να σχολιαστεί κατά την επίσκεψη ή να αποτελέσει ανεξάρτητο μάθημα ή επέκταση του κεφαλαίου με το θέμα «Μακέτα». Ένα μουσείο συχνά περιλαμβάνει και άλλους χώρους επισκέψιμους για το κοινό εκτός από τους εκθεσιακούς χώρους, όπως: βιβλιοθήκη-αναγνωστήριο, πωλητήριο, αναψυκτήριο, αμφιθέατρο και χώρους για την παρουσίαση εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Τα εργαστήρια για τη συντήρηση των έργων Τέχνης ίσως επιτραπεί στους μαθητές να τα επισκεφθούν ύστερα από άδεια του Υπεύθυνου του Μουσείου.</p>
<p>Βιβλιογραφία</p>	<p>Αφίσα, κατάλογος έργων της έκθεσης. Στεφανίδης Μ., 2001, <i>Ελληνομουσείον</i>, Μίλτος, Άλιμος.</p>
<p>Άξονες</p>	<p>A. Λαδοπαστέλ, χαρτί του μέτρου. B. Απλές συνθέσεις, χρώματα. Γ. Θέματα από έργα Τέχνης. Δ. Ζωγραφική. E. Επίσκεψη σε χώρους έκθεσης έργων Τέχνης. ΣΤ. Εμπλουτισμός λεξιλογίου με νέους όρους, περιγραφή του έργου και του περιεχομένου του.</p>
<p>Στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να χρησιμοποιούν με ευχέρεια μία τεχνική με μογιές. • Να γνωρίζουν τις λειτουργίες και το έργο της Πινακοθήκης. • Να αντιλαμβάνονται την αξία των γραμμών και του χρώματος και να μαθαίνουν να τα χρησιμοποιούν ως εικαστικά στοιχεία. • Να εκφράζουν συναισθήματα με εικαστικά μέσα.
<p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ – ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p> <p>α. ΒΜ</p>	<p>α. Επίσκεψη στο Μουσείο. Ζητάμε από τα παιδιά να εργαστούν σε ομάδες και να απαντήσουν στο ερώτημα: Ποιος νομίζετε πως είναι ο ρόλος του Μουσείου; α. Στην 1η εικόνα το μουσείο μοιάζει σαν μία μεταλλική κατασκευή που πλέει στο νερό. Μουσείο είναι ένα ίδρυμα μόνιμο, χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοικτό στο κοινό, το οποίο αποκτά, συντηρεί, μελετά, κοινοποιεί και εκθέτει υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό την έρευνα, την εκπαίδευση και την</p>

	<p>ψυχαγωγία. Όταν το μουσείο εκθέτει πίνακες, τότε λέγεται πινακοθήκη και όταν εκθέτει γλυπτά, τότε αποκαλείται γλυπτοθήκη. Μοιράζουμε στις ομάδες καταλόγους εκθέσεων, ενημερωτικά έντυπα και διαφημιστικά φυλλάδια εκθέσεων. Τα παιδιά τα συγκρίνουν ως προς τα περιεχόμενα. β. Η 2η εικόνα είναι ένα πρόγραμμα έκθεσης και μπορεί να αναγράφει το όνομα του καλλιτέχνη ή του συλλέκτη, τη χρονική διάρκεια της έκθεσης, το γενικό τίτλο της έκθεσης των εκθεμάτων, τον χώρο που εκτίθενται τα έργα, φωτογραφίες των έργων, σύντομα πληροφοριακά κείμενα κ.ά. Ο κατάλογος μιας έκθεσης περιλαμβάνει φωτογραφίες όλων των έργων και πληροφοριακά κείμενα. Ένα πανό έχει ένα ή περισσότερα χαρακτηριστικά έργα της έκθεσης. Επίσης αναγράφονται όλα τα απαραίτητα στοιχεία της έκθεσης (δημιουργός, διάρκεια της έκθεσης κ.ά.) και συνήθως αναρτάται έξω από το χώρο της έκθεσης. Το πανό είναι μία μορφή αφίσας για την πληροφόρηση του κοινού. Στις μόνιμες εκθέσεις εκτίθενται έργα της ιδιόκτητης συλλογής του μουσείου και στις περιοδικές εκτίθενται έργα δανεισμένα από άλλες συλλογές που εκτίθενται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Υπεύθυνος για την οργάνωση των εκθέσεων είναι ο επιμελητής του μουσείου, ενώ ο συντηρητής φροντίζει για την πρόληψη ή την επιδιόρθωση των φθορών.</p>
α. ΤΕ	<p>α. 1). Οι λέξεις της ακροστιχίδας είναι 1. ΜΟΝΙΜΗ, 2. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ 3. ΣΥΝΤΗΡΗΤΗΣ, 4. ΣΥΛΛΕΚΤΗΣ, 5. ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ, 6. ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ, 7. ΑΝΤΙΓΡΑΦΑ. 1). Έργα τέχνης μπορούμε να συναντήσουμε: σε γκαλερί, μέσα σε μεγάλους δημόσιους ή ιδιωτικούς κλειστούς χώρους (τράπεζες, βιβλιοθήκες, δημαρχίες ή νομαρχίες, σταθμούς μέσων συγκοινωνιών κ.ά.), σε δημόσιους ανοιχτούς χώρους πάρκα και πλατείες, εργαστήρια καλλιτεχνών, σε ιδιώτες συλλέκτες κ.ά.</p>
β. ΒΜ	<p>β. Το Μουσείο σάς εμπνέει. Μετά το σχολιασμό των εικόνων της ενότητας, οι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν το ερωτηματολόγιο (Φύλλο εργασίας, που υπάρχει στο παράρτημα του ΒΔ) για να μελετήσουν το έργο του καλλιτέχνη που παρουσιάζεται στην ενότητα ή άλλα έργα δικής τους επιλογής και να δημιουργήσουν ατομικά ή ομαδικά έργα. Οι μαθητές συγκρίνουν τα έργα (καλλιτέχνη (Φασιανού) – συμμαθητών) και ανακαλύπτουν ομοιότητες στα χρώματα και στην εικονιζόμενη μορφή, αλλά διαφορές στο μέγεθος του έργου, στον τοίχο και την ταμπέλα του μανάβικου, και στον κορμό του δέντρου που πρόσθεσαν τα παιδιά. Διαφέρει και το χρωστικό μέσο, τα παιδιά ζωγράφισαν με λαδοπαστέλ, γιατί φέρει γρήγορα αποτελέσματα και δε λερώνει το χώρο του Μουσείου.</p>
Εναλλακτικές Δραστηριότητες	<p>Μετά από μια επίσκεψη σ' ένα χώρο έκθεσης έργων τέχνης, παρακινούμε τα παιδιά να πάρουν χρώματα, χαρτιά και άλλα υλικά και να δημιουργήσουν έργα δικά τους τα οποία μπορεί να έχουν στοιχεία από τα έργα που είδαν στην έκθεση. Όμως σαν καλλιτέχνες με κάποιες διαφορές (ηλικίας ή απόψεων) δεν θα κάνουν τα ίδια πράγματα, αλλά θα εκφράσουν τις δικές τους ιδέες και θα προβούν σε διαφοροποιήσεις.</p>

**Ενδεικτική
βιβλιογραφία**

III. ΜΕΡΟΣ

Παράρτημα

- Arnheim, R. (1999). *Τέχνη και Οπτική Αντίληψη*. Αθήνα: Θεμέλιο
- Charman H. L., 1993, *Διδακτική της τέχνης*, μτφ. Α. Λαμπούρτας, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα.
- ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, 2001, *Ελληνική γελοιογραφία*, εκδ. Εφημερ. Καθημερινή, Αθήνα.
- Κακκίση - Παναγοπούλου Λ., 1994, *Και όμως ζωγραφίζουν*, εκδ. Δελφοί, Αθήνα.
- Κλέε Πάουλ, 1989, *Η εικαστική σκέψη, τα μαθήματα στη σχολή Μπαουχάουζ*, μτφ. Άννα Μοσχονά, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, τόμ. Ι και ΙΙ.
- Μαγουλιώτης Α. Ν., 1989, *Αρχή του σχεδίου και μέσα έκφρασης*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
- Μαγουλιώτης Α. Ν., 1989, *Ζωγραφική - Γλυπτική - Χαρακτική*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
- Μαγουλιώτης Α. Ν., 1989, *Κατασκευές για κολλάζ - θέατρο - αρχιτεκτονική*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
- Μαγουλιώτης Α. Ν., 2002, *Εικαστικές Δημιουργίες Ι, μέσα από την παρατήρηση, ιδέες - σκέψεις - προτάσεις δραστηριοτήτων*, εκδ. Καστανιώτης.
- Μαγουλιώτης Α. Ν., 2003, *Εικαστικές Δημιουργίες ΙΙ, μέσα από τη φαντασία, ιδέες - σκέψεις - προτάσεις δραστηριοτήτων*, εκδ. Καστανιώτης.
- Ματσαγγούρας, Η. (2003). *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*. Αθήνα: Γρηγόρης
- Πανεπιστήμιο Οξφόρδης, 1997, *Λεξικό τέχνης και καλλιτεχνών*, μτφ. Ε. Οράτη, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, τόμ. 2.
- Πυργιωτάκης, Ι. (2000). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Ράπτης, Α. & Ράπτη Α. (2004). *Μάθηση και Διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας*, τ. Α' Αθήνα: αυτοέκδοση
- Ρηντ Χ., 1986, *Λεξικό εικαστικών τεχνών*, μτφ. Α. Παππάς, εκδ. Υποδομή, Αθήνα.
- Σαπρανίδης Δ., 2001, *Ιστορία της Ελληνικής Γελοιογραφίας*, εκδ. Ποταμός, Αθήνα.
- Σπαθάρης Σ., 1978, *Απομνημονεύματα και η τέχνη του Καραγκιόζη*, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα.
- Χαραλαμπίδης Α., 1993, *Η τέχνη του 20^{ου} αιώνα*, τ. 3, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Χατζηγεωργίου Γ. (1998). *Γνώθι το curriculum, Γενικά και ειδικά θέματα αναλυτικών προγραμμάτων και διδακτικής*. Αθήνα: Ατραπός

<p>Φύλλο εργασίας</p>	<p>Το φύλλο εργασίας είναι ένα απλό ερωτηματολόγιο το οποίο μπορεί να βοηθήσει το παιδί ή μία ομάδα παιδιών να προσεγγίσουν ποικιλότροπα και να παρατηρήσουν ένα έργο τέχνης.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ποια συνθήματα σας γεννιούνται κατά την παρατήρηση αυτού του έργου; Ποια στοιχεία του έργου προκαλούν αυτά τα συναισθήματα; 2. Τι μπορεί να αποκαλύπτει το έργο; Κάτι από τον καλλιτέχνη ή την εποχή που έζησε; 3. Συζητήστε με τους συμμαθητές σας τη γνώμη που σχηματίσατε για το έργο αυτό. 4. Το έργο διηγείται: « Κάποτε ήμουν ή ήταν ....» συνεχίστε την ιστορία του. 5. Με ποια στοιχεία ο καλλιτέχνης μεταμορφώνει μια καθημερινή εικόνα; 6. Το έργο έγινε τυχαία ή προέκυψε μετά από συλλογισμό και επεξεργασία; 7. Τι είδους υλικά χρησιμοποίησε ο καλλιτέχνης και πως τα αξιοποίησε στο έργο αυτό; Τέλος, μετά από όλα αυτά ίσως να σου γεννήθηκαν κάποιες επιθυμίες. Πώς θα ήθελες να τις εκφράσεις; <ol style="list-style-type: none"> α) μέσα από κάποιο παιχνίδι λόγου (ποιες λέξεις, στίχοι σου έρχονται στο μυαλό όταν κοιτάζεις το έργο;) β) μέσα από κάποιο θεατρικό παιχνίδι (μπορείτε να δραματοποιήσετε τη σκηνή που απεικονίζεται στο έργο ή να την αναπαραστήσετε με την κίνηση του σώματός σας ή με χορευτικές κινήσεις). γ) μέσα από κάποιο παιχνίδι ζωγραφικής; (μπορείς να σκισάρεις γρήγορα το θέμα του έργου, χωρίς να χρησιμοποιήσεις γόμα ή να σκισάρεις μια λεπτομέρεια του έργου που σε εντυπωσίασε).
---------------------------	--

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α).

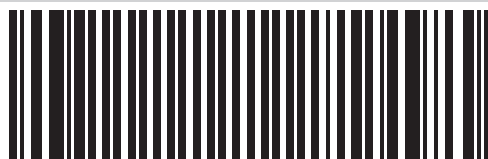
Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός Βιβλίου: 0-10-0141
ISBN 978-960-06-2607-0

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ & ΕΚΔΟΣΕΩΝ

(01) 00000 0 10 0141 9